

UNIV. BIBLIOTH.

* 1879

HELSINGFORS

KANSAKOULUN

MAANTIEDE.

Kuvilla varustettu.

Ruotsalaisen alkuteoksen mukaan

sovitellut

FERD. AHLMAN.

HELSINGISSÄ, 1877.

G. W. EDLUNDIN KUSTANTAMA.

KIRJAKOPIA

MÄÄN

65

HELSINGISSÄ,

HUFVUDSTADSBLADIN KIRJAPAINOSSA, 1877.

Gaiffea, minkä Sumala on luonut, fanotaan yhteisellä nimellä mailmaksii. Närettömässä mailman avaruudessa väiffyy lufematon joukko taivaankappaleita, jotka ovat hyvin erikaltaisia suuruuden, valovoiman, liifunnon y. m. puolesta.

Muutamataivaankappaleet ovat niin summatoman suuria toisten rinnalla, että ovat niinkuin meri vesipisaraan verrattuna. Jotkut ovat itsevalaisevia ja näyttävät pieniltä loistavilta valopilkuilta, jotka pysyvät samassa asennossa toisiinsa. Niitä nimitetään *kiintotähdiksi*. Toiset ovat pimeitä, kulkevat pitkänpyöreitä ratoja ja nimitetään joko *kiertotähdiksi* eli planeeteiksi, jos ainoastaan liikkuvat sen kiintotähden ympäritse, josta valonsa lainaavat, taikka *kuiksi*, jos ne sen ohessa myös menevät jonkun kiertotähden ympäri. Viimiseksi on vielä eräänlaatuisia taivaankappaleita, joita sanotaan *pyrstötähdiksi* eli komeeteiksi ja jotka kulkevat hyvin pitkäveteisiä, soikeita ratoja sekä joissa on valoisa terä eli pääosa ja sen ohessa useimmiten sumunkaltainen, valoisa pyrstö.

Se taivaankappale, jonka päällä me ihmiset asomme, on nimeltä **maa**. Se kuuluu niihin kierto-

tähtiin, jotka kiertelevät sitä kiintotähteä, joka on nimeltä **aurinko** ja jonka elähyttävistä säteistä se, vaikka on niin pitkä välimatka, saa valoa ja lämmintä. Aurinko ja kaikki sen ympäritse liikkuvat taivaankappaleet ovat meidän aurinkokunta, ja ainoana omavaloisena taivaankappaleena siinä on aurinko.

Lukua on laskettu, että matkaa maasta aurinkoon on noin 20 miljonaa maantieteellistä *) penikulmaa — niin pitkä väli, että, jos esim. lintu voisi lentää maasta aurinkoon ja sitä niin nopeasti, että ennättäisi 10 penikulmaa tunnissa, s. o. kahta joutuisammin kuin pikajuna rautatiellä, kestäisi lähes 230 vuotta, ennenkuin perille pääsisi. Maasta aurinkoa likimpään kiintotähteen on kaksisataa tuhatta kertaa pitempi eli niin pitkä matka, että meidän on mahdoton saada sitä oikein käsityksikään.

Oppi maasta ja siihen kuuluvasta — sen olosta toisten taivaankappaleiden suhteen, sen luonnollisesta laadusta, sen valtafunnista, kaupungeista y. m. — on nimeltä **maantiede** eli geografia.

Kun maantiede selittelee maan suhdetta muihin taivaankappaleihin, sen suuruutta, muotoa, liikuntoa j. n. e., nimitetään sitä *suuretieteelliseksi* (matematilliseksi) maantieteeksi. Jos siinä puhu-

*) Maantieteessä luetaan tavallisimmin maantieteellisiä penikulmia, joista yksi vastaa noin $\frac{3}{4}$ Suomen penikulmaa eli $7\frac{1}{2}$ nykyistä virstaa.

taan maan luonnollisesta laadusta, meristä, mantereista, ilmasta j. n. e., sanotaan sitä *luonnolliseksi* (fysilliseksi) maantieteeksi. Jos se esittää maata ihmisen asuinpaikkana ja kertoo eri maista eli valtakunnista, kaupungeista, kansoista j. n. e., kutsutaan sitä *valtiolliseksi* (politilliseksi) maantieteeksi.

Maan suuruus.

Waikka me voisimme luulla maata äärettömän isoksi, on se kuitenkin vähempiä taivaanfappaleita, nimittäin vähän enemmän kuin $1\frac{4}{10}$ miljoonaa kertaa vähempi aurinkoa.

Että meidän silmissämme näyttää siltä, kuin olisi aurinko paljoa vähempi maata ja tuskin enemmän kuin pari jalkaa poikittain, se tulee siitä, että aurinko on niin mahdottoman kaukana. Näyttäähän esim. korkealla kirkontornin päässä oleva risti aivan pieneltä, mutta jos se otetaan sieltä maahan, on se tavallisesti pitempi kuin pisin mies.

Maan poikkimitaltaan (sen poikkiviiva) paksuimmalla kohdalla (päiväntasaajan alla) noin 1,720 ja sen ympäryks samalla kohtaa 5,400 penifulmaa. Koko maanpinta tekee noin $9\frac{3}{10}$ miljoonaa penif. (= neliöpenifulmaa).

Maan muoto.

Maan melkein ympyräinen kuin pallo, waikka meistä näyttää, kuin olisi se leweänä liuskana ja siinä

suurempia tahi pienempiä ylännteitä ja alanteita. Tämä tulee siitä, että me voimme siitä nähdä ainoastaan perin vähäpätöisen osan kerrassaan. Maan korkeimpain wuorten ja sywinten laaksojen woi yhtä vähän sanoa waiwuttawan kujan pallomaisuuteen, kuin pieni hiekkajyywänen tahi vähäinen raamu muuttaa ison keilipallon muodon.

Että maa todellakin on pallonmuotoinen, todistuu siitä, että sen varjo (kuun pimenemisessä) on ympyriäinen, että etäällä olevasta esineestä, esim. laivasta tahi tornista, aina ensin nähdään ylimmäinen osa, ja että voidaan matkustaa maan ympäritse ja tulla takaisin lähtöpaikkaan, vaikka aina mennään yhtä suuntaa eteenpäin.

Portugalilainen *Magalhaens* (lue: Magaljaens), joka eli 300 vuoden paikoin sitte, oli ensimmäinen, joka teki purjehduksen yltä ympäri maan.

Semmoista palloa, jota kuuwalee maata ja jossa maan erinäiset osat ovat kuuwattuina, nimitetään maan-palloksi (globiksi).

Samoin kuin voipi piirustaa esim. kouluhuoneen tahi koulupihan kuvan koulun mustalle taululle tahi jollekin paperille, voidaan myös taululle tahi paperille kuvata isompia tahi vähempiä osia maasta. Semmoinen kuvaus on nimeltä *kartta*.

Maan liikunto.

Maa liikuu mailman awaruudessa hywin nopeasti; mutta kun me itse ja kaikki ympärillämme maan

päällä olevat esineet menemme myötä sen kulkeisja äärettömässä avaruudessa, jää se liikunto meiltä huomaamatta. Samoin kuin liikkeellä olevan waunun pyörät kievovat akseliensa ympäri ja yksin ajoin wieriwät eteenpäin, samalla tavalla maan pyörä ympäri eteenpäin menessänsä. Edellisen liikunnan kautta tulevat päivä ja yö, jonkätähdhen sitä sanotaan maan päiväiseksi liikunnoksi; jälkimäisessä liikunnossansa kulkee maa pitkänpyöreää rataa auringon ympäri, ja kun siihen tarvittavaa aikaa nimitetään vuodeksi, sanotaan sitä vuotiseksi liikunnoksi.

Maan päiväisestä liikunnosta eli pyörimisestä rippuu se, että aurinko, niinkuin näyttää ja kuten on tapa sanoa, nousee idästä taivaanrannalta (horisontista = näköpiiristä) ja laskee länteen. Mutta oikeastaan ei laita olekaan niin. Aurinko ei nouse eikä laske, ei ylene eikä alene. Se valaisee aina, mutta maan pallonmuotoisuuden vuoksi se tietysti ei voi näkyä enemmälle kuin puolelle osalle maapalloa kerrallaan. Kun aurinko valistaa toista puoliskoa, s. o. kun tällä on päivä, täytyy siis olla pimeä, s. o. yö, toisella puoliskolla. Kun se osa maapalloa, jossa me asumme, alkaa kääntyä aurinkoon päin, sanomme auringon nousevan, ja silloin on meillä *aamu*; kun aurinko on korkeimmillaan taivaalla, on meillä *puolipäivä*; kun maa kääntyy niin, että aurinko rupee menemään näkyvistä pois, sanomme auringon laskevan, ja silloin

on meillä *ilta*; ja kun vihdoin maa kääntyy niin, ett'emme ensinkään voi nähdä aurinkoa, on meillä *yö*.

Niillä ihmisillä, jotka asuvat meitä vastapäätä (antipodit = vastajalkaiset) juuri kuin toisella puolella maata ja joiden jalat siis ovat vastastusten meidän suhteen, on niin muodoin silloin päivä, kuin meillä on yö, ja silloin aamu, kuin meillä on ilta, ja päin vastoin.

Samoin kuin vaunun pyörä kiertyy akselinsa ympäri, niin maapallokin päivittäin kiepoo erään siinä olevaksi ajatellun keskusviivan ympäri, jota sanotaan *maan akseliksi*. Yhteen pyörähtymiseen tämän n. s. akselin ympäritse menee 24 tuntia eli *vuorokausi*. Ett'ei maan pyörähtymisen vaikutus ihmisten, eläinten, huoneuksien ja muiden kappaleiden viskautumista pois maasta ja ulos avaruuteen, tulee siitä, että kaikilla kappaleilla on *paino*, s. o. että maa niitä vetää puoleensa voimalla, joka on suurempi, kuta kauemmaksi maan sisään tullaan.

Maan akselin kumpaakin päätä nimitetään *navaksi*. Sitä napaa, joka on meidän seutuja lähinnä, sanotaan *pohjais-navaksi* ja toista *etelänavaksi*. Napain tienoilla on maapallo hiukkasen latistunut.

Suunta pohjaisnavan puolelle on nimeltä *pohjanen*; suunta etelänavan puolelle *etelä*. Se puoli,

jonne päin maa päiväisessä liikunnossansa kääntyy ja kusta aurinko näyttää nousevan, on nimeltä *itä*; se puoli, mihin aurinko näyttää laskevan, on nimeltä *länsi*. Näiden eri suuntain yhteinen nimi on *ilmansuunnat*.

Pohjasen ja idän keskellinen suunta on *koillinen* (eli itäpohja); pohjasen ja lännen keskellinen puoli on *luode* (eli länsipohja); etelän ja idän keskellinen on *kaakko* (eli itä-etelä); etelän ja lännen keskellinen on *louna* (eli länsi-etelä).

Jokaisessa kartassa, joko se sitte kuvailee koko maata taikka vaan jotakin osaa siitä, on meillä, jos kartta esim. rippuu seinällä, pohjanen ylöspäin, etelä alaspäin, itä oikealle ja länsi vasemmalle.

Päiväisen liikuntansa ohessa on maalla, sanoimme me, vuotinenkin. Se nopeus, jolla maa siirtyy radallansa auringon ympäri, on summattoman suuri, ja se kulkee siinä 240 penikulman matkan minuutissa. Joka kerta, kuin hengähdämme, me siis siirrymme monta penikulmaa eteenpäin mailman avaruudessa. Niinä 365 päivänä, jotka maa tarvitsee kiertääkseen auringon ympäri ja jotka yhteensä ovat yksi *vuosi*, nojaa maan akseli milloin pohjaista, milloin eteläistä päätänsä auringon puoleen; ja tästä tulevat neljä *vuoden-aikaa*, jotka sattuvat päinvastaisina aikoina pohjaisessa ja eteläisessä pallopuoliskossa.

Tiellänjä auringon ympäri on maalla feurasjaan **kuu**. Tämä liiffuu alinomaa maan ympäri, mutta lähes 52,000 penifulmaa etäällä. Kuu tekee kul-

funja maan ympäri lähes 30 vuorokaudessa eliffä noin jina ajassa, jota sanotaan kuukaudeksi. Maan tehdesä yhden fierron auringon ympäritse menee siis fuu täydelleen kaksitoista kertaa maan ympäri.

Joskus tapahtuu, että kuu joutuu semmoiseen asentoon, jotta sen varjo kaatuu maan päälle, ja silloin sattuu n. s. *auringon pimeneminen*. Jos taas maan varjo kaatuu kuun päälle, tulee n. s. *kuun pimeneminen*. Maan ja kuun liikunnot sekä niistä rippuvat ilmiöt tehdään selviksi eräällä konekalulla, joka on nimeltä *Telluriumi* ja *Lunariumi*.

Maanpallo.

Jos katsellemme jotakin maanpalloa, niin näemme jina useita viivoja eli linjoja vedettyinä eri suuntiin. Koska pallo on pyöreä, tulevat ne viivat tietysti olemaan ympyröitä tahi ympyränkaaria.

Sitä ympyrää, joka on vedettynä keskeltä palloa yhtä kaufana kummastakin navasta, sanotaan päivän=tasajaaksi eli ekwatoriksi. Jos pallo sahattaijin halki juuri siitä, missä tämä linja on, saataisiin siis kaksi puolta palloa, maan kuvaamisen suhteen pohjainen pallopuolisko (=pohjainen hemisferi) ja eteläinen pallopuolisko (= eteläinen hemisferi). Niitä ympyröitä, jotka ovat yhden suuntaisia (=paralleelisia) ekwatorin kanssa, nimitetään yhdensuuntais=piireiksi eli paralleleiksi.

Mutta maapallolla näemme me myös useita viivoja, jotka menewät päiväntasaajan poistitse toisesta navasta toiseen. Näitä nimitetään puolipäivänpiireiksi eli meridianeiksi.

„Päiväntasaajan“ nimi tulee siitä, että niillä paikoilla maasta, joiden päällitse ekvatorin ajatellaan menevän, kaiken vuotta on yhtä pitkä päivä ja yö. — „Puolipäivän-piirit“ ovat saaneet nimensä siitä, että saman meridianin kohdalla asuvilla ihmisillä on puolipäivä samaan aikaan.

Paralleli- ja meridiani-ympyröillä jaetaan maapallon koko pinta ruutuihin, joita tulee sitä useampi, kuta suurempi määrä ympyröitä vedetään. Jokaista ympyrää on tapa leikata eli jakaa 360 yhtäläiseen osaan, joita nimitetään *asteiksi* (gradeiksi). Jos tällä tavoin ositellaan esim. ekvatori ja kunkin leikkauspisteen kautta vedetään meridiani-ympyrä, saadaan pallo jaetuksi moneen monituisen pieneen ruutuun elikkä, niinkuin sanotaan, *asterverkolla* päällystetyksi. Jos sitte tiedetään, missä ruudussa jokin paikka pallolla löytyy, niin tiedetään myös sen paikan asema. Etäisyys ekvatorista pohjaseen tahi etelään päin on nimeltä paikan *leveys* eli *latitudi*; sen etäisyys idän ja lännen puolelle ensimmäisestä meridianista on *pituus* eli *longitudi*.

Nämät viivat, jotka todestaan ovat vedetyt pallolla (globilla), ajatellaan asetetuiksi maan päälle, ja niiden avulla taidetaan niin tarkasti kuin juinkin määrätä jonkin paikan asema eli, kuten sanotaan, sen

maantieteellinen leveys (= latitudi) ja pituus (= longitudi).

Pallolla on neljä yhdensuuntais-piiriä erittäin merkittynä. Näistä sanotaan niitä, jotka käyvät lähemmältä päiväntasaajaa, *käännepiireiksi* (= tropiikeiksi), ja niitä, jotka ovat likempänä napoja, *napapiireiksi*. Näillä neljällä piirillä eli ympyrällä jaetaan maa viiteen *vyöhykkeeseen* eli *zoniin*, jotka ovat: 1) *kuuma vyöhyke* kääntöpiirien välillä kahden puolen päiväntasaajaa, 2) *pohjainen lauhkea vyöhyke* pohjaisen kääntöpiirin ja pohjaisen napapiirin välillä, 3) *pohjainen kylmä vyöhyke* pohjaisen napapiirin ja pohjais-navan välillä, 4) *eteläinen lauhkea piiri* eteläisen kääntöpiirin ja eteläisen napapiirin välillä sekä 5) *eteläinen kylmä vyöhyke* eteläisen napapiirin ja etelä-navan välillä.

Käännepiirit (tropiikit), joista pohjainen on nimeltä Ravun ja eteläinen Kauriin kääntöpiiri, ovat ne äärimmäiset yhdensuuntais-piirit pohjais- ja eteläpuolella päiväntasaajasta, joiden kohdalla aurinko jonkun kerran vuodessa on pystysuoraan ylhäällä. Napapiirit taas ovat ne ensimmäiset yhdensuuntais-piirit pohjasta ja etelää kohden päiväntasaajasta, joiden seudulla jonakuna kertana vuodesta kaiken vuorokautta on päivä ja jonakuna kertana kaiken vuorokautta yö. Näiden piirien lisäksi on pallolla osoitettuna eräs ympyrä, joka eroittuu toisista siinä, että se käy vinossa päiväntasaajan suhteen, menee tämän poikki 1:sen ja 180:nen puolipäivä-piirin kohdalla sekä koskee molempiin kääntöpiireihin. Tämä ympyrä on nimeltä *maanrata* eli *ekliptika* ja osoitteena maan kulkuradasta auringon ympärillä eli auringon näennäisestä kulusta maan ympäritse. (Katso Telluriumia).

Maankartta.

Minkälaatuinen maapallo läpifotaisin on, ei tiedetä; mutta koskapa lämpö enenee, kuta syvemmälle tullaan, niin pidetään mahdollisena, että maan sisusta on tulifuumaa ainejoukkoa. Sitä vastoin ovat ulkopuoliset osat kowaa kuorta eli kohvaa, jossa on isompia tahi vähempiä ylännteitä ja syvänteitä. Muuan osa tätä kohvaa on wedellä peitettynä. Tämä osa maanpintaa on palloilla ja kartoilla tavallisesti merkittynä jollakin finertävällä värillä, niin että ne paikat, joita wesi peittää, on helppo eroittaa niistä, jotka ovat maata eli mannerta.

Kun ei yht'aikaa woida katfella enempää kuin jotakin isompaa tahi vähempää osaa maapallosta, on helpompi saada yleistä filmäystä maasta ja sen luonnollisesta laadusta, jos käytetään karttaa, joko sitte tavallista pallokarttaa taikka Mercatorin mailmankarttaa *).

Pallokartalla on maan pinta kuvattuna kahden yhtä suuren ympyrän sisään, nim. n. s. *eteläinen pallopuolisko* (ensimmäisestä meridianista 180 astetta itään päin) yhden sisässä ja n. s. *läntinen pallopuolisko* (ensimmäisestä puolipäivän-piiristä 180 astetta länteen päin) toisen sisässä. Mercatorin kartalla — joka on saanut nimensä keksijästään, Mercatorista, 17 sataluvulla eläneestä maantieteen-tutkijasta — on maa kuvattuna

*) Tässä ymmärretään sanalla „mailma“ samaa kuin „maa“. Niinpä myös välistä sanotaan maan-osia „mailman-osiksi“ sekä puhutaan „mailman-merestä“, „vanhasta“ ja „uudesta mailmasta“.

pitkähköäsen nelikulmioon. Edellistä esitystapaa nimitetään *ortografilliseksi projektioksi* (oikeapiirteiseksi esitykseksi), jälkimäistä *Mercatorin projektioksi* (Mercatorin esitykseksi). On myös semmoinen pallokartta, joka osoittaa pohjaista ja eteläistä pallopuoliskoa. Tätä esitystapaa, jossa napa osuu ympyrän keskipisteen, nimitetään *polari-projektioksi* (navallis-esitykseksi).

Meri ja maa.

Karttaan katsahtaessamme näemme suuret alat maapalloa vedellä peitettyiksi. Onpa laskettu, että koko maanpinta sisältää 9,293,000 (noin $9\frac{1}{3}$ miljoonaa) \square penik. ja että lähes kolme neljännestä siitä (noin. 7 milj.) on wettä. Koko tämä wesi-pinta on yhtenäisenä (katso Mercatorin karttaa) ja sitä sanotaan yhteisellä nimellä mereksi eli mailman-mereksi; mutta siellä täällä isommin tahi vähemmin aloin ylenewä maafohwa on jakanut wesi-pinnan useihin jaksioihin, joista, muutamat ovat hywin suuret ja ovat saaneet waltameren nimen. Waltameret ovat:

1) **Pohjainen Jäämeri**, joka lewiää pohjaisnawan ympärillä;

2) **Atlantin waltameri**, jonka itäpuolella ovat Euroopa ja Aasia sekä länsipuolella Amerika;

3) **Aawa eli Tyyni meri**, josta idässä on Amerika sekä lännessä Aasia ja Uusi Hollanti;

4) **Indian waltameri**, Atlantin meren ja Tyynen meren välillä;

5) **Eteläinen Jäämeri**, etelänawan ympärillä.

Näistä viidestä valtamerestä on Tyyni meri suurin ja ottaa lähes kolmanneksen koko maan pinnasta.

Maantieteellisiä nimityksiä:

Salmi = kahta vettä, joka yhdistää kahta tasakorkeista vettä; *järvi* = seisova vesikokous, jota ei mikään yhdistä meren kanssa; *joki* eli *virta* = isompi juokseva vesistö; *lahti* = isomman veden osa, joka pistäytyy maahan ja on usealta puolen sen ympäröimä. Leveäsuista lahtea sanotaan *lahdelmaksi* eli poukamaksi, mutta *sisämereksi* taas sitä, joka on suusta kapea ja suuruudeltaan varsin iso.

Merien vettä ylläpitää osittain sade ja osittain ne monet joet, jotka niihin laskeutuvat. Se on enemmiten sinisen viheriäistä väriltänsä ja karvaan suolaista maultansa, jonkatähden sitä myös sanotaan suolaiseksi vedeksi, eroitukseksi jokien ja järvien vedestä, jota sanotaan makeaksi vedeksi. Osaksi tuulien, osaksi aikaveden ja merivirtain kautta tulee merivesi liikkeelle. Tämä ei ainoastansa tee helpoitusta merenkululle, vaan saattaa myös kylmän ja lämpimen (= *lämpömäärän*) tasaistemmin jaetuksi.

Aikavesi on säännöllisesti sattuva meriveden liikunto, jonka kautta se eräinä tuntina ylenee (= *vuoksi*, *nousuvesi*) ja eräinä tuntina alenee (= *luode*, *pakovesi*). Tätä liikuntaa vaikuttaa kuun ja auringon vetovoima. *Merivirrat* ovat eräänlaisia virrankulkuja meressä, jotka vievät yhtä osaa vesijoukosta jollekin vissille suunnalle. Semmoisia merivirtoja (katso maanpalloa) ovat: *nappavirrat* navoilta ekvatoria kohden; *ekvatorivirrat* idästä länteen päin ekvatorin tienoilla; *golfvirta* Mexikon lahdesta pitkin Pohjais-Amerikan itäistä rannikkoa ja sieltä ylitse Euroopan luoteisille ja osaksi pohjaisille rannikoille.

Valtameret ovat toistensa yhteydessä seuraavain salmien kautta, nim. *Behringin-* ja *Davisin* (lue: Dähvisin)-salmet. — Suuria järviä ovat: *Laatokka*, *Weenern*, *Kaspian-meri*, *Aral*, *Baikal*, *Tsad*, *Victoria-* ja *Albert-Nyanza*, *Ylisjärvi* ja *Orjajärvi*. — Isoimmat joet, jotka laskeutuvat valtameriin, ovat: *Ob* ja *Jenissei* Pohjaiseen Jäämereen; *Mississippi*, *Maranon* (lue: Maranon) eli *Amazon*, *Tajo*, (lue: Tascho), *Loire* (lue: Loar) ja *Rhen* Atlantin valtameriin; *Yang-tse-kiang* ja *Hoang-ho* Tyynen mereen; *Ganges* ja *Sind* (eli Indus) Indian valtameriin. — Suuria lahtia ovat: Pohjaisesta Jäämerestä *Wienan-meri*, *Obin-lahti* ja *Bajfinin-lahti*; Atlantin valtamerestä *Hudsonin-* (lue: Hödsenin) *lahti*, *Mexikon-lahti*, *Guinean-lahti*, *Biskajan-lahti*, *Pohjanmeri* ja *Itämeri*; Tyynestä merestä *Keltameri*, *Okhotan-meri* ja *Panaman-lahti*; Indian valtamerestä *Arabian-meri* ynnä *Punaisen meren* ja *Persian-lahden* kanssa sekä *Bengalian-lahti*. — Isoimmat sisämeret ovat: *Wälimeri* ja *Musta meri*.

Kuinoastaan vähän enempi kuin neljäs osa maapallon pintaa on maata, mutta tämä ei ole yhtenä kokonaisuutena, vaan jakautuu kolmeksi mantereeksi eli kontinentiksi, jotka taas jaetaan maan-osiin (eli mailman-osiin). Nämä ovat:

1) **Euroopa**, Pohjaisen Täämeren, Atlantin valtameren, Välimeren ja Uralivuorten välillä;

2) **Aasia**, idässä Euroopasta, Pohjaisen Täämeren, Tyynen meren, Indian valtameren, Punaisen meren ja Välimeren välillä;

3) **Afrika**, etelässä Euroopasta, Välimeren, Punaisen, Indian ja Atlantin merien välillä;

4) **Amerika**, lännessä Euroopasta ja Afrikasta, Pohjaisen Täämeren, Atlantin valtameren, Eteläisen Täämeren ja Tyynen meren välillä;

5) **Australia**, etelässä Aasiasta, Tyynen meren, Eteläisen Täämeren ja Indian valtameren välillä.

Näistä viidestä maan-osaista ovat Euroopa, Aasia, Afrika (= suurin yhtenäinen maajakso maan päällä, tavallisesti „Vanhaaksi mailmaksi eli mantereeksi“ nimitetty) ja Australia itäisellä pallopuoliskolla; ainoastaan Amerika (n. s. „Uusi mailma eli mantere“) sekä pieni osa Aasiaa ja monta Australian saarista ovat läntisellä pallopuoliskolla.

Aasia on suurin (lähes 800,000 □penif.), Australia vähin (160,000 □pen.) maan-osiista.

Maantieteellisiä nimityksiä:

Kannas = kaitainen maataipale, joka yhdistää kahta isompaa maata; *saari* = maakappale, jota vesi kaikkialta ympäröi; *saarento* (eli niemimaa) = maakappale, joka kolmelta puolen on veden piirittämä ja siis ainoastaan vähässä kohden yhdessä manteren kanssa; *niemeke* = kaitainen maakärki eli niemi, joka pistäksensä mereen; *ylänkö* (eli ylänkömaa) = maa-alue, joka on korkealla (vähintänsä 1,000 jalkaa) meren pintaa ylempänä; *vuori* = yksinäinen, melkoisempi ylänne maan

pinnalla. Muutamista vuorista nousee savua ja tulta sekä syöksyy tuhkaa ja kiviä; semmoiset vuoret ovat *tulivuoria* eli vulkaaneja. *Alanko* (eli alankomaa) = maa, joka ei ole paljoa ylempänä meren pintaa.

Merkillisimmät kannakset maan päällä ovat: *Suezin kannas* (viimmais vuosina poikki kaivettu) Aasian ja Afrikan välillä sekä *Panaman kannas* Pohjais- ja Etelä-Amerikan välillä. — Suurempia saaria ovat: *Huippuvuoret*, *Novaja Semlja*, *Parryn-saaret* ja *Grönlanti* Pohjaisessa Jäämeressä; *New Foundland* (lue: Nju Föndländ), *Suuret Antillit*, *Tulimaa*, *Brittein saaret* ja *Iislanti* Atlantin valtameressä; *Isot Sunda-saaret*, *Filippinit*, *Japanin saaret*, *Uusi Guinea* (lue: Ginea) ja *Uusi Zeelanti* Tyynessä meressä; *Madagaskar* ja *Ceylon Indian* meressä. — Isoimmat saarennot ovat: *Itäinen Indian niemimaa*, *Läntinen Indian niemimaa* ja *Arabia Indian* valtameressä; *Skandinavian niemimaa* Atlantin meressä; *Pyrenneitten saarento* tämän meren ja Välimeren välillä; *Italian* ja *Turkin-Greikan niemimaat* Välimeressä. — Mereen kauvimaksi pistäviä niemekkeitä ovat: *Nordkyn* ja *Cap Tsjeljuskin* pohjaisin, *Hyvän Toivon niemi* eteläisin ja *Cap Verde* (eli Viheriä niemi) läntisin kärki Vanhassa mailmassa; *Cap Murchison* (lue: Mörtschisn) pohjaisin ja *Cap Hoorn* eteläisin kärki Uudessa mailmassa.

Vanhan ja Uuden manteren ylänkömaat

menevät aivan eri suuntaa, nim. edellisessä enimiten itäistä ja läntistä, jälkimäisessä pohjaista ja eteläistä. Merkittävimmät ylängöt ovat: *Uralin ylänkö* Euroopan ja Aasian välillä; *Etelä-Euroopan ylänkö* pohjaispuolella välimerta; *Pyreneitten ylänkö* Välimeren ja Biskajan-lahden välillä; *Suuri-Britannian ylänkö*, sisältävä pohjaisen ja lounaisen osan Brittein saarista, sekä *Skandinavian ylänkö* pitkin Skandinavian niemimaata; *Keskisen Aasian ylänkö* Tyynen meren ja Välimeren välillä; *Arabian ylänkö* ja *Läntisen Indian niemimaan ylänkö* pohjaispuolella Indian valtamerä; *Afrikan* (Pohjainen, Keskinen ja Eteläinen) *ylängöt*; *Australi-Alpit* Australian kaakoisessa osassa; *Cordillerein* (lue: Kordiljerein) *ylänkö*, joka ulottuu kautta koko Amerikan Tuli- maasta Behringin-salmeen asti.

Maan korkeimmat vuoret ovat: *Everest* (31,150 jalkaa) Aasiassa, *Sorata* (25,900 j.) Amerikassa, *Kilimandjaro* (18,800 j.) itäisessä Afrikassa ja *Mont-Blanc* (lue: Mong-Blang) (16,200 j.) Euroopassa. — Tulivuoria eli tulta syöksyttäviä vuoria ovat: *Hekla* ja *Krabla* Islannissa, *Vesuvius* ja *Etna* eteläisessä Euroopassa (Italiassa) sekä useita Amerikassa ja Aasiassa. — Alankomaita ovat: *Itä-Euroopan alanko*; *Sipirian alanko* Aasian pohjais-osassa; *Saharan erämaa* pohjaisessa Afrikassa; *Etelä-Amerikan alanko* Maranonin ja

La-Platan jokien ympäristöllä; *Arktinen* (Pohjo-lainen) *tasanko* Pohjais-Amerikan koillisessa sekä *Mississippin alatasanko* sen keskisessä ja eteläisessä osassa.

Ilma.

Koko maata ympäröi läpifuulakka, filmän-näkemätön, mutta tunnolle tuntuva aine, jota sanotaan ilmakehi. Tätä ilmajoukkoa, jota on maapallon ympärillä noin seitsemän penikulman paksulta, nimetään myös tavallisesti ilmakehäksi ja ilmapiiriksi eli atmosferiksi. Se on tiheintä lähellä maanpintaa ja yhä ohuempaa ylöspäin. Ilmatta ei maan päällä voisi olla kasveja, eläimiä eikä ihmisiä.

Ilmakehässä on kaikellaisia n. s. *ilmiöitä* eli fenomeneja. Tavallisimmat ovat: *valo-ilmiöt*, niinkuin taivaan sininen väri, taivaankaari eli vesikaari, kehät auringon ja kuun ympärillä; *vesi-ilmiöt*, niinkuin pilvet, sumu, sade, lumi j. n. e.; *sähkö- ja maneitti-ilmiöt* (elektriset ja magnetiset), niinkuin ukkonen, kalevan-tulet, pohjasen palo; *liikunto-ilmiöt*, niinkuin voimaltaan ja suunnaltaan erilaatuiset tuulet.

Tuulet ovat kovempia tahi hiljaisempia ilman liikuntoja, joita vaikuttaa auringon lämpö, joka on erilainen maan eri paikoissa. Jos tuuli on hyvin ankara, sanotaan sitä *myrskyksi*; tuima ja äkillinen myrsky on *tuuliaispää*. Molemmiin puolin päiväntasaajaa puhaltaa kaiken vuotta tasainen ja pysyväinen tuuli, nimeltä *pasadituuli*, joka aina käy samaa suuntaa, nimittäin

lounaista pohjaisella pallonpuoliskolla ja luoteista eteläisellä. Indian valtameren pohjais-puolissa on sitä vastoin eräät aikakautiset tuulet, nimeltä *monsunit*, jotka talvikuilla käyvät koilllisesta ja kesällä lounasta. Muutoissa tuimentuvat ne julmiksi myrskytuuliksi, nimeltä *tyfonit* (lue: teifenit).

Ilman-ala ja tuotteet.

Niitä vaihteita ilmakehässä, jotka tuntuvasti vaikuttavat ihmiseen, eläimiin ja kasveihin, sanotaan yhteisellä nimellä ilman-ala eli ilmastofsi. Sonfin maanpinnan ilman-ala on sen mukaan, kuinka kaukana se on päiväntasaajasta, kuinka etäällä ja ylhäällä merestä sekä mitkä tuulet siellä ovat tavallisimpia. Päiväntasaajan ja meren lähellä oleminen vaikuttaa lämmintä ja sadetta, kauvempana olo niistä pakkaista ja lunta. Korkeat vuoret ja suuret metsät suojelevat sekä kylmiltä että lämpimiltä tuuilta.

Kuta ylempi ilmaan tullaan, sitä enemmän vähenee lämpimyys, ja vihdoin päästään sille rajalle, jota ylempänä lumi ei koskaan sulaa. Tätä rajaa sanotaan *lumenrajaksi*; se on korkeimmalla (15 tahti 16 tuhatta jalkaa) ekvatorin luona ja matalimmalla napain seuduilla. — Ilman-alan kosteus tulee siitä veden määrästä, jota höyrähtää maasta. Kun nämät ilmassa väikkyväiset höyryt jäähtyvät, putkovat ne alas vesi- tai lumisateena. Tämä on n. s. *sateentulo*, joka on enin ekvatorin tykönä ja vähenee napoihin päin. Kuuman yöhykkeen piirissä on *sadeaika*, noin kolmas osa vuotta, jolloin sadetta tulee runsaasti, ja *kuiva aika*, noin kaksi kolmatta osaa vuotta, jolloin melkein ei milloinkaan pilviä näy taivaalla.

Ilman-alasta sekä itse maafohvan laadusta ja aineyhdistyksestä, s. o. maanlajista, rippuvat maan

luonnolliset tuotteet eli annit, eliffä, niinkuin sano-
taan, luonnontuotteet. Nämät ovat hyvin erilaisia
eri vyöhykkeissä, uheampia ja useampia lämpöisem-
missä, kehnompia ja harvempia kylmemmissä. Luon-
nontuotteita on kolme pääalajia: kivennäiset (eli
mineraalit), kasvit ja eläimet.

Kivennäiset eli ne luonnontuotteet, joita saa-
daan kivikunnasta, eivät ololtansa ensinkään ripu
ilmaston laadusta. Kaikkein kalliimpia kivennäisiä
ovat jalokivet, joita on etenkin Aasian etelä-osassa.
Suoloja ja palavaisia kivennäisiä tavataan paljoa
yleisemmin, ja hyödyllisimpiä ja enimmästi käy-
tettyjä kivennäisiä eli n. s. metalleja (kultaa, ho-
peata, rautaa j. n. e.) löytyy, vaikkapa runsaam-
min tahi niukemmin, melkein kaikissa maissa.

Kasvien luonnollinen olemusala on eri maan-
vyöhykkeiden mukaan ja eläinten olopiirit pääasi-
allisesti kasvien mukaan.

Kylmien vyöhykkeiden piireissä menestyvät
ainoastaan sammalet, tunturikasvit ja korkeimmak-
seen jotkut vaivaiskasvuiset puut tahi pensaat;
maa-eläimet ovat harvat, jota vastoin meri-eläimiä
siellä on melkoinen paljous. *Lauhkeissa* vyöhyk-
keissä, varsinkin pohjaisessa, on suuri kasvien ja
eläinten rikkaus. Täällä menestyvät kaikki ta-
valliset metsäpuut, kaikki semmoiset kasvit, joita
ihminen enimmästi käyttää ruoaksensa taikka työ-
aineiksi teollisissa toimissa, ja kaikki ne eläimet,

joita parhaastansa pidetään kuormanvetäjinä tahi voidaan käyttää ihmisen ravinnon ja vaatteiden saantia varten.

Kuuman vyöhykkeen alalla ovat kasvit kaikkein uhkeimpia ja eläinkunta on mitä rikkain. Kasvit tulevat summattoman korkeiksi, niiden suuret lehdet ovat alati vihantana ja kukat mitä heileimmän värisiä. Ryytejä ja hedelmiä on kosolta kaikenkaltaisia. Sen ohessa on myös tällä vyöhykkeellä suuri paljous omituisia eläimiä, isoimmista ja peljättävimmistä pedoista pienimpiin ja vaivaloisimpiin hyönteisiin.

Mimmoista ääretöntä rikkautta ja vaihtelua kasvi- ja eläinkunta eri ilma-vyöhykkeissä näyttää, voidaan havaita siitä, että enempi kuin 100,000 (sata tuhatta) eri kasvia ja melkein sama määrä eri eläimiä jo tunnetaan, joista muutamat ovat mahdottoman suuria, toiset taas niin pieniä, että silmä niitä ainoastaan tarkimmilla suurennuslaseilla voi nähdä; monta on kuitenkin vielä tuntemaan opittavana.

Ihminen.

Viimmeinen ja etewin lenkki näkyväisen luomisen fetjusja on ihminen. Ilman hänettä olisi maa metsä-
autiona. Hän on sen asuja ja wiljelijä. Hänen ymmärryksensä, järkensä ja fuolematon sielunsa asettawat hänet ylemmäksi kaikfia luotuja maan päällä. Kasvit owat enemmiten sidottuina wisseihin määräpaimkoihin maan päällä ja ilman-alan olojuhteet pafoittawat usein eläimiä pysymään määrättyillä aloilla,

mutta ihminen voi valita asuinpaikakseen kaikkein erilaisimpia seutuja. Hän on, niinkuin sanotaan, mailmalainen eli kosmopoliiti. Se ei kuitenkaan estä erinäisten maiden eri ilman-alaa ja muita oloja warjin suuresti vaikuttamasta siellä asuwien ihmisten ruumiin ja sielun muodostumiseen.

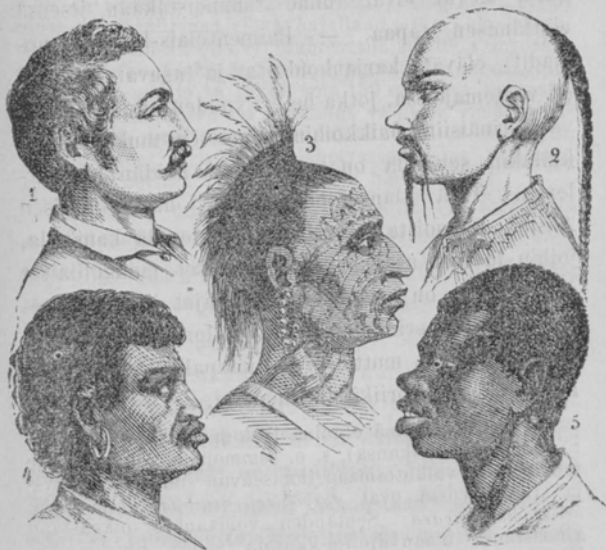
Kääntöpiiri-maiden kuumuutta tahi napapiiri-seutujen kylmyyttä vastaan ymmärtää ihminen rakentaa itsellensä suojelevia asuntoja ja varustaa ruumiinsa sopivalla vaatteuksella. Kuumassa vyöhykkeessä elää hän parhaastaan kasvikkunnallisesta, kylmissä vyöhykkeissä enimmäkseen eläinkunnallisesta ruoasta; lauhkeissa molemmista.

Vaikka kaikki ihmiset ovat yksi ainoa laji luotuja, näkyy heissä kuitenkin monia ja suuria luonnollisia eroavaisuuksia toisistansa, niin ruumiin laadun kuin sielun ominaisuuksienkin suhteen. Tällä perustuksella on koetettu jakaa heitä *rotuihin* eli *alilajeihin*, joista seuraavat viisi lienevät tavallisimmiksi otetut:

Kaukasilais-rotu (kuv. 1), *mongolilais-rotu* (kuv. 2), *indialais-* (eli amerikalais-)rotu (kuv. 3), *malajilais-rotu* (kuv. 4) ja *neekerin-rotu* (kuv. 5).

Ihmisten luku maan päällä arvataan nykyjensä 1,400 miljoonaksi. Näistä kuuluu 500 miljoonan paikoin kaukasilaisen eli *valkoiseen* rotuun, jonka pääpaikkana on Euroopa sekä sen rajalliset osat Aasiaa ja Afrikkaa. Viimmais vuosisatoina on tämä rotu anastanut suuria aloja Amerikassa ja Australiassa, joiden alkupuperäisiä asujamia yhä enemmän pakoitetaan pois. — Mongolilainen eli *keltainen* rotu, edellistä lukuisampi, asuu itäisessä, keskisessä ja pohjaisessa Aasiassa. — Indiaista eli *punaista* rotua nimitetään myös amerikalai-

seksi, kun sen alkunainen koti on ollut Amerikassa, jossa sen kuitenkin tätä nykyä täytyy yhä enemmän syrjäytyä kaukasilais-rodun tieltä, niin että sitä enää lienee tuskin 10 miljoonaa. — Malajilaisella eli *ruskealla* rodulla, joka on luvultaan vähän enemmän kuin toista vertaa suurempi indialaista, on kotimaansa Australiassa ja Indian valtameren saarilla. — Neekeriläinen eli *musta* rotu kuuluu oikeastaan Afrikaan, mutta löytyy myös Amerikassa ja Australiassa sekä nousee noin 120 miljoonaan.

Ihmisrodut.

Elinkeinojen ja elantotapain puolesta sopii ihmiset jakaa kolmeen lajiin, jotka ovat: *villit* eli

kesyttömät, *paimentolaiset* ja *maanviljelijät*. — Ensinmainittuja on sangen paljo indialais- ja neekerin-roduissa. Villi-ihmisillä ei enimmiten ole pysyväisiä asuntoja, vaan ne kuljeksivat ympäri, missä heillä voi olla keinoja tyydyttääksensä ruumiillisia hetken tarpeita. Tavallisesti elävät he metsästyksestä ja kalastuksesta, mutta alhaisimmalla kannalla olevat eivät tunne tämmöistäkään itsensä elättämisen tapaa. — Paimentolais-kansat (nomadit) elävät karjanhoidosta ja asuvat telteissä eli vaatemajoissa, jotka he eri vuoden-ajoilla asettavat erinäisiin paikkoihin, aina sen mukaan kuin kullakin seudulla on syöttömaata heidän laumoilensa. Tätä elantotapaa pitävät useat läntisen Aasian kansoista. — Maata viljelevillä kansoilla, joihin luetaan useimmat kaukasilaiset, mongolilaiset ja neekerit, on seisovaiset asuinsijat ja he elättävät itseänsä erinomattainkin pellonviljelyksellä ja karjanhoidolla, mutta myös kaupalla, vuorityöllä, käsitöillä ja vapriikiteollisuudella.

Välttämättöminä ehtoina jonkun kansan olla *sivistyskansa* (kulturikansa), s. o. semmoinen, joka kykenee tehokkaasti vaikuttamaan ihmissuvun suuressa edistys- ja sivistystyössä, ovat *pysyväiset asuinpaikat* ja *itsenomistama tavara*. Sentähden voidaankin oikeastaan ainoastansa maanviljelijä-kansoja sanoa *sivistyneiksi*. Useimmat niistä kuuluvat kaukasilais-rotuun.

Se hengellisen sivistyksen kanta, jolla jokin kansa seisoo, näytäkseen vasituisesti sen kansan suhteessa korkeimpaan olentoon, Jumalaan, elikkä

sen uskonnossa. — Erinäiset uskonopit eli uskontunnustukset ovat: *Kristin-usko*, *Juutalais-usko*, *Mahometin-usko* ja *Pakana-usko*.

Kristin-uskoa eli kristin-oppia, jonka perustaja on *Jesus Kristus*, ja jonka uskontokirja on *Piipia*, tunnustaa noin 300 miljoonaa ihmistä, ja se on levinneenä kaikissa maan-osissa, etenkin Euroopassa ja Amerikassa. — Juutalais-usko eli juutalaisuus, jonka *Moses* perusti, pitää uskontokirjanansa sitä osaa Piipiasta, joka on nimeltä *Vanha Testamentti*. Juutalaiset, luvultansa noin 5 miljoonaa, elävät hajallaan pitkin koko maata. — Mahometin-uskolla eli Mahometilaisuudella, myöskin nimeltä *Islam*, jonka *Mahomet* on perustanut, on uskontokirjana *Koran*, ja se lukee noin 150 miljoonaa tunnustajia. — Pakana-usko eli pakanuus vallitsee vielä enemmässä kuin puolissa maan päällä elävistä ihmisistä, vaikka useat kristilliset lähetyssaarnaajat alinomaa koettavat poistaa sen pimeyttä ja harhaluuloja.

Ihmisillä on luonnollinen vietti eli taipumus seurallisuuteen ja yhdessä-elämiseen. Kaikkein kesyttömimmätkin kansakunnat elävät jonkinlaisissa yhdistyksissä, *heimoissa*, joissa *isä* on päämies. Jos useampia heimoja yhdistyy, niin tulee *sukukuntia* eli heimokuntia, joilla kullakin on *päällikkönsä*. Paimentelevaiset kansat yhdistyvät tavallisesti isoiksi sukukunniksi eli *heimojoukoiksi*, joiden valtamiehenä on päällikkö, jonka valta voi olla hyvin vaihtelevainen. Ainoastaan maata viljelevän ja teollisuutta harjoittavain kansain seassa voipi säännöllinen yhteiskunta syntyä. Määrättyjen lakien mukaan järjestetty yhteiskunnallinen yhdistys paikallaan asuvan kansan kesken on nimeltä *valtio* eli valtakunta. Valtioiden eri laatua myö-

ten tehdään eroitus *yksinvallan* (monarkian) ja *tasavallan* (republikan) välillä. Edellinen on semmoinen valtio, jossa valta ja hallitus useasti on perimöinen ja yhdellä ainoalla henkilöllä, *hallitsijalla* (monarkilla), jota nimitetään eri tavalla, esim. *keisariksi*, *kuninkaaksi*, *ruhtinaaksi*, j. n. e. Tasavallassa on valtion johdatus uskottuna *useista* henkilöistä kokoonpannulle *virastolle*, jonka korkein hallitusmies on nimeltä *presidentti* ja valitaan määrätyksi ajaksi.

Villikansoilla ei ole ensinkään tahi vaan puutteellisia *asuntoja*. Paimentolaiset asuvat *telteissä*, jotka he vievät myötänsä, mihin muuttavat. Ainoastansa maanviljelijä-kansat pitävät paremman huolen *huoneista* ja huoneuksista, joita rakennetaan puusta, kivistä tahi raudastakin. Monta taloa yhdessä maaseudulla on nimeltä *kylä*. Jos talojen eli kartanoiden joukko on suuri ja jos siellä parhaastansa harjoitetaan kauppaa, käsityö-tointa ja vapriiki-teollisuutta, on se nimeltä *kauppala* tahi *kaupunki*. Se kaupunki, jossa maan esivalta asuu, on *pääkaupunki*.

Euroopa.

Maikka Euroopa on vähintä lähin kaikista viidestä maanosasta, on se kuitenkin tärkein niistä, sillä sen asujamet ovat toisiin maanosiin kuuluvia etevämmät sivistyksen, tieteiden, teollisuuden ja kaupan puolesta.

Rajat: Pohjainen Täämeri, Uralin wuoret, Uralinjoki, Kaspien meri, Musta meri, Välimeri ja Atlantin waltameri.

Suuruus: 178,000 □pen., pisimmälle ulottuen koillista ja lounaista suuntaa.

Lahtia ja Sijämeriä: Wienan meri, Musta meri, Afowan meren kanssa, Arkkipelagi, Sonian ja Tyrrhenian meret, Biskaijan lahti, Kanaali, Pohjanmeri, Skagerracki, Kattegatti, Stämeri, Riian lahti, Suomen-lahti ja Pohjan-lahti.

Salmia: Kertschin=salmi Afowan meren ja Mustan meren välillä, Konstantinopolin=salmi Mustan meren ja Arkkipelagin välillä, Messinan=salmi Sonian ja Tyrrhenian merien välillä, Sibraltarin=salmi Välimeren ja Atlantin waltameren välillä, Calaisin (lue: Kalään)=salmi Atlantin waltameren ja Pohjanmeren välillä, Suutinrauma (Öresundi) ja Beltit Kattegatin ja Stämeren välillä.

Järwiä: Laatokka, Näninen eli Nänisjärwi

(Onega), Saimaa, Päijänne, Inarinjärvi, Weeneri, Mälari ja Bodenjärvi.

Jokia: Onega, Wiena, Mesen ja Petsjora, jotka juoksevat Täämereen; Ural ja Wolga Kaspien mereen; Don Afowan mereen; Dnjepr, Bug, Dnjestr ja Donau (Tonawa) Mustaan mereen; Po Adrian mereen; Rhone ja Ebro Välimeren; Tajo ja Duero Atlantin valtameren; Loire (lue: Loar) Biskaijan lahteen; Seine (lue: Sään) Kanaaliin: Rhen ja Elbe Pohjanmereen; Oder, Weichsel ja Wäinän-joki (Dyna) Itämereen; Wuoksi Laatokkaan; Tornion-joki Pohjanlahteen.

Saaria: Lofotin saaret, Suippuvuoret ja Nowaja Semlja Täämeressä; Kandia eli Kreetta, Maltesian saaret, Sicilia, Sardinia, Korsika ja Balearin saaret Välimeressä; Brittein saaret (Suuri Britannia ja Irelanti), Färjsaaret, Islanti ja Tanskan saaret Atlantin valtameressä; Ölanti, Gotlanti, Saarenmaa ja Ahwenanmaan saaret Itämeressä.

Niemimaita eli saarentoja: Ruola ja Kanin Täämeressä; Krimi Mustassa meressä; Turkin—Greekan niemimaa ja Italia Välimeressä; Pyreneitten niemimaa Välimeren ja Atlantin valtameren välillä; Suutinmaa (eli Sullanti) Pohjan meren ja Kattegatin välillä; Skandinawia Atlantin valtameren ja Itämeren välillä.

Niemekkeitä: Nordkap ja Kanin pohjassa; Mata-

pan ja Passaro etelässä; Vincent, Finisterre ja Landsend lännessä.

Wuoria: Uralin vuoret Asian rajalla, Kaukasus Kaspien meren ja Mustan meren välillä, Karpatit, Alpit ja Pyreneit Mustan meren tienoilta Biskaijan lahteen, Kööli Skagerrakin ja Täämeren välillä.

Korkeimmat vuorenhuiput Euroopassa ovat:

Mont-Blanc, Monte Rosa ja Finsteraarhorn, kaikki Alppien vuoristossa.

Ilman-ala: Vaikka Euroopa enimmäkseen osaksi on lauhkeassa vyöhykkeessä, on kuitenkin suuri eroitus pohjaisempain ja eteläisempain maiden ilmanalain välillä.

Etelimmälle ulottuvilla osilla ei ole melkein ollenkaan talvea, kun taas pohjaisimmissa osissa on talvea ensin osa vuotta. Lännessä olevien maiden ilmanala on paljon lauhkeampaa kuin saman leveysasteen kohdalla idässä olevien. Brittein saarilla ja Atlantin valtameren rantaseuduilla on kosteampi ilma ja runsaampi sateentulo kuin idempänä olevilla tienoilla.

Tuotteet: *Platinaa* tavataan Uralin vuorissa; *kultaa* runsaimmin niissä ja Karpateissa; *hopeata* ja *lyijyä* Hispanjassa, Englannissa, Pyömissä ja Saksissa; *elohopeata* Hispanjassa ja Itävallassa; *sinkkiä* Preussissä ja Belgiassa; *rautaa*, *kuparia* ja *tinaa* enimmäkseen Suomessa Britanniaassa, sitä lähinnä Preussissä, Itävallassa, Ruotsissa ja Belgiassa; *kuparia* Venäjällä, Itävallassa ja Skandinaviassa. *Kivihiihtä* on summattomat joukot Suomessa Britanniaassa, mutta runsaasti myös Preussissä,

Belgiassa ja Ranskassa. (Näitä kivennäisiä tavataan kuitenkin monessa muussakin Euroopan valtakunnassa, vaikka paljoa vähemmin määrin). *Keittosuolaa* löytyy vuorisuolana parhaastansa Itävallassa sekä muutamissa muissa valtakunnissa; sitä saadaan lisäksi vielä läntisessä ja eteläisessä Euroopassa meriveden höyrähtämisen kautta. — Kasvikunnasta saadaan: viljoja, palkohedelmiä, perunoita, tupakkaa, pellavia, hamppuja, öljyä, tarvepuita, viiniä, etelähedelmiä y. m. — Tavallisia kotieläimiä on melkein kaikissa Euroopan osissa. Pohjaisemmissa seuduissa on jääkarhuja, peuroja, norsuja, hylkeitä, valaskaloja ja suuri paljous vesilintuja; vähän etelämmässä hirviä ja metsäkarhuja, vielä etelämmällä metsävuohia j. m. Turkkinahallisia petoja tavataan meidän maanosan sekä pohjais- että etelä-osissa.

Ujumat, joiden lufu on täyteen 300 miljonaa, fuuluvat melkein kaiffi kaukajilais-rotuun; ainoastaan vähäinen osa on mongolilaisista syntyperää. Ujumatien elinkeinoja ovat maanviljelys, karjanhoito, kauppa, käsitöt ja wapriifiteollisuus. Usfontunnustuksen puolesta on kaikein ensin osa fristittyjä; lähes 5 miljonaa on juutalaisia ja lähimmän 7 miljonaa mohometilaisia; ainoastaan muutamat perimmällä pohjassa ja idässä elelevät mongolilais-kansat ovat pafanoita.

Euroopan kansat jakautuvat kolmeen pääosaan, nimittäin: 1) *Germanilaiset* (Skandinaviaiset, Saksalaiset, Hollantilaiset ja Anglosaksilaiset) luoteisessa ja osaksi pohjaisessa ja eteläisessä Euroopassa; 2) *Romanilaiset* (Ranskalaiset, Italialaiset, Hispanjalaiset, Portugalilaiset, Greikkalaiset y. m.) lounaisessa, eteläisessä ja vähäksi osaksi kaakkoisessa Euroopassa; 3) *Slavilaiset* (Wenäläiset, Puolalaiset, Tsjeikkiläiset, Serbialaiset y. m.) itäisessä ja osaksi keskisessä Euroopassa. Sitte on vielä siellä täällä meidän maanosassa Keltiläisiä, Juutalaisia, Lätiläisiä, Suomalaisia, Ma-

djarilaisia, Turkkilaisia, Tatarilaisia, Mongolilaisia y. m. kansakuntia.

Valtiollinen jako. Kaikki Euroopan kansat elävät järjestetyissä yhteiskunnissa, jotka ovat joko yksinvaltoja tai tasavaltoja. Etewimmät waltakunnat eli waltiot ovat:

Wenäjä (päätaupunki: Pietari) ja siihen yhdistetty Suomi (pääk. Helsinki), Ruotsi (pääk. Stockholm = Tukholmi) ja Norja (p. Kristiania), Tanska (p. Kööbenhavn = Kööpenhamina), Saksa (p. Berlin), Sweitsi (p. Bern), Itäwalta (p. Wien), Turkinmaa (p. Konstantinopoli), Greikka (p. Atheena), Italia (p. Roma = Ruomi), Hispanja (p. Madrid), Portugali (p. Lissabon), Ranska (p. Pariisi), Belgia (p. Bryssel), Hollanti eli Alankomaat (p. Haag) ja Englanti eli Britannia (p. London = Lontoo). Näistä waltakunnista ovat Wenäjä, Saksa, Itäwalta ja Turkinmaa keisarikuntia, Ranska ja Sweitsi tasavaltoja, kaikki muut kuningaskuntia.

S u o m i.

Koko itäisen Euroopan täyttää Wenäjän keisarikunta ja siihen on yhdistettynä Suomi eli Suomenmaa.

Suomen rajat: idässä Wenäjä, etelässä Laatokka, Wenäjä, Suomen lahti ja Itämeri, länessä Pohjanlahti ja Ruotsi, pohjasssa Norja (Ruuija).

Suuruus: 6,722 maantieteellistä (= noin 3,300

Suomen) □penifulmaa. Suurin pituus pohjasta etelään 108 Suomen penifulmaa ja suurin leveys lännestä itään 57 penifulmaa. Suuruutensa puolesta on Suomi seitsemäs järjestyksessä Euroopan valtioista.

Wuoria: Suomi on suurimmaksi osaksi epätasaisia ja täynnä wuoria, joista ei mitään ole warsin korkeaa. Pääwuoristo on Maanselkä. Se lähtee Köölistä ensin itään päin Suolaselän nimellä, sitte etelää kohden ja viimein kaakoon päin Wenäjälle. Maanselästä lähtee kaksi pääharjannetta, nim. Suomenselkä ja Salpausselkä Wenäjän rajalta länteen päin. Näiden välillä on vähän kohoutunut ylänkömaa ja tämän läpi kulkewista harjuista owat tärkeimmät Karjalan harju, Sawon harju ja Hämeen harju; ylängön länsirajana on Satakunnan harju. — Yksityisiä korkeita kuffuloita owat maan pohjaisimmassa osassa, Ballastunturi, Suomen korkein paikka (2,889 jalkaa) ja Peldoowi.

Pohjais-puolella Suomenselkää olevalla ylängöllä on Maanselästä lähtevät harjanteet *Ounaselkä*, lähellä Ruotsin rajaa, ja *Kainuonselkä*. Salpausselästä lähtee *Äyräpään harju* kaakkoa kohti Wenäjälle sekä lounaa kohti *Lohjan harju*, joka päättyy *Hankoniemeen*, Suomen eteläisimpään huippuun. — Laajin tasanko on Pohjanlahden keskimäisellä rannikolla.

Saaria: Sailyoto ja Merenkurkun saaret Pohjanlahdessa, Ahwenanmaan (Malannin) saa-

risto. Itämeren ja Pohjanlahden välillä, Suur-
 saari y. m. Suomen lahdessa. — Ylimalkaan on
 Suomen eteläisen ja erittäinkin lounaisen rannikon
 edustalla sängin suuri ja tiheä saaristo, s. o. suu-
 rempia ja pienempiä saaria, luotoja ja kareja sekä
 niemetteitä, mutta lännen puolella ainoastaan siellä
 täällä. — Saatokassa on Malamon saari.

Järviä ja jokia: Edellämainittujen vuorise-
 läneitten kautta syntyy wiisi päävesistöä, jotka
 ovat seuraavat:

1) Pohjainen vesistö, sisältävä wedet pohjais-
 puolella Maanselkää, jotka laskevat Säämereen ja
 Wienanmereen. Sen suurin järwi on Inarinjärwi,
 josta Paatsjoki juoksee; ja suurin joki Tenojoki.

Inarinjärven etelärantaan juoksee *Ivalojoki*,
 josta viimeis aikoina on löydetty ja huuhdotaan
 kultaa.

2) Luoteinen vesistö, sisältävä ne Maan-
 selältä ja Suomenselältä tulewat wedet, jotka laske-
 wat Pohjanlahden pohjais-osaan. Suurimmat jär-
 wet ovat Kemijärwi ja Dulujärwi. Etewimmät
 joet ovat: Ruotjista juoksewa Tornionjoki ja siihen
 wasemmalta puolelta tulewa Muonionjoki; Kemi-
 joki, lähtewä Takkunaoimista, menewä Kemijärven
 kautta ja ottawa oikeanpuolisen sivujoen Dunas-
 joen; Sijoki; Dulujoki, Dulujärvestä, johon tulee
 lisävesiä pohjais- ja itäpuolilta; Siikajoki; Pyhä-
 joki Pyhäjärvestä; Uhtävänjoki Lappajärven lä-

witje; Lapuanjoki; Kyrönjoki, yläpäässään nimeltä Rauhajoki ja keskifulullaan Ilmajoki.

Oulujärveen itäpuolelta tulevat vedet tekevät siihen laskeutuessaan *Ämmäkosken*; Oulujärvestä lähteissään tekee Oulujoki *Niskakosken*, sittemmin *Pyhäkosken* ja suussa on *Merikoski*.

3) Lounainen wesistö, sijältävä ne wedet, joiden rajoina ovat Suomenselkä, Hämeen harju, Salpausselkä ja Lohjan harju, ja jotka laskevat Pohjanlahden etelä-osaan ja Itämereen. Näiden wesien keskusjärvenä on Pyhäjärvi. Tähän tulee lisäwesjiä pohjaispuolelta ison Näsijärven ja Tammerkosken kautta sekä itä- ja eteläpuolelta Längelmävesi, Noine, Pälkänvesi, Mallasvesi, Wanajavesi ja Rautonselkä. Pyhäjärvestä johtaa No fianwirta weden Kuloveteen, josta jitte Kolemäenjoki alkaa ja wiepi wedet Pohjanlahteen. — Itämereen laskee Aurajoki.

Näsijärveen tulee pohjasesta *Ätsärinselkä*, *Pihlajavesi*, *Keuruonselkä* ja *Ruovesi*, *Muroleenkosken* kautta; Rautonselästä putoaa *Kuokkalanoski*; kuuluisa *Kyröskoski* tuo Kuloveteen *Kyrösselän*. Mallasveteen tulee itäpuolelta useita järviä, joiden alkuna ovat ne siitä merkilliset *Lummene* ja *Wesijako*, että ovat yhdistyksessä myös seuraavan vesistön kanssa.

4. Keskimäinen ja Eteläinen wesistö, sijältävä ne wedet, jotka ovat Lohjan harjun, Hämeen

harjun, Suomenselän, Savon harjun ja Nyräpään harjun välillä sekä laskevat osaksi Salpausselän porritte Suomen-lahteen. Suurin järvi tässä vesistöissä on Päijänne (12 penik. pitkä ja 2—3 pen. leveä). Tähän tulee pohjaisesta, paitsi muita järviä, suuri Keitele, idästä muiden seassa Puulavesi, lännestä ennen mainitut Lummene ja Vesijoki sekä etelästä Vesijärvi. Päijänteen kaakkois-fulmasta menee vesi Ruotsalaisen järveen ja tästä alkaa Kymijoki, joka vihdoin johtaa vesistön vedet viiden suuharan kautta Suomen-lahteen. — Muita jokia ovat Waantaan-joki lähellä pääkaupunkia Helsinkiä ja Rajajoki eli Siestarjoki rajajokena kaakossa.

Pohjaispuoliset vedet putoovat *Haapakosken* kautta Päijänteesen, itäiset tuopi *Tainionvirta*, ja Päijänteen vesi menee *Kalkkisten-kosken* kautta Ruotsalaiseen. — Kymijoki, johon myös Puulavesi toista tietä johtuu, tekee itäisimmässä suuhaarassaan *Korkeakosken*.

5. Kaakkoisen vesistö, rajoittuva Nyräpään harjuun, Savon harjuun ja Suomenselkään sekä Maanselkään maan rajan ulkopuolella. Tärkein järvi tässä vesistöissä on laaja ja moniosainen Saimaa (pääosa 6 pen. pitkä ja 3 pen. leveä); mutta vesistön keskijana on pidettävä Enonvesi, johon paitsi muita järviä tulee pohjaispuolelta Sisälmen ja Nilsiän järvet sekä suuri Kallavesi kahta tietä, niin myös koillisfulmalta Pielisjärvi,

joka Pielisenjoen kautta menee Pyhäselkään, joka taas lisäksi ottaa pohjasta Kirkasvetisen Höytiäisen ja laskee sitte Oriveden kautta Enonveteen. Wiimeksimainitun etelä-osaista juoksee wesi Pihlajaveteen ja tästä Puumalan salmen kautta saaririkkaasen Saimaasen. Saimaan etelä-osaista alkaa Wuoksenwirta, joka Imatran koskessa, Suomen merkisimmässä wedenputouksessa, katkaisee Salpausselän harjanteen ja sitte menee, matkallaan moneksi järveksi leweten, kaakkois-suuntaa kahdelta haaralta Laatoftaan.

Kallaveden molemmat laskuhaarat ympäröivät Suomen suurimman saaren, *Soidinsalon*, ja lännenpuolinen haara tekee *Konnuskosken* ja *Warkauden-kosken*. — Suuri ja kuluisa Imatra on 139 jalkaa leveä sekä 114 jalkaa korkea 6 virstan matkalla. — Muutamat järvet Suomen itäisimmässä osassa (*Suojärvi* y. m.) laskevat Äänisen järveen.

Kanawia: Saimaan kanawa Saimaasta Wiipurin-lahteen eli Suomenweden-pohjaan Suomenlahdessa; Pielisen kanawa Pielisjoen rinnalla; Höytiäisen kanawa Höytiäisestä Pyhäselkään; Konnuksen ja Warkauden eli Taipaleen kanawat samanimisten koskien wieressä; Wesijärwen kanawa Wesijärwen ja Päijänteen välissä; Lempoisten kanawa Rautunselän ja Pyhäjärwen wesiin välillä; Raiwannon kanawa Längelmäweden ja Roineen välissä; Ämmän kanawa (Ämmäkosken

siivuitse) Dulujärwen ja sen itäisten lisävesien yhdistyksenä.

Ilman-ala. Suomenmaassa on nawanpuolisen ilman-alan luonto laatuinensa; talwi on ylimalkaan ankaran kylmä ja kesän lämmin useinkin sangen kova. Ilmakehä on yleiseen puhdas ja raitis. Maan suuren laajuuden tähden täntyy kaikkein luonnonsuhteidenkin olla hywin erilaisia eri paikoilla. Etelässä luetaan talwi 5 ja 6 kuukaudeksi, mutta pohjassa 8 ja 9 kuukaudeksi. Pisin päivä ja pisin yö owat etelässä $18\frac{1}{2}$ tuntia, mutta ylinnä pohjassa 2 kuukautta pitkät. Eroitusta ilman-alassa havaitaan myös saman leveysasteen kohdalla olevilla seuduilla, jos ne nim. owat rannikolla taikka sisäisellä ylänkömaalla. Yöhalloja sattuu usein lämpiminä wuoden aikoina, suureksi wahingoksi wiljellyille kasveille.

Tuotteet ja elinkeinot. Riwennäiskunta ei ole rikas. Metalleista löytyy rautaa runsaimmin ja melkein kaikkialla sekä saadaan joko wuorikainokkista taikka järwistä ja joista. Kuparia eli waskea saadaan etelä-osassa ja tinaa Laatokan koillisrannalla. Pohjaisimmasa osassa on wiimmeis aikoina ruwettu kultaa huuhtomaan, mutta hopean etsintö ei kannata. — Yleisimmin olewa kivilaji on graniiti (harmaa kivi), mutta löytyy itäisessä Suomessa marmorialin; helposti rapautuwaa kiveä eli rapakiveä kaakkoispuolisja. Kalkkia saadaan erinomattain pitkin etelärannikon länsipuolta; wajanssi- ja ruukkufaweaa, tahko-

ja myllynfiiviä y. m. saadaan monesja kohden. — Vuorityö on hywin tärkeä elinkeino.

Suomesja on runsaasti metsiä, erittäinkin sisämailla, waikka niiden hoitoa tosin wielä yleisesti laiminlyödään, niin että hakataan ja käytetään enemmän kuin sijaan kaswaa. Metsäntuotteita, niinkuin lautoja ja lanffuja, wiedään suuret joukot ulkomaille, ja myös terwanpoltosta on useassa paikoin sisääntuloja. Tärkeimmät puulajit owat koivu, kuusi ja mänty (petäjä), joita kaswaa kaikkialla. Yleisiä owat myös leppä, haapa, kataja, tuomi, pihlaja ja paju; harwinaisempia lehmus (niinipuu), wahteri, jalawa (kynneppää), saarni, tammi ja lehtikuusi. Hedelmäpuita ei paljoa kaswa, mutta sen sijaan on monenlaisia maukkaita marjoja. — Tavallisia wiljalajeja, ruiista, ohraa ja kauraa, kaswatetaan yleisesti, niin myös juurihedelmiä ja palkokasveja, niinkuin perunoita, lanttuja, nauriita ja herneitä; harwemmassa wiljellään wehnää, tattaria ja papua. Maanwiljelys onkin Suomen pääelinkeino, mutta se ei ole wielä niin edistyneellä kannalla, että oman maan wiljawat riittäisiwät tarvetta täyttämään.

Maanwiljelyksen yhteydessä käy karjanhoito, joka myös on tärkeä elinkeino. Tärkein on sarwinautain hoito. Woita wiedään ulkomaalle wuosi wuodelta yhä enemmän. Muita kotieläimiä owat lampaat, wuohet ja sijat sekä ahkera wetojuhta hewonen; ylinnä pohjasesja (Lapinmaasja) on peura (poro)

kaikki kaikessa. Metsän eläimistä, joista useat ovat arvoikkaita turkifkien tähden, mainittakoon karhu, susi, ilves, kettu, jänis, orawa j. n. e. sekä myös harwinainen hirvi. Metsästäys näiden eläinten sekä useiden kesyttömäin lintujen, niinkuin teeren ja metson, saantia warten on sentähden myös hyvä siwu-elinkeino; samoin myös kalastus maamme monilukuisissa wesisä, niinkuin silakan ja kilohailin (waspuukin) pyyntö meressä, lohentakastus wirroissa, muikun, lahnan, ahvenen, hauwen y. m. tavallisten kalain saanti järwissä ja joissa. — Meren rannoilla on hylkeenpyynti merkittävä.

Wapriike- eli tehdäslie on nousmassa, käsitökeinot, hantwärfit ja kotiteollisuus, monenkaltaisia, sisä- ja ulkomainen kauppa ei ole vähäpätöinen. Maassa wiljellään kosolta pellawaa ja tästä sekä ulkomaalta tuodusta pumpulista kudotaan somia kangkaita. Raitenlaisia rautatehtaita ja konepajoja on siellä täällä kautta maan, niin myös muita waprifeja, esim. paperin, kynttiläin ja soferin walmistusta warten. Merellä ja sisämaan wesillä on useilla laivoilla työsentelemistä kaupan ja teollisuuden palveluksessa. Etewimmät wientitawarat ovat laudat, lankut ja halot, woi, tali, liha ja turkifjet y. m. sekä wähä wiljaakin. Tuontitawaroita ovat wilja, ryynit, juola, metallit ja metalliteokset, kahwi, soferi ja tee, wiinit ja hedelmät, silkki-, pumpuli- ja willakanfaat y. m.

Kultuyhdistykset. Paitji edellämainittuja ja muu-

tamia muita, kulkuyhdistystä helpoittavia kanavia, kulkee maassa ristin ristin maanteitä ja paraina kulkuneuvoina on myös rautateitä, jotka tätä nykyä ovat seuraavat: Helsingin—Hämeenlinnan rata, Hämeenlinnan—Turun ja sen sivuhaara Toijalan—Tampereen rata, Hankoniemen—Helsingin rata, Riihimäen—Pietarin rata ja Porwoon—Kerawan rata. — Melkein kaikki kaupungit ovat keskenänsä ja ulkomaan kanssa yhdistyksessä elektristen telegrafien (= sähkövoimaisten sananlennätinten) kautta.

Ukujamet. Enin osa kansasta, jonka lukumäärä on 1,912,000 (siis lähelle 2 miljoonaa), on Suomalaisia (noin 1,712,000), joista Hämäläiset asuvat lounais-puolella ja Karjalaiset kaakkois-puolella. Suomalaisen lähimpiä sukulaisia ovat Lappalaiset, joita on tuskin 1,000 henkilön paikoin. Ruotsalaisia (luvultaan noin 200,000) asuu enimmästi saaristoissa ja rantamailla. Venäläisiä (noin 7—8,000) on parhaastansa itäpuolella. Sitte on vielä Mustalaisia, Juutalaisia, Saksalaisia y. m. — Pienin valtio-uskonto on ewankelislutherinen; sitä paitsi on greikalais-katolilaisia, ruomalais-katolilaisia, juutalaisia y. m. uskontunnustajia. — Hallitus eli valtiomuoto on rajoitettu yksinvaltainen (monarkillinen). Suomi on erottumaton osa Venäjästä, jonka Keisari on Suomen Suuriruhtinas. Hänen nimesfänsä hallitsee maata Keisarillinen Senaati ja Kenraali-Kuvernööri; ja itse

Suomen kansa saa edusmiesten kautta (valtiopäivillä) ottaa osaa maan tarveasiain hoidossa. Hallituksen ja hoidon ohjeina ovat n. s. perustuslait sekä muut lait ja asetukset. Suomen asioita Venäjän hallitsijalle esittelee Ministeri-waltiosihteeri. Waltiohallituksessa on Suomenmaa nimeltä Suomen Suuriruhtinaama.

Historiallinen silmäys. Jo ennen Kristuksen syntymää nähdään Suomalaisista mainittavan, mutta vasta kristinuskon levitys Suomenmaahan yhdisti sitä muun Euroopan kanssa. Ennen nykyisiä Suomalaisia asui täällä heidän heimolaisiansa Lappalaisia, jotka nyt ovat tungettuna pohjolan perille, ja Lappalaisia vanhemmiksi arvellaan eräitä myös suomensukuaisia kansakuntia, joita on nimitetty Jättiläisiksi eli Jooteiksi, Hiiden kansaksi, Pohjolan väeksi y. m. — Kaakkois- ja itä-ilmoilta vaelsi (alkaen noin v. 700 jälk. Kr. s.) keskisestä Aasiasta ja itäiseltä Venäjältä kaksi suomalaista kansaheimoa, nim. Hämäläiset ja Karjalaiset, nykyiseen Suomeen, josta edelliset vähitellen panivat allensa lounaisen ja jälkimäiset koillisen puolen.

Näinä vanhimpina aikoina olivat Suomalaiset yhdistettyinä eräiksi vähemmiksi yhdys- eli keskuuskunniksi, nimeltä kylä, pitäjäs ja kihlakunta, joissa perheen-isännät ja sukuvanhimmat pitivät jonkunmoista hallitusta. He harjoittivat maanviljelystä, karjanhoitoa, metsästystä ja kalanpyyntiä, niin myös merenkulkua ja kauppaa. Kaupparetkien yhdistyksessä ei merirosvoominekaan ollut outoa. Näillä meriretkillensä joutuivat he sekä sotaan että rauhalliseen yhteyteen muiden kansain kanssa, niiden seassa Ruotsalaisten. Näiden kuningas, Eerikki Pyhä, lähti retkelle Suomeen (v. 1157), kastatti piispa Henrikillä Suomalaiset kristinuskoon, perustutti Turun linnan ja valloitti lounaisen perukan maata. Tähän aikaan, ehkäpä jo ennenkin, asettui siirtolaisia Ruotsista Suomeen, ja siitä alkain ovat Ruotsalaiset tulleet olemaan vakinaisena osana Suomen kansastossa.

Seuraavalla vuosisadalla jatkettiin Ruotsin puolelta valloitus- ja käännättämis-työtä, siten että Birger Jaarli voitti ja kastatti Hämäläiset sekä rakennutti Hämeenlinnan, kuin myös Torkel Knuutinpoika teki samoin Karjalaisille, joiden alalle Wiipurin linna perustettiin.

Ennen 13 sataluvun loppua tuli näin kristinuskon ja Ruotsin vallan voittopuoli varmaksi; ja ruotsalaisuuden yliherruuden päästyä ilman eri sotaretken yritystä valtaan myös maan sisä- ja pohjais-osissa oli Suomi 5 vuosisataa eteenpäin Ruotsin yhteydessä, osallisena sen onnessa ja onnettomuudessa. Ruotsalaiset tulivat täällä välittömästi koskemaan Wenäläisiin, jotka myös Karjalassa olivat saarnauttaneet kristinuskoa, ja tästä yhteentulosta seurasi monia sotia. Sotain ja vainojen riehussa alotettiin ja jatkettiin Suomen sisällisen hallituksen ja hoidon järjestämistä. Muun muassa on Suomen katolisilla piispoilla, jotka useimmiten olivat oman maan lapsia, suuri ja kiitettävä ansio yleisen sivistyksen edistytymisestä. Vuonna 1306 jaettiin maa kolmeen maaherrakuntaan (lääniin), joiden hallitushmiehet asuivat Turun, Hämeen ja Wiipurin linnoissa.

Kun Saksanmaalla Lutherus oli saarnannut puhdistettuja uskonnon ajatuksia, joiden kautta paavilaisuus kadotti mailman-valtansa, pani Ruotsin silloinen ikimuistettava kuningas Kustavi Waasa samallaisen uskonpuhdistuksen toimeen valtikkansa alla olevissa maissa, samalla kuin hän myös väkevällä kädellä alotti tärkeiden uudismuutoksien toimia valtiollisella alalla. Lutherisen uskon ensimmäinen saarnaaja Suomessa oli Pietari Särkilähti (v. 1525). Nyt nousi Suomelle ja sen kansalle uusi aika ja avautui uusi vaurastuksen tie. Turun koulun rehtori, sittemmin piispa Mikael Agricola rupesi ulosantamaan suomenkielisiä kirjoja ja laski sillä tavoin perustuksen suomalaiselle kansalliskirjallisuudelle, Suomen lukuisimman kansaston totiseksi valistukseksi. Tähän aikaan, 16 vuosisadan lopulla, sattuu n. s. Nuijasota, kun talonpojat nostivat kapinan aatelisherrain sortoa ja sotaväen rasittamista vastaan. Moninaisten vaiheiden vallitessa meni Suomi yhä eteenpäin Ruotsin rinnalla ja vaikutti myös osaltansa niihin voittoihin, joilla Ruotsin voimalliset kuninkaat,

niiden seassa suuri uskonsankari Kustavi Adolf, saavuttivat kunniaa ja arvonantoa pohjaismaille. Mutta sen perästä kuningas Kaarle XII kävi pitkällistä ja onnetonta sotaa, jota Suomen historiassa nimitetään „isoksi vihaksi“, Wenäjän keisarin Pietari Suuren kunssa ja sen lopuksi tuli vihdoin, että ennen 18 vuosisadan keskiväliä Wenäjä sai omakseen Suomen kaakkois-osan Kymijokea ja Saimaata myöten. Onnettomia olivat tämänkin jälkeen Ruotsalaiset sodissansa Wenäläisten kanssa, ja sodan aineena oli aina Suomen omistaminen. Suomi oli sodan jaloissa ja sen sisällinen edistyminen kävi hitaasti. Aikain kuluessa muodostui kuitenkin maamme kohtalot luojan sallimuksesta niin, että isämme, jotka aina uskollisesti palvelivat Ruotsin kruunua, saattoivat itsenäisemmin ryhtyä asiainsa järjestämiseen. Vuosina 1808 ja 1809 sai Suomi melkein ilman Ruotsin avutta kestää veristä sotaa Wenäjätä vastaan, ja sen seuraukseksi tuli, että Wenäjä valloitti koko Suomen ja sai sen pitääkin Haminan kaupungissa tehdyn rauhan kautta. Silloinen Wenäjän keisari Aleksander I sanoi Suomalaisten ansaitsevan todella tulla luetuiksi valtiokansain joukkoon ja salli Suomen pitää Ruotsilta perityt uskontonsa, lakinsa ja oikeutensa. Porvoon valtiopäivillä julistettiin Suomen Suuriruhtinaanmaa erityisenä valtiona yhdistetyksi Wenäjän keisarikuntaan; ja Wenäjän vallan alla ennestään ollut n. s. Vanha Suomi yhdistettiin (v. 1811) pääosan kanssa, joten Suomi sai nykyiset rajansa.

Tästä lähtien alkaa uusi ajanjakso meidän maan historiassa. Se on tähän asti ollut rauhallinen ja maan voimat ovat olleet käytettyinä kansan koroittamiseen itsensä tuntemisessa, sivistyksessä ja hyvässä toimeentulossa.

Maan jako. Yleisen hallituksen ja järjestyshoidon puolesta, eli hallinnollisessa suhteessa, on Suomenmaa jaettuna 8 lääniin, joissa kussakin on ylinnä hallitusmiehenä n. s. kuvernööri. Läänit ovat: Uudenmaan, Turun (ja Porin), Hämeen,

Wiipurin, Mikkelin, Kuopion, Waasan sekä Dulun (ja Rajaanin). Sofainen lääni on jaetuna kihlakuntiin (51) kruununvoutinensa ja kihlakunnat nimismiehen=piireihin. Kaupungeissa (35) on hallintoa pitämässä Majistraati, johon kuuluvat Porimestari ja Raatimiehet. — Historiallisessa suhteessa on 9 maakuntaa, nimittäin: Warsinais-Suomi, Ahwenanmaa eli Dolanti, Satakunta, Uusimaa, Häme, Karjala, Savo, Pohjanmaa ja Lapinmaa. Nämät maakunnat kuuluvat joko kokonansa taikka osittain mikä minfin läänin hallituksen alle.

Kirkollisessa suhteessa, s. o. uskonnon ja seurakuntain hoitamisen puolesta, on maa jaettuna 3 hiippakuntaan, nim. Turun, Porvoon ja Kuopion, joita hallitsee yhtä monta piispaa. Hiippakunnat ovat jaettuina *provastikuntiin* kontrahtiprovastien johdossa, ja jokaiseen provastikuntaan kuuluu eri määrät *kirkkoherrakuntia* eli pastoraateja kirkkoherroineen eli pastoreineen, joista yksi oikeastaan vaalin kautta on provastina (kontrahtielilääninprovasti), vaikka tavallisia kirkkoherrojakin siksi nimitetään; kukin kirkkoherrakunta sisältää yhden tahi useampia seurakuntia.

Opetuslaitoksista korkein on *Yliopisto*, ja alempia yleisiä kouluja ovat *lyceumit*, *realikoulut* ja *rouvasväenkoulut* sekä *kansakoulut*. Näiden yleisten koululaitosten lisäksi on vielä erilaisia *keinokouluja*, niinkuin merenkulku-kouluja, maanviljelys-kouluja y. m.

Lain käyttäminen ja oikeuden hoitaminen on 3 *hovioikeuden*, nim. Turun, Waasan ja Wiipurin hovioikeuden hallussa, jotka ovat maan ylimmät tuomio-istuimet, vaikka tosin yksi osa Senaattia on kaikkein korkein oikeuspaikka. Hovioikeuksien alaisia tuomio-istuuimia ovat *kihlakunnan-oikeudet* maalla ja *raastuvan-oikeudet*

kaupungeissa; tämän suhteen ovat maaseudut jaettuina tuomiokuntiin.

Kotimaista sotaväkeä on nykyjäsä ainoastaan yksi Henkivartion-Tarkkampuja-pataljoona ja pieni Kanta-Meriväestö.

Suomen läänit.

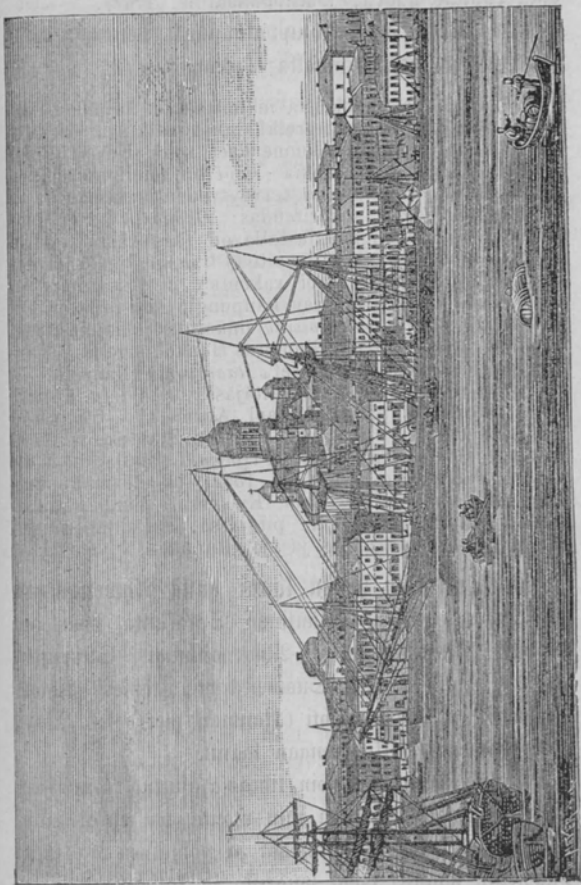
1. **Uudenmaan lääni** = läntinen ja suurin osa Uutta maata sekä osa kaakkoista Hämettä. — Suuruus: noin 214 □pen. Rajat: Suomen-lahti, Turun lääni, Hämeen lääni, Mikkelin lääni ja Viipurin lääni.

Uudenmaan lääni on vähin kaikista lääneistä, mutta tiheimmin asuttuja. Tänä lääninä on 25 penikulmaa pitkä ja 4—8 penik. leveä rantamaa, alipuolella Salpausjokkää, pitkin Suomen-lahtea Rymijoen läntiseen suuhaaraan asti. Maasta pistää mereen useita niemiä (esim. Hankoniemi ja Porkkalan kärki) ja edustalla on kaunis saaristo (huom. Barönjalmi). Maa on epätasaisista Salpausjokien ja Lohjan harjun sekä monen muun harjanteen kautta. Maanlaatu on yleiseen hedelmällistä ja maanviljelystä toimitetaan suuremvalta taidolla kuin useimmissa muissa lääneissä; wehnää viljellään kuitenkin vähän. Parempia puunlajeja kasvaa itsestään metsissä; hedelmäpuita (omena-, päärynä-, luumu- kirkuna- ja kirjikkapuita) kasvatetaan menestyksellä. Kalastus on hyötyisää, etenkin saaristossa, jossa silakoita pyydetään; Tammiisaaren lähistöllä saadaan kilohaileja ja Rymijosta lohja. Länsi-osassa löytyy kaksi kupari-

kaimosta sekä useampia rautaruukkeja ja kalfinpolttimoita. — Asujamina on Ruotsalaisia ja Hämäläisiä.

Jokivesiä ovat: *Karjan joki*, joka laskee pitkään ja kaitaan Pohjan pitäjän lahteen, *Siuntion joki*, *Wantaan* eli *Helsingin joki*, *Sipoon joki*, *Mäntsälän joki*, *Porvoon joki*, *Päärnön-joki* sekä *Kymijoki*, joka tulee Mikkelin läänistä, menee, kaaren pohjaseen päin tehtyänsä, Keltun-virrassa alas Salpausselästä, tekee Anjalan kosken sekä läntisimmässä suuhaarassaan Ahvenkosken.

Raupungit: *Sankko*, Tenholan pitäjässä, w. 1874 perustettu. — *Tammisaari* eli *Eifneefi* (1,500 asuj.) Pohjan pitäjässä; kansankoulun-opettajattarien seminaari; Tammisaaren hanjikkaat ja kilohailit ovat tunnettuja. — *Helsinki* (35,000 asuj.), Helsingin pitäjässä, mereen. pistävällä niemellä, maan pääkaupunki, jossa on Kenraalikuvernöörin ja Keisarillisen Senaatin sija, kaikki maan hallitusta ja hoitoa warten asetetut pää-wirkakunnat, lääninhallitus, Aleksanderin-Miopisto ja sen laitokset, muutamia seuroja tieteitä ja taiteita warten, normalilyceumi eli mallikoulu ja useampia muita kouluja, tähtitieteellinen obserwatoriumi, rahanlyönti-paja, niin myös muutamia tehtaita. Raupunki on osaksi komeasti rakennettu ja sillä on kaikki hyvää satamaa sekä sangen suuri kauppa-liike (suurin maassa, mitä tuontitawaroihin tulee) — *Porwo* (3,800 asuj.), Porvoon pitäjässä, piispan sija; lyceumi ja muita kouluja; vilkas kauppa ja

Helsinki.

oma rautatie-haara; waltiopäiwät w. 1809. — Lo-
wiija (2,200 asuj.), kauppa-kaupun-ki Bernajan pitä-
jässä merenlahden rannalla; lyceumi.

Helsingin rakennuksista mainittakoon kaunis Niko-
lain-kirkko ja komea greikkalais-venäläinen kirkko,
Senaatin ja Yliopiston kuoneukset sekä Keisarillinen
palatsi. Lähellä kaupunkia: *Lapviiki*, mielipuolten pa-
rannuslaitos; *Ulriikanpori*, terveysveden juontipaikka ja
kylpylaitos; *Töölö*, sokeritehdas; *Hagnäsin* koneelliset
työpajat. — Helsingin edustalla on Vargskärin saarilla
Suomen-lahdessa vahva linnoitus, *Wiapori*, jonka kreivi
Ehrensvärd v. 1749 alkoi rakentaa ja jossa hän on
haudattunakin. — Loviisan kaupungin edustalla on ny-
kyjään hajoitettu *Scarholman* linnoitus, ja hajoitettuna
on myös *Gustavsvärnin* linnoitus Hankoniemellä. Kar-
jan pitäjässä on jäännökset *Raaseporin* linnasta. —
Thorsbyn kylässä Pernajan pitäjässä syntyi (v. 1512?)
kalastajanpoika, piispa Mikael Agricola. — Elimäen
pitäjässä on *Wärälän kylä*, jossa rauhanteko v. 1790
Ruotsin ja Wenäjän välillä. — *Ojamo*, Lohjalla, on maan
vanhin rautakaivos (vuodelta 1542), ja etevin kupari-
eli vaskikaivos on *Orijärvi*, Kiskossa. Vanhin rauta-
ruukki on *Mustio* Karjan pitäjässä, ja Pohjan pit:ssä
on *Fiskarin* rautaruukki ja metallitehdas.

2. Turun ja Porin lääni ynnä Ahwenanmaa
= Warfinais-Suomi, läntinen Satafunta, pieni osa
läntistä Uutta-maata ja Ahwenanmaa. Suuruus:
446 □penik. Rajat: Suomen-lahti, Itämeri (Ahwe-
nanmeri) ja Pohjan-lahti (Rauman meri) sekä Waa-
fan, Hämeen ja Uudenmaan läänit.

Tämä lääni on hywin tiheässä asuttua ja misfään
läänisfä ei ole werraten niin monta eri seurakuntaa.
Warfinais-Suomen rantamaat ja pohjainen osa (Sal-
pausfelän wuofji) owat wuorisia ja kallioisia. Sata-

kunnan osassa, joka enimmäiten on tasantoa, on pohjaispuolella soita ja yläntölkäntäitä (Sämeen kangas); itäisessä osassa, idänpuolella Satakunnan harjua, lewenee läntiseen wejistöön kuuluvia wejiä luonnonkauneuksista rikkaissa feuduisissa. Läänin etelärannikko ja saaristo sen edustalla ovat maan hedelmällisimpiä ja parhaimmin wiljeltyjä osia; wiljavia ovat Satakunnanfin läntiset ja eteläiset osat, ja laitumet täällä ovat lihavia. Wehnä kypsyy etelärannikolla, jossa myös tammi ja muut paremmanlaatuiset puut hyöstyvät. Kalastus laajassa saaristossa on hyvin hyötyisä elinkeino ja Kofemäen-joki on rikas siioista ja lohista. Mehiläishoitoa harjoitetaan Turun feuduilla. Täällä löytyy myös hienomuruista graniittikiweä, jonka voi saada kauniinkuiloiseksi, ja Räpsöön saaresa (Kofemäen-joen suulla) mustaa marmoriam. Warseinis-Suomen eteläosassa on monta rautaruukkia ja lasitehdasta sekä poltetaan runsaasti kalkkia (Paraiisten ja Remiön pitäjissä); Satakunnassa on myllynkivenlouhokkia. Kotiteollisuus on suuri Turun (pumpulija palttinakankaita), Porin (pumpulikankaita) ja Rauman (puu-astioita) tienoilla.

Ahwenanmaan kuuluu yksi iso saari, Ahwenanmaan mantere, noin 80 asuttua saarta sekä lukematon joukko kallioita ja kareja. Maa on epätasaista ja wiljavaa sekä laitumet lihavia. Tärkeitä elinkeinoja ovat kalastus (silakapanyyttö) ja jahti (wehilintu-

jen ja hylkeiden pyytö). Etewimmän rahantulon antawat kauppa- ja rahtimattkustukset.

Läänin asujamet owat Suomalaisia (Hämäläisiä) Satakunnassa ja enimmässä osassa Warsinais-Suomea, mutta Ruotsalaisia Ahwenanmaalla ja osaksi Warsinais-Suomen saaristossa.

Pohjaista ja eteläistä suuntaa käy Satakunnan harju Suomenselän ja Salpausselän välillä. Sen pohjais-osa on levenneenä *Hämeenkanaksi* ja *Pohjankanaksi*, ja siitä itään päin menevällä haaralla on monta nimeä, niiden seassa *Harjun harjanne*, kauniissa maisemissa. — Eräs Salpausselän harjanneista tekee luoteessa *Wärknäsin niemmen*. — Jokivesiä ovat *Karvian-joki*; *Kokemäen-joki*, joka johtaa läntisen vesistön järvet Pohjanlahteen ja, otettuansa lisäksi *Loimajoen*, katkaisee *Kiettareen koskessa* Satakunnan harjun; *Eurajoki*, ottaen sivujoen *Köyliön-järvestä*, jonka jäällä taru kertoo Lalli nimisen talonpojan murhanneen Henriikki piispan; *Aurajoki*, Turun kaupungin kautta; *Salon-joki* ja *Perniön-joki*, joiden laskupaikkain välillä on Warsinais-Suomen saariston isoin saari, *Kemiön-saari*.

Ahwenanmaan pääsaaren länsirajana on *Ahwenanmeri* ja itärajana *Skifti*, joka eroittaa Ahwenanmaan saariston Warsinais-Suomen saaristosta ja uurtaa pääsaareen *Lumpparin* lahden. — Ah-

venanmaan läntisin saariryhmä on nimeltä *Signilskär*.

Kaupungit: 1) Satafunnasja: *Pori* (7,300 asuj.), Ulvilan pitäjässä, kalarikkaan Kokemäen-joen varrella; suuri kauppa, koneellinen pajasto ja muita vapriikkilaitoksia, niiden seassa juurenlainen tulitikkutehdas; lyceumi ja muita kouluja; kaupungin satama on Rääpsjön saaren luona. — *Rauma* (3,300 asuj.), meren rannalla; tekee wientikauppaa ruoteilla ja puuastioilla; warjinkin ennen tunnettu pitjinfutomiesta. — 2) Warjinaiis-Suomesja: *Uusi kaupunki* (3,700 asuj.), meren luona; sama kauppa kuin Raumalla. Rauhanteko w. 1721. — *Maantali* (500 asuj.), meren luona; täällä valmistetaan paljon willa-, pumpuli- ja liinatawaroita sekä jalkineita; mutakylpylaitos. — *Turku* (22,000 asuj.), Aurajoen varrella ja meren luona, maan wanhin ja historiallisesti merkillisin kaupunki, entinen pääkaupunki, vielä kauppansa ja teollisuutensa wuoksi mitä tärkein. Täällä on Sowioikeus, maan Arkkipiispa ja läänin kuvernööri, lyceumi ja monta muuta koulua sekä useita tehtaita, niinkuin konepajasto, sokeriruukki, tupakkatehdas y. m. Rauhant päätös w. 1743. Aurajoen suussa on *Turun linna*, wanhin maassa (perust. w. 1157). — 3) Ahwenanmaalla: *Maarianhamina* (300 asuj.), mannersaaren etelärannalla, Somalan pitäjässä, wasta hiljan perustettu kaupunki.

Turku on v. 1827 sattuneen suuren tulipalon jälkeen hyvin rakennettu; merkillisin rakennus on sen vanha ja juhlallinen tuomiokirkko. Lähistössä on: *Kupittaa*, Pyhän Henrikin jo muinaiseenkin aikaan mainio terveyslähde, jonka vedellä taru kertoo ensimmäiset kristityt Suomalaiset kastetuiksi; nyt on siellä kylmivesiparannuslaitos. *Ruissalo*, ihana saari huviasuntoineen ja puistoineen. *Lemun niemi*, sotatappelu v. 1808. — Paitsi vanhoja aateliskartanoita (niinkuin Kuitia, Kangas ja Joensuu) on Varsinais-Suomessa vielä huomattava: *Salo*, kauppala Uskelan pitäjässä; *Dahlin* maasuuni ja rautaruukki Kemiön saarella; *Littoisten* verkatehdas Liedossa; *Kuusluoto* (Kuusiston hovi), Piikkiön pitäjässä; jäännöksiä linnasta, joka kuului Suomen katolisille piispoille. *Sieli*, Nauvon pitäjässä, parane-mattomain mielipuolten hoitolaitos; *Pirilän* maanviljelyskoulu Raision pitäjässä. — Satakunnassa huomattakoon: *Ihalisten* kauppala Kyrösselän rannalla; *Normarkun* ja *Leineperän* rautaruukit Ulvilassa. Rauma, samoin kuin Naantalikin, sai alkunsa tänne perustetusta luostarista ja siellä oli muinoin kuuluisa koulu (Collegium Raumense). — Ahvenanmaalla: *Ekkerön* raja-postikorttouri; *Skarpansin* hävitetty linnoitus ja *Kastelholman* linnanjäännökset. Ahvenanmaalla on useassa paikoin sukukumpuja, s. o. muinaishautoja.

3. **Hämeen lääni** = lounainen osa Hämettä Päijänteesen jaakka itäpuolella, itäinen Satafunta (idänpuolella Näsijärveä ja Pyhäjärveen etelästä tulewia järviä) ja vähäinen osa luoteista Uutta maata. Suuruus: 401 □pen. Rajat: Turun ja Porin, Waasan, Miffelin (Päijänne), Wiipurin ja Uudenmaan (Salpausfeldä) läänit.

Wesistä ei ole tässä läänissä puutetta, sillä paitji Päijännettä ja Näsijärveä lewiää täällä suuri osa lounaiseen wesistöön kuuluwia järviä luonnon-ihanoisfa feuduisfa. Pohjainen osa ja Päijänteen ran-

nan puoli (Hämeen harju) ovat täynnä jyrkkiä wuoria ja hietaharjuja; eteläinen osa on aukeampaa sekä muuten läänin parhaiten wiljeltyjä ja asuttuja paikkoja. Wiljeltyjen kasvien seasta on pellawa mainittawa, jota kosolta kaswatetaan. Karjanhoito on myös tärkeänä elinkeinona ja kesälaitumia on runsaasti. Metsät ovat ylipäin laakeita ja antawat tuotteillansa hyviä sisääntuloja omistajillensa. Kivennäiskunnan waroihin katsoen on Tammelan pitäjäs lounais-osassa hawaittu olewan kivennäisistä rikkaimpia maasjamme. Paikka paikoin kaimetaan tulenkkestäviä paasia uuneihin, toisaalla taas kowajin- ja tahkokiviä; myöskin kalkkia löytyy. Särwi- ja suomalmia tawataan myös. — Läänin suomalaisina asujamina ovat Hämäläiset, jotka täällä enemmän kuin muualla ovat pysyneet omanlaatuisinaan.

Wuorista mainittakoon seuraawat: *Kangasalan harju*, joka on jatkoa Turun läänistä tulevalle Satakunnan harjun haaralle ja tunnettu erinomaisen kauneista näköaloistansa, sekä *Hattelmaan vuori* komeine näköaloineen, joka on osa erästä luodetta kohden Salpausselästä lähtevää harjannetta. — Ennen mainittujen vesien lisäksi huomattakoon seuraawat: *Pääjärvestä*, joka on Hämeen harjulla eroitettuna Päijänteesen laskevasta Wesijärvestä, ja muista järvistä juoksee vesiä Hämeenlinnan ohitse Wanajaveteen (*Sääksmäen selkään*) ja sitten Rautonselkään, josta vedet, tehden

Kuokkalan kosken, menevät *Sorvanselkään* ja siitä *Pyhäjärveen*. Rautonselkään laskee *Mallasvesi Walkiakosken* kautta, ja *Mallasveteen* *Roine* sekä *Roineesen* *Kaivannon* kanavan kautta *Längelmävesi*, josta ennen kanavan tekoa vesi laskeutui *Iharin kosken* kautta *Pälkäneenveteen* ja siitä *Mallasveteen*, sekä vielä aikaisemmin taas *Sarsankoskesta* lähellä nykyistä *Kaivantoa* *Roineesen* ja siis myös *Mallasveteen*. Viimeksi mainittuun tulee itäpuolelta useita järviä, niiden seassa *Ilmoilan selkä*. — Päijänteen vesi menee *Kalkkisten virran* kautta *Ruotsalaisjärveen* *Mikkelin lääniin*.

Kaupungit: 1) *Hämeesfä: Hämeenlinna* (3,500 asuj.), kauniilla paiffaa järven rannalla laaksoissa *Sattelman* vuoren alla; lääninhallituksen sija; normalilyceumi (suomalainen). 2) *Satafunnassa: Tampere* (8,400 asuj.), ihanalla paifalla, jossa ryöpeä *Tammerkoski* yhdistää *Näsijärven* ja *Pyhäjärven*; maan suurin vapriifi-kaupunki (pumpulitehdas, liinakanfaan-tehdas, paperitehdas, werfawapriifi, rautapajašto).

Hämeenlinnan vieressä on *Birger Jaarlin* (v. 1249) perustama *Kruununlinna* eli *Hämeen linna*, josta kaupunki sai alkunsa ja jossa nyt on laveat vankeuslaitokset. Lähellä kaupunkia on kaunis puisto. — *Mustiala*, maanviljelys-opisto, ja *Jokioisten* verkatehdas *Tammelan* ritäjässä; *Nuutajärven* lasiruukki *Urjalassa*; *Tervakosken* paperitehdas *Janakkalassa*; *Evon* metsäopisto *Laramalla*; *Lahti*, rautatien pysäyspaikka ja sen lähellä *Päijänteen* höyryalusten satama; kaupungiksi aivottu.

4. Wiipurin lääni = eteläinen Karjala, eteläi-
sin osa Savoia sekä vähäiset osat Hämettä ja Uutta
maata. — Suuruus: 651 □pen. — Rajat: Suomen-
lahti, Venäjä (Inkerimaa), Laatokka, Venäjä (Mu-
nus), Kuopion, Mikkelin, Hämeen ja Uudenmaan läänit.

Wiipurin lääni sijaitsee suurimman osan n. s.
Vanhaa Suomea, joka ennen w. 1809 kuului We-
näjälle. Maa on kaikkialla epätasaisista (Salpaus-
selkä ja siitä Saimaan alta kaakoon menävä Uyrä-
pään harju); maanlaatu hiekansekaista, kivi-peräistä
ja laihaa; kaskeemalla paljaksi poltetut alat antavat
monelle feudulle kolkon näön. Luonnon-ihania näkö-
aloja ei kuitenkaan puutu, niinkuin pitkin Laatokan
rantaa ja Wuoksen wesiä tienoilla, ja nämät sekä Rymi-
joen seutu ovat jotesakin wiljawia maita. Maan-
wiljelys on huononpuolisella kannalla; paitti muita kas-
veja wiljellään täällä tattaria enemmän kuin muussa
Suomesa. Läänin parhaimmat metsät ovat Laato-
kasta koillisessa päin, jossa myös on suuri sahaliike.
Paremmantajisia metsäpuita (esim. lehtikuusia) ja
hedelmäpuita on ainoastaan eteläisimmillä tienoilla.
Lohikalastus Rymesä sekä lohen- ja siianpyytö Wuok-
sesa ovat hyötyisiä. Kivennäiskunta on rikas: järwi-
ja suomalmia, kuparia ja tinaa, marmoria, kauniista
graniittia; runsaasti löytyy myös itsestänsä ulkoil-
masa muronewaa rapakiveä, jonkatähden maantiet
ovat hyviä. Paras rahatulojen lähde ovat kauppa-
liike ja merenkulku; wientitawarat menewät luonnolli-

festi enimmäkseen Wenäjälle, erittäinkin sen pääkaupunkiin Pietariin. Useampia tehtaita (niinkuin nahka- ja saippuatehtaita on läänin etelä-osassa; myöskin lasitehtaita ja rautaruukkeja. — Pää-asujamina ovat Karjalaisien sukuun kuuluvat Suomalaiset; heitä paitsi Wenäläisiä ja Saksalaisia, etenkin kaupungeissa, niin myös Ruotsalaisia. Uskontonsa puolesta on tietysti enin osa lutherilaisia; greikkalais-katolisen uskon tunnustajia on yhteisessä kansassa äärimmäisellä itäfulnessalla.

Saaria: *Koivisto*, *Suursaari* (meritappalu v. 1788), *Lavansaari*, *Tyttersaaret* y. m. Suomenlahdessa, sekä *Walamo* ja *Kononsaari* (molemissa greikkalaiset luostarit) Laatokassa. — Ylänteitä: paitsi yllämainittuja Salpausselkää ja Äyräpään harjua, ensinsanotusta koillisessa eroava *Aunuksen selkä* Wenäjälle päin ja loppu-osa *Savon harjua*. Wesistä huomattakoon: ennen tunnetut Kymijoki (ja sen 5 suuhaaraa) ja Wuoksi sekä sen tekemä Imatran koski ja levittämät järvivedet niin myös eteläosa Saimaata ja Saimaan kanava sekä Siestarjoki; *Suvanto*, järvi, joka on kanavilla yhdistettynä Laatokan ja Wuoksen kanssa; Laatokkaan laskevat *Wiinajoki*, joka on rajajokena Wenäjää (Aunusta) vastaan, ja *Läskelän joki*, joka juoksee *Jänisjärven* lävitse.

Kaupungit: 1) Uudella maalla: *Samina* (2,600 asuj.), niemellä Behkalahden pitäjässä, ennen linnoi-

tettu; kadettikoulu ja muita kouluja; melkoinen kauppa. Rauhanteko w. 1809. — 2) Karjalassa: Wiipur; (13,000 asuj.), Saimaan kanavan suulla, Wiipurin

Imatra.

lahden rannalla, jäännösten kanssa muinaisista linnoituksesta; howioikeus ja lääninhallitus, lyceumi ja useita muita kouluja, 6 kirkkoa, muutamia tehtaita (kynntilätehdas, konepaja); siitä wiedään enemmän kuin

mistään muusta Suomen kaupungista ulkomaille tavaroita (marjain lautoja ja lanffuja), joita tänne tuodaan Ruopion läänistäkin asti; Wiipurin markuifat rinfelit ovat tunnettuja; kaupungin ulkofatama on Uuras. — Käfikalmi (1,100 afuj.), Wuoksen pohjajilla suuhaaroilla, ennen linnoitettu; käy kauppa Pietarissa Karjalan tuotteilla (laudoilla, pajunfuorilla, woilla, turfikilla). — Sortawala (700 afuj.), Laatokan pohjais-rannalla; kauppa Pietarin kanssa. — 3) Sawossa: Lappeenranta (1,100 afuj.), Saimaan etelärannalla; wierellä entinen linnoitus, jossa nyt on naisten ojennushuone-wankeus; sotatappelu w. 1741.

Wiipurin linnan perusti Torkel Knuutinpoika v. 1293; historiassa muistetaan „Wiipurin pamaus“ (v. 1495) ja „Wiipurin kujanjuoksu“ (meritappelu v. 1790). Kaupungin wieressä on lavea ja ihana, Wäinämöisen kuvapatsaalla kaunistettu puisto, nimeltä *Monrepo* (lue: *Mongrepoo*) eli „Wanha Wiipuri“, jossa kaupungin arvelaan entiseen aikaan olleen. Wiipurin lähistössä on: *Kylliälä*, huonohoitoisten lasten kasvatustaitos; *Kirjola*, kynttilä- ja saippuatehdas; *Rokkala*, peilivapriiki. — Kymijoen itäisen suuhaaran luona: *Kymi*, ent. linnoitus, ja *Ruotsinsalmi*, ent. linnoitettu satama; meritappelut 1789 ja 1790. Jälkimäisen wieressä on *Kotkan saari*, jossa on paljo sahalaitoksia ja hyvä kauppaliike. *Sipolan* lasiruukki ja mainio juustotehdas Wehkalahden pitäjässä. *Pyterlahden* kylässä Wirolahdella graniitilouhos. — *Kurkijoen* kirkonkylä, jonkunmoinen kaupala Laatokan rannalla, maanviljelys-opisto; *Ruskealan* pitäjässä marmorilouhos; *Pithärannan* kylässä Impilahdella tina- ja kuparikaivos; *Suotniemen* posliini- ja wjanssitehdas Räisälässä. — *Lauritsala* lastauspaikka Saimaan kanavan pohjaisella suulla. *Taavitti*, ennen aivottu rajalinna Luumäen pitäjässä, nyk. rautatien

varrella. — Hämeessä huomattakoon *Walkialan* pitäjäs, jonka kirkolla tapahtui tuima tappelu v. 1790.

5. **Mikkelin lääni** = keskinen Savo ja itäinen Häme. — Suuruus: 415 □pen. — Rajat: Hämeen lääni (Päijänne), kulma Waasan läänistä, Kuopion lääni (Orivesi y. m. itäpuolella), Wiipurin lääni ja nurkkanen Uudenmaan läänistä.

Tämä lääni on niin wesiä täynnä, että harwaa feutua maan päällä woi siihen werrata; ne peittävät enemmän kuin puolen sen pintaa. Waihtelewaiset aukeat selät, salmet, saaret ja metsäiset rannat synnyttävät mitä ihanimpia maisemia. Idässä on Saimaan wesiaksoon ja lännessä Päijänteen wesiistöön kuuluvia järviä; wedenjakajana on Sawon harju. Wesien wälit owat täynnä mäkiä ja wuoriharjanteita; ainoastaan eteläisessä eli Ala-Sawossa on aukeampia laaksoja. Maanlaji on laihaa, hiekansekaista, mutta kasken poltolla ja suonwilylyksellä saadaan kuitenkin wiljaa useasti yli tarpeenfin; tattaria ja hamppua kaswatetaan runsaasti. Karjanhoito on wallan tärkeä elinkeino; kalastus on hyötynsä kalaisissa järwissä (muikkuja ja kuhia, myöskin lohia). Läänistä myöhdään parhaittain hewosia, woita ja lihaa sekä hamppuja ja halkoja. Sahaliike on suuri ja wilkas. Myöskin löytyy muutamia rautatehtaita, mutta kivennäiskunta ei ylimalkaan ole rikas. — Läänin enimmäät asujamet eli Sawolaiset owat Karjalaisista sukuperää ja owat

waifuttaneet siellä afurvaisten Sämäläistenfin luonteen ja tapoihin.

Etevin yläne on eteläinen osa *Savon harjua*, joka kulkee läänin keskitse pohjasta etelään. Sitä paitsi huomattakoon: *Punkaharju* Kerimäen pitäjässä, ei kaukana itään päin Savonlinnan kaupungista, jyrkkärantaisella saarella Puruveden ja Pihlajaveden välillä, josta on lakea ja ihana näköala; Kristiinan pitäjässä *Kirjakallio*, johon ohikulkijoilla entiseen aikaan oli tapana hakata nimensä; *Kempinmäki* Päijänteen rannalla (enemmän kuin 800 jalk. kork.). — Vesiä: 1) idänpuolella vedenjakajaa: a) Kallaveden jakso lännenpuolella Soisalon saarta *Warkauden virran* ja kanavan kautta *Enonveteen* ja sen luoteiseen osaan *Äimiveteen*; b) Kallaveden toinen laskutie idänpuolella Soisaloa Enonveden itäiseen osaan *Joutsenveteen*, johon c) *Orivirta* tuo koilliset lisävedet (Oriveden y. m.) Kuopion läänistä; d) Enonveden kaakkoisosa eli *Haukivesi*, laskeva *Pihlajaveteen*, joka Punkaharjun tykönä ottaa kirkkaan *Puruveden*, lisättynä Oriveden toisella lasku-haaralla, ja sitte menee *Haapaveden* järven ja *Puumalan salmen* kautta varsinaiseen Saimaaseen; 2) lännenpuolella vedenjakajaa: a) Päijänteen itäinen vesihaara, johon kuuluvat *Kyyvesi*, *Puulavesi* ja *Jääsjärvi*, jotka johtuvat *Tainionvirran* kautta Päijänteesen;

b) Puulaveden toinen laskuhaara mutkateitä (*Wuohijärvi* y. m.) Kymijokeen.

Kaupungit: 1) Savossa: Mikkeeli (1,200 asuj.), luoteesen Saimaasta pistävän lahden rannalla; lääninhallitus ja lyceumi. — Savonlinna (1,000 asuj.), saarella Haukiveden ja Pihlajaveden välillä, Säämingin pitäjässä; vähemmän-arvoinen kauppa. — 2) Hämeessä: Heinola (1,000 asuj.), Ruotsalaisjärvestä tulewan Tyrängön kosken warrella; lyceumi.

Savonlinnan kaupunki on saanut nimensä siinä olevasta linnasta, jonka Eerikki Tott rakensi *Olavinlinnan* nimiseksi. Kristiinan pitäjässä on *Raahenlinnan* kartano, jossa on linnanjäännöksiä; Rantasalmella *Haapaniemi*, ent. sotakoulu. Sotatappeluja (v. 1789) oli *Parkunmäen* (Rantasalmella), *Porosalmen* (Mikkelin pitäjässä) ja *Puumalan salmen* luona. Mikkelin pitäjässä on *Otavan* maanviljelys-koulu ja Joroisissa *Huutokosken* rautatehtaat.

6. **Ruopion lääni** = pohjainen Karjala, pohjainen Savo ja Hämeen koillis-kulma. — Suuruus: 812 □pen, — Rajat: Viipurin, Mikkelin, Waasan ja Dulun läänit sekä Wenäjä (Munuksen lääni, Sonferinkivestä Kolmikantaan).

Maa on ylimalkaan epätasaista (huomaa: Suomenselkä, Savon harju, Karjalan harju ja Salpausselkä); siinä on joko wuoriharjanteita, yksinäisiä ylänteitä ja syviä laaksoja taikka laajoja järviä (laakkoiseen wesiistöön kuuluvat Pielisen ja Kallaveden haarat sekä keskiseen wesiistöön kuuluwa Rautalammen haara) ja weteliä soita ja newoja. Pohjainen osa on

wuorisempaa kuin eteläinen; Karjalan ylänteet korkeampia, mutta loivempia kuin Savon. Useat niistä ovat harjalle asti ruokamullalla peitetyt ja sen vuoksi joko wiljeltyjä taikka kaunistametsää kasvavia. Maanlaji on kivistä hiekkamultaa ja liejusamea; paikoittain kuitenkin lihavampaakin mustaa multaa. Kasvenpoltolla saadaan ensin osa wiljavarjoja, jotka tavallisina vuosina riittävät tarpeeseen. Enimmät heinät saadaan kuivatuiista soista ja newaniityistä; jäätetyillä kasvimailloilla on runsas ja voimakas laidun. Karjanhoito on sangen hyötyisiä elinkeinoja ja juuret voimäärät wiedään Wenäjälle. Sewokset ovat hyviä ja voitokkaana kauppatavarana. Paras sijaantulon lähde on pohjais- ja itäpuolten laweissa metsissä; sahaliike suuri ja wilkas. Wedet ovat rikkaita rautamudasta, josta myös metallia sulatetaan; muista kivennäis-aineista huomattakoon kupari (Karjalassa), kalkki ja wuolufiwi. Rautaruukkeja ja pajastoja on useita. Metsästäys sekä metsänlintujen ja turkkinahkojen kaupitseminen ei ole vähäpätöinen. — Usujamet ovat Karjalalaisten heimoa ja osa heistä tunnustaa greifan-uskoa (Slomantjin ja Liperin pitäjäläisten seasja).

Suomenselkä kulkee rajana Pohjanmaata vastaan; siitä lähtevät Karjalan harju ja Savon harju menevät ensin jotenkin likekkäin etelää kohden molemmin puolin Kallavettä ja sen pohjaisia lisävesiä, kunnes edellinen kääntyy kaakkoon päin

ja vihdoin yhtyy mutkikkaaseen Salpausselkään. Yksityisiä vuoria ovat: *Föllömäki* (839 j. kork.) läänin luoteis-nurkassa ja *Pisavuori* Savon ja Karjalan rajalla, tunnettu luolastansa ja vuorikristalleistansa. — Vesiä: 1) Päijänteen vesistöön kuuluvaiset *Nilakkavesi*, *Konnevesi* y. m.; 2) Saimaan vesistön läntiseen haaraan kuuluvaiset: *Iisalmen järvet*, *Onkivesi*, *Wiannon koski*, *Maaninkavesi* ja *Kallavesi*, joka viimeksi mainittu, kuten ennen on mainittu, menee Saimaata kohden kahta tietä, joista Läntinen sisältää *Koirusveden*, *Konnuskosken*, *Unnukkaveden* ja *Warkauden kosken* sekä itäinen *Suvasveden* y. m.; 3) Saimaan vesistön itäinen haara, jonka lähteet ovat Wenäjällä saakka ja johon kuuluvat *Pielisjärvi* (Karjalan suurin järvi), *Pielisen-joki*, *Pyhäselkä* ja *Orivesi*, joka ennen sai lisävettä *Höytiäisestä*, joka nyt *Höytiäisen kanavan* kautta menee suorastaan Pyhäselkään.

Kaupungit: 1) Savossa: *Kuopio* (6,000 asuj.), kauniilla paikkaa siinä, jossa *Kelloniemen* ja *Toivalan* välinen salmi yhdistää *Kallaveden* kaffi jalkää; läänin ja hiippakunnan hallitustien siä; lyceumi; melkoinen kauppaliite; 2) Karjalassa: *Toensuu* (1,100 asuj.), kauppa kaupunki *Pielisenjoen* suussa.

Kuopion kaupungin vastapäätä oleva *Toivala* on tunnettu 1808 vuoden sodasta, ja kaupungin vierinen *Pujomäki* kauniista näköalasta; lähellä on myös *Lä-*

väisten maanviljelys-koulu. *Iisalmen kauppala* Iisalmen pitäjässä ja *Wirran silta* (Koljonvirran ylitse), molemmat tunnetut 1808 vuoden sodasta; *Juvankosken* rautaruukki ja pajasto Nilsiässä, samoin *Warkaus* Leppävirroilla. — *Wärtsilän* maasuuni ja rautatehtaat Tohmajärvellä sekä *Möhkön* maasuuni Ilomantsissa. — Pyhäjärvestä Wiipurin läänin rajalla menee Oriveden eteläpuoleen *Puhoksen virta*, joka on siitä merkillinen, että siellä (v. 1833) rakennettiin Suomen ensimmäinen höyryalus „Ilmarinen“, jopa puutavarain kuljetusta varten erään järvien välisen taipaleen ylitse (v. 1840) 100 sylen pituinen rautarata, joka siis oli ensimmäinen rautatie meidän maassa.

7. **Waaſan lääni** = eteläinen Pohjanmaa, luoteinen Häme ja koillis-fulma Satafunnasta. — Suuruus: 756 □pen. — Rajat: Pohjan-lahti, Dulun, Kuopion, Mikkelin, Hämeen sekä Turun ja Porin läänit.

Pohjanmaa on alanteista tasankoa, joka on awarin Suomessa ja jossa on ainoastaan matalia mäkiä ja muutamia yfityisiä wuoriharjuja. Sen tasangon rajana on idässä ja kaakossa Suomenselkä, joka eroittaa Pohjanmaan Hämeestä ja Satafunnasta, tekee itäosan epätasaiseksi ja lähettää juureltansa joukon jokia mereen. Meren ranta on pitkältä laittoa ja rannikkoa seuraa runsas saaristo, jonka uloimmat osat ovat Merenkurkussa. Pohjanmaan eteläosa on hedelmällistä sawimaata (erittäinkin Ryrönjoen warfilla ja rannemmalla), ja se on tiheässä asuttua, hywin wiljeltyä ja runsaswiljaisista (suuriyväiset Waaſan rukiit); Ison-Ryrön pitäjän suuret peltowainiot ovat tulleet sananlaskuksi, samoin kuin Limingan nii-

tyt etelänpuolella Dulua. Tasangon pohjais-osa on laihempaa hietamaata, mutta antaa sekin viljaa tarpeeksi. Suonviljelykset ovat muuttaneet laajat rämeiköt viljawiiksi pelloiksi ja niitynhoitoa harjoitetaan innokkaasti. Sisäpuolisja on terwan, tärpätin ja hartsin valmistus tärkeänä elinkeinona; mutta yleiseen ovat metsät hyvin kulutettuja. Meressä harjoitetaan etuisaa silakankalastusta ja hylkeenpyyntöä. Riwikunnan warat ja siis ruuffiliikekin ovat vähäarvoiset. — Ufujamet ovat taitawia kaikellaisissa käsitöissä, ja ollen maan parhaita laivanrakentajia ja firwesmiehiä otetaan heitä mieluisasti semmoiksi. Pitkin meren rantaa asuwaiset ovat sukuperältänsä Ruotsalaisia; mutta muut Suomalaisia (Sämäläisiä).

Tähän läänin kuuluvat osat Hämettä ja Satakuntaa, jotka Hämeen harju eroittaa toisistansa, ovat täynnä korkeahkoja harjuja ja kankaita sekä järviä ja soita, joiden ympäristöillä viljellyt wainiot ovat hallanarvoja ja maanviljelykseen vähemmin sopivia. Metsät ovat täällä vielä laajoja, tuottawat laivan-rakennuspuita merikaupungeille sekä ovat karhujen, jopa hirvienkin pesäpaikkoina.

Vesiä: 1) Pohjanmaan osan joet: *Wetelin-joki*, *Ähtävän-joki* (Livon lähteestä Suomenselän ja Hämeen harjun nurkkauksessa), *Lapuan-joki*, *Kyrön-joki* (Kauhajoki ja Ilmajoki) ja (vähempi) *Närpään-joki*; 2) Hämeen osassa: Päijänteen vesistön pohjainen haara, jossa etevin on läänin suurin

järvi *Keitele*, josta vesi Saarijärven ja Laukaan pitäjään järvien ja koskien (Kuusankoski ja Kuhankoski) sekä vihdoin *Haapakosken* kautta putoaa Päijänteesen; 3) lounaisen vesistön pohjainen lisähaara: *Ätsärinselkä*. *Keuruunselkä* ja *Tarjannes* y. m., jotka *Mäntän kosken* kautta, Hämeen läänin rajalla, laskevat Näsijärven vesiin.

Kaupungit: 1) Pohjanmaalla: *Rokkola* (2,000 asuj.), meren rannalla; lyceumi; hyvä kauppa; *Pietarisaari* (2,100 asuj.), meren luona; hyvä kauppa ja muutamia tehtaita; *Uusi Kaarlepyy* (1,200 asuj.), lähellä Lapuan-joen suuta; kansakoulunopettaja-seminari; vähäinen kauppa; *Nikolain-kaupunki*, ent. *Waasa* (5,000 asuj.), meren rannalla, *Mustasaaren* pitäjässä; hovioikeus, läänin kuvernööri, lyceumi ja useita muita kouluja; suuri ja vilkas kauppa, muutamia waprifeja; *Raskinen* (800 asuj.), saarella *Närpään* pitäjässä, oivallisine satamoineen; kauppa vähäinen, silakanpyyntö pää-elinkeinona; *Kristiina* (2,500 asuj.), meren luona *Lapwärtin* pitäjässä; hyvin vilkas kauppa. — 2) *Hämeessä*: *Syväskylä* (1,600 asuj.), Laukaan pitäjässä, *Päijänteen* (*Syväsjärven*) pohjais-rannalla; lyceumi sekä kansakoulun opettajain ja opettajattarien seminary.

Nikolain-kaupungin laivasatama on *Brändö* ja vanhan *Waasan* vieressä on *Korsholma*, ent. linna, nyt maanviljelyskoulu, Sodasta v. 1808 muistettavia tappelu-paikkoja ovat: *Juutas* (Uuden Kaarlepyyn pitäjässä), *Oravainen* (*Wöyrin* pit.), *Lapuan Isokylä* (*Lapuan* pit.),

Salmi ja *Ruonan silta* (Kuortaneen pit.) sekä *Alavus* (Alavuden pit.); v. 1714 tappelu *Napueella* (Ison Kyrön pit.). — *Östermyra*, ruutitehdas Ilmajoella; *Kimo*, rautaruukki Wöyrissä; *Berga*, lasiruukki Pirttilän pit:ssä. — Hämeessä: *Karstula* ja *Lintulahti*, Saarijärvellä, sotatappeluja v. 1808; *Tarvolan* maanviljelys-koulu Saarijärvellä.

8. **Dulun ja Rajaaniin lääni** = pohjainen ja enin osa Pohjanmaata, Suomen osat Lapinmaata ja Länspohjanmaata (Tornion-joen ja Dunasjälän vuoren välillä). — Suuruus: 3,027 □pen. (suurin lääni). — Rajat: Pohjan-lahti, Ruotsi (Tornion-joki) Norja (Lenojoki), Venäjä (Arkankeli ja Nunus), Ruopion lääni (Suomenselkä) ja Waasan lääni.

Pohjanmaa ja Suomen osa Länspohjanmaata on Maanselästä Pohjan-lahteen päin kallavaa maata. Sijimmilla ylänpuolilla kulkewat Maanselkä, Raisuunselkä ja Suomenselkä sivuharjuinensa, joiden tienoilla on korkeita kulluloita, hietakanfaiden ja monilufuisten järvien (Dulujärvi lisäwesineen sekä järwet idänpuolella Maanselkää) sekä sanomattoman suurien soiden ja rämeiden välillä. Matalaa ja tasaiista rantamaata kohden menee useita harjuja ja niiden välissä jokia. Maanlaatu on enimmiten laihaa ja maanviljelys hyvin epäluotettawaa useasti jattuain yöhallain wuoksi. Hywin wiljeltyä ja tiheässä asutua on rannikkopuoli; sisäosissa harjoitetaan suonwiljelystä ja kaskenpoltoa. Niityt, etenkin jokien warfilla, ja laitumet owat lihawia; karjanhoito on jentähden etewä-arwoista tälle maakunnalle. Limingan

niityt etelänpuolella Dulun kaupunkia ovat yhtä mainiot kuin Sjon-Kyrön pellot. Siis eli ylipuolisja (Kajaanin lääni = Rainuunmaa) ovat metsät jäilytettyinä parhaiten koko maassa ja siellä poltetaan paljon turvaa, jota pitkin virtaavia jokia wiedään ranta-kaupunkeihin; rantamaa on metsätöntä. Särwet ovat kalaisia ja joet (varsinkin pohjaisemmat) rikkaita lohista ja taimenista; muutamissa vesissä tavataan helmiä. Metsästyks (linnustus) on hyötyisää. Särwi ja suomalmista ei ole puutetta ja rautateollisuus on nykyisempään aikaan kohonnut. — Suomalaisina asujamina on Karjalaisia ja Rainulaisia (Hämäläisiä), kestäväistä ja ravaakaa kansaa, joka karskisti tekee waaranalaisia kaskimatkoja.

Lapinmaa on laaja, mutta harvassa asuttu, ja siinä on joukko wuoria ja harjanteita, laaksoja, kankaita, korpia ja soita. Wiljakasveja ja juurihedelmiä wiljellään aiwan wähän; Suomen pohjaisimmassa pitäjässä, Utsjoella, on maanwiljelys melkein tuntematonta. Hyviä marjanlajeja on runsaasti; metsät ulottuwat Snarinjärwelle asti. Wähälukuinen kansasto saa elatusjensa metsästyksestä, kalastuksesta ja karjanhoidosta; peuranjäkälä antaa rawinnon peuroille (poroille), joka eläin on kaikki kaikessa. Ruuluisia ovat Lapinmaan lufemattomat hyttyset eli sääsket, jotka ovat suurena rasitusena ihmisille ja elukoille. Ne kultajuoniset maakerrokset, joita on pitkin Swalajoen alajuoksua (Snarinjärween), antawat jom-

moisengin voiton työntekijöille. — Warjinainina asujamina ovat Lappalaiset, mutta enimmäksi osaksi on Suomalaisia. Edelliset jakautuvat Kalastaja-Lappalaiseihin järvien ja jokien tienoilla ja Paimentolais- eli Tunturi-Lappalaisiin, jotka keijiksi menewät Norjan tuntureille ja talvet ovat kotona sekä asuvat peuranvuodilla tahi sarkakankailla peite-tyisissä seiväsmajoissa, nimeltä „kota.“ — Lapinmaa jaetaan 7 osaan eli Lappiin, nimittäin: 1) etelänpuolella Maanselkää eli „Lapintuntureja:“ Tornion eli Enontekisten ja Muonioniskan (pitkin Muonionjokea), Rittilän (Dunasjoen tykönä), Sodankylän (Kemijoen luona) ja Kuolajärven (itäisin) lapit; 2) pohjaispuolella Maanselkää (Suolaselkää): Snarin ja Utsjoen lapit. Wiittä viimeksi-mainittua sanotaan yhteisellä nimellä „Remin lapiksi.“

Vuorista mainittakoon: 1) Pohjanmaalla: *Kainuunselkä* (itäisen ylängön rajana), Kuusamon kukkulat *Nuorunen*, *Ukonvaara* ja *Iivaara* (1,600—1400 j. kork., joilta sydänyön aurinko näkyy Juhannusyönä ja joiden huipuilla lumen sanotaan pysyvän kesälläkin) sekä etelämmällä Hyrynsalmessa *Teiriharju*; sitte. vielä *Aavasaksa* (Tornion-joen varrella), jossa paljo matkustajia käy katsomassa sydänyön aurinkoa; 2) Lapinmaassa: *Pallastanturi* (2,889 Suom. j. kork., Muonion-joen varrella), *Peldoivi* (Tenojoen luona), *Ounastanturi* (*Ounasselän* pohjais-osassa), *Talk-*

kunaoivi (kussa Suola- eli Saariselkä kääntyy varsinaisen Maanselän nimellisenä etelää kohden) ja *Mutkavaara* (idänpuolella Inarin-järveä), jossa Wenäjä, Norja ja Suomi yhtyvät. — Vesiä: 1) Pohjanmaalla: *Tornion-joki* (Ruotsista) sekä sen haara-joet *Muonio* ja *Tenkeliö* (etelänpuolella Aava-saksaa), *Kakamajoki*. (Länsipohjanmaan itä-rajana), alempi osa *Kemijokea* ja sen haaraa *Ounasjokea*, sekä *Simojoki* (Simojärvestä), *Ii-joki* (Iijärvestä); *Kiantojärvi*, *Wuokkijärvi*, *Jalokoski* y. m. koillisesta *Oulujärveen*, johon myös, paitsi muita, idästä laskee *Nuasjärvi*, *Kajaanin-joen* eli Koivukosken sekä *Ämmäkosken* (ja Ämmän kanavan) kautta ja jota sitte *Oulujoki* johtaa mereen; *Siikajoki*, *Pyhäjoki* ja kaksihaarainen *Kalajoki*; idänpuolella Maanselkää *Kitkajärvi* y. m., jotka laskeutuvat Wenäjän kautta Pohjaisen Jäämeren lahteen Wienan-mereen ja sen osaan Kantalahteen; 2) Lapinmaassa: Norjan rajana *Skekskemjoki*, *Inarinjoki* ja *Tenojoki*, laskeva Suomen pohjaisimmasta huipusta Norjan kautta Jäämereen; saarekas *Inarinjärvi*, joka ottaa *Ivalojoen* ja itse menee (Norjan ja Wenäjän rajalla Patsjoen kautta) Jäämereen; järvet *Koltajaur* ja *Kilpisjaur* antavat Maanselän juurella (Suomen pohjaisimman osan, Norjaan lähelle Jäämerta pistävässä läntisessä kulmassa) alun *Könkömälle*, joka synnyttää *Muonion*;

Ounasjoen alku-osa ja ylipuoli Kemijokea sekä tämän lisäjoet, *Kittinen* y. m.

Kaupungit: 1) Pohjanmaalla: Raahen (3,400 asuj.), Saloisten pitäjässä, meren luona; hyvä kauppa, melkoinen laivasto; Oulu (8,500 asuj.), Oulujoen suussa (Merikoskella), lääninhallituksen sija, etewä kauppa-kaupunki; Lyceumi ja muita kouluja, muutamia tehtaita (esim. mainio nahkapaarkitto); Kemi, äsken perustettu, Kemijoen vieressä; Kajaani (700 asuj.), pieni kaupunki sijämaassa Paltamon pitäjässä, Koivukosken rannalla; vähäinen liike. 2) Länspohjanmaalla: Tornio (900 asuj.), saarella Tornionjoen suulla; tekee kauppaa kaloilla (lohilla) ja Lapin tavaroilla.

Kajaanin luona on hävitetty *Kajaanin linna*, saarella Koivukoskessa. — Sotahistoriassa merkittäviä paikkoja ovat: *Pulkkila*, *Revolahti* ja *Siikajoki*, Siikajoen varrella, tappeluita v. 1808, sekä *Olkijoki*, kylä Saloissa, tunnettu sovinnonteosta, joka lopetti 1808 vuoden sodan. — *Koivikon* maanviljelys-koulu ja *Kurimo-Ammän* rautatehtaat Muhoksessa; *Jokisaaren* maanviljelys-koulu Haapajärvellä; *Kiannon* rautapajasto Hyrynsalmella; *Uusikylä*, lasiruukki liissä.

Yleissilmäys Suomen lääni- ja maakunta- jakoon.

Läänit.	Maakunnat.
Uudenmaan lääni	{ Läntinen ja suurin osa Uutta maata sekä osa kaakkoista Hämettä.
Turun ja Porin lääni	{ Varsinais-Suomi, läntinen Satakunta, pieni osa läntistä Uutta maata ja Ahvenanmaa.
Hämeen lääni	{ Lounainen osa Hämettä, itäinen Satakunta ja osa luoteista Uutta maata.
Wiipurin lääni	{ Eteläinen Karjala, eteläinen osa Savoa sekä vähäiset osat Hämettä ja Uutta maata.
Mikkelin lääni	{ Keskinen Savo ja itäinen Häme.
Kuopion lääni	{ Pohjainen Karjala, pohjainen Savo ja Hämeen koillis-kulma.
Waasan lääni	{ Eteläinen Pohjanmaa, luoteinen Häme ja koillis-kulma Satakunnasta.
Oulun ja Kajaanin lääni	{ Pohjainen ja enin osa Pohjanmaata, Suomen osat Lapinmaata ja Länsipohjanmaata.

Yleissilmäys Suomen hiippakunta- ja lääni- jakoon.

Hiippakunnat.	Läänit.
Turun arkki-hiippakunta	{ Turun lääni, Waasan lääni paitsi Hämeen osaa sekä länsi-osat Hämeen ja Uudenmaan lääneistä.

Hiippakunnat. Läänit.

Porvoon hiippakunta . . { Wiipurin ja Mikkelin läänit
sekä itä-osat Hämeen ja
Uudenmaan läänejä.
Kuopion hiippakunta . . Oulun ja Kuopion läänit.

Yleissilmäys, miten on eri läänien

	suuruus maantiet. neliöpenik.	likimääräinen väkiluku ja asujauten keskimäärä neliöpenilla.	
1. Oulun lääni	3,027	180,000	60
2. Kuopion ”	812	230,000	300
3. Wiipurin ”	791 *)	270,000	340
4. Waasan ”	756	330,000	440
5. Turun ”	446	325,000	725
6. Mikkelin ”	415	170,000	425
7. Hämeen ”	401	200,000	500
8. Uudenmaan ”	214	190,000	875
	6,862	1,895,000	270

*) Tähän on myös luettuna Suomeen kuuluva osa Laatokkaa eli 140 □pen.

Wenäjä.

Wenäjän waltakunta, jolla on alusmaita Euroopassa ja Afriassa, on laueudeltansa lähes 400,000 □pen. eli noin kuudes osa kaikkea mannerta maapallolla ja suurin kaikista waltakunnista; ja wäkiluku on 80 miljonaa. Sen Euroopalaisessa aluudessa on kaksi waltiollisesti eroitettua osaa, nim. Wenäjän Keisarikunta ja Suomen Suuriruhtinaanmaa.

Nyt otetaan puheeksi Wenäjän keisarikunta eli Euroopalainen Wenäjä.

Rajat: Pohjainen Täämeri; Uralin wuoret ja joki; Kaspian meri, Kaukasus-wuoret ja Musta meri; Turkinmaa, Itäwalta, Saksa, Itämeri ja Suomi.

Suuruus: 90,000 □pen., Euroopan suurin waltakunta, puoli Euroopaa.

Lahtia ja sisämeriä: pohjaisessa: Wienanmeri (ja sen sisälahdet Kantalahdi, Onegan lahti ja Wienan lahti) sekä Kaaran meri; etelässä: Afowan meri, joka Kertschin salmen kautta on yhdistyksesä Mustan meren kanssa; lännessä: Riian-lahti ja Suomen-lahti.

Järwiä: Laatokka eli Ladoga, Euroopan suurin järwi, Ääninen eli Onega, Peipsi eli Peipus, Ilmajärwi eli Ilmen ja Walkea järwi eli Bjelosero, kaikki Itämeren puolella, sekä Imandra Lapinmaassa.

Jokia: Petsjora, Mesen, Wiena (ja sen oikeanpuolinen siwujoki Wyttsjegda) sekä Onega juoksewat Täämereen; Sywäri eli Swir, Äänis-järwestä Laa-

toikkaan, johon myös tulee Welhojoki eli Wolchow Ilmajärvestä; Newajoki Laatokasta Suomen lahteen, Wäinänjoki eli Dyna Kiian-lahteen, Weichseli sekä sen sivujoki Bug Stämereen; Dnjestr ja Dnjepr (sekä tämän oikeanpuolinen sivujoki Pripjät ja vasemmanpuolinen Desna) Mustaan mereen; Don Afowan mereen; Wolga, Euroopan suurin joki (sekä sen oikeanpuolinen sivujoki Dta ja vasemmanpuolinen Kama), ja Urali Kaspiin mereen.

Kanavia: *Marian kanava*, Walkeajärven ja Äänisen välillä; *Wyschnei-Wolotschokin kanava*, erään Wolgan sivujoen ja Ilmajärveen laskevan pienen joen välillä; *Laatokan kanava*, joka yhdistää Syvärin, Wäinänjoen ja Nevajoen; y. m.

Saaria: Nowaja Senglja ja Waigats, joiden välillä on „Kaaran portti“, sekä Kalgujew Säämeresjä; Saarenmaa eli Kurensaari ja Siidenmaa Stämeresjä.

Niemiä: Kuola ja Kanin pohjasesä sekä Krim eteläsfä.

Ylänföjä ja wuoria: Wenäjä on yleiseen pidettävä suurena tasankona, nimeltä Stä-Euroopan tasanko, jossa on oikeastaan waan kaffi ylänföfeutua, nim. Keski-Wenäjän ylänfö, jonka län-tinen ja korkein (noin 1,000 jalk.) osa on Waldai eli Wolchonski-metsä, sekä Etelä-Wenäjän ylänfö. Stärajalla kultariffaat Uraliwuoret, etelärajalla lumipeitteinen Kaukasus, Krimin niemi-maalla Taurian wuoret.

Ilman=ala on waltafunnan suuren laueuden wuotji waihettelewa, mutta ylimalkaan kylmempi kuin läntisen Euroopan maissa wastaawain leveysasteiden kohdalla.

Tuotteet ja elinkeinot. Kylmässä pohjasesä on kaswullisuus huono ja maanpinta on täytetty laajoilla rämeiköillä, nimeltä tundrat (tunturit), jotka ovat jäässä kaiken wuotta. Täällä ovat kalastus ja metsästyö pää=elinkeinoina; eikä missään Euroopan maassa olekaan niin runsaasti turkkinahoistaan etewiä eläimiä kuin Wenäjällä, samoin kuin sen järwet ja joet ovat mitä kalaijimpia. Metsiä on Wenäjällä laueita, suurimmat ja kauneimmat keskisesä ja lounais=osassa, joissa seudivin sekä länsipuolilla maanwiljelyskin on korkeimmalla kannalla ja tuottaa suuret warat wiljaa, pellawaa ja hamppua; lehmuspuiöta kiskotut niinet ja näistä tehdyt niinimatot ovat hywänä kaupparawana. Etelä=osassa on Mustan meren pohjaispuolella summattoman suuria aromaita, jotka kasvawat mittawaa ruohoa, waan kesän helteellä kuitwettuwat. Täällä on paimentolais=elämä ja karjanhoito pääasiallisena toimenä; aromaan hewoset ovat mainioita. Krimin seudivilla kasvaa oiwallijia hedelmiä, ja Krimin lammasten nahat ovat kuuluisia. Kivennäiskunta on monessa suhteessa runsas; kulta ja platina (Uralissa) antawat rikkausjia, rautaa saadaan monessa kohden, hywiä kivihiilen=waroja on myös; summattomat määrät suolaa hankitaan kaaf=

koijista aromaista. Wapriiteollisuus ja kauppa ovat laavat ja monipuoliset; markkinoilla tunnetaan Wenäjän wehnäjauhot, tupakka, juhtinahat, turkifiset, Wolgajoen kawiari (sämpikalan määhnää), öljyt, köysiteokset, monellaiset kankaat ja rautatawarat, y. m. Kauppaa ja muuta kulkuliikettä edistämässä on monet sadat penikulmat rautateitä, niin myös kanavia.

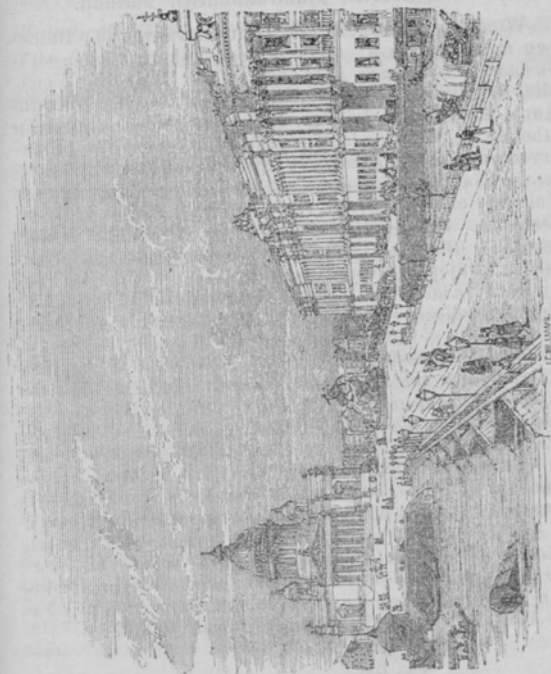
Usujamet, luvultansa noin 70 miljoonaa, ovat enimmäkseen Slawilaiseen kansalahkoon kuuluvia Wenäläisiä sekä niiden heimolaisia Puolalaisia ja Lättiläisiä; näitä paitsi on Suomalaisia, Tatarilaisia, Mongoleja, Juutalaisia j. n. e. — Kansan sivistys on vielä alhaisella kannalla; korkeampi kouluopetus on hyvä (8 yliopistoa, akatemioita, gymnaseja j. n. e.) — Waltio-uskonto on greikkalais-katolinen, mutta muuten löytyy lutherilaisia, ruomalais-katolilaisia, juutalaisia ja Mahomettilaisia. — Hallitusmuoto on rajoittamaton yksinvalta eli monarkia, jonka päänä on keisari. Korkeimmat wirkafunnat lähinnä keisaria ovat: waltioneuvosto, johtawa senaati, waltafunnan ylin tuomioistuim, ja pyhä synodi, jolla on korkein valta wenäläis-greikkalaisen kirkon asioissa. Hallintoa hoitawat ministerit, kenraalikuwernöörit ja kuwernöörit.

Historiallinen silmäys. Wenäjällä asui muinoin Skytalaisia ja Sarmatilaisia. Vasta yhdeksännen vuosisadan keskivälillä perustivat pohjaismailta (Skandinaviasta) retkeilevät Warägit Rurikin johdolla omituisen valta-

kunnan, joka pian suureni. Noin v. 1000 rupesi Wladimir Suuri kansoinensa kristinuskoon. Waltakunta heikkoni heikkonemistaan hänen jälkeläistensä aikana sen kautta että se jaettiin useihin ruhtinaskuntiin, joista Moskovon ruhtinaskunta oli etevin. Niinpä sitte Mongolit 13 vuosisadalla panivat Wenäjän ruhtinaat veronalaisiksi, jota tilaa kesti aina 15 vuosisadan lopulle, jolloin Ivan Wasiljevitschin onnistui yhdistää koko Wenäjä valtikkansa alle. Vielä kerran seisahtui valtakunta edistymisesssänsä, kuin noin v. 1600 Rurikin suku kuoli loppuun ja monenlaisia sisällisiä häiriöitä tapahtui, jolloin Puolalaiset ja Ruotsalaiset valloittivat eräitä osia. Romanovin hallitsija-suvun alusta alkain (v. 1613) ja varsinkin sitten, kuin Pietari Suuri nousi hallitusistuimelle (v. 1689—1725) on Wenäjä kummasuttavan nopeasti tullut voimalliseksi ja astunut Euroopan n. s. suurivaltain joukkoon. Ruotsilta valloitettiin Itämeren maakunnat takaisin ja osa Suomea; Persialaiset masennettiin ja Turkinmaata hätyytettiin. Kaikilla tavoin ja omalla esimerkillänsä koetti Pietari Suuri saattaa vastahakoista kansaansa Euroopan sivistyksen yhteyteen. Vanhan venäläisen „tsaari“ nimen oheen otti hän itselleen euroopalaisen nimen „keisari.“ Vuodesta 1762 alkain on Wenäjän hallitusistuimella ollut saksalais-tanskalainen Holstein-Gottorpin suku; ja tähänkin sukuun kuuluvat keisarit ja keisarinnat (esim. Katarina II menneen vuosisadan loppupuolella) ovat tehokkaasti toimeen panneet valtakunnan suurentamista ja sivistämistä. Wenäjä valloitti Aleksander I:n aikana v. 1809 Suomen; Puolasta otettiin osia, vihdoin kaikki, ja ennen omituisena kuningaskuntana oltuansa on se nyt täydellisesti yhdistettynä Wenäjään; Turkin on täytynyt antaa osansa Wenäjän keisarikunnan suuruuteen; Aasian maanosassa kestää vielä valtakunnan laventamista. Nykyisen keisarin Aleksander II:n suurin ansio historiassa on elinorjain vapaaksi-päästäminen.

Maan jako. Wenäjä on yksi Euroopan n. s. suurivaltoja (jotka ovat luvultaan viisi, nim. Wenäjä, Saksa, Itävalta, Ranska ja Englanti). —

Wenäjä jaetaan historiallisessa katsannossa 7 pää-
osaan, jotka ovat: Iso Wenäjä (keskimäinen ja
pohjainen osa), Vähä Wenäjä (Dnjeprin keski-osan

Iisakin tori Pietarissa.

ympärillä), Itämeren maakunnat (Inferinmaa,
Wironmaa, Liwinmaa ja Kuurinmaa), Länsi-We-
näjä, Puola (läntisiin, Weichselin keski-osan seu-

duilla), Etelä-Wenäjä ja Itä-Wenäjä. — Hallinnon suhteen on euroopalainen Wenäjä jaettu 58 kuvernementtiin (lääneihin), joilla tavallisesti on nimensä kuvernöörien asuinpaupunkien mukaan.

Wenäjän kuvernementit ovat seuraavat: 1) Itämereen maakunnissa 4: *Pietarin* (ent. Inkerinmaan), *Wironmaan*, *Liivinmaan* ja *Kuurinmaan*; 2) Isolla Wenäjällä 19: *Arkangelin* (pohjaisin), *Aunuksen* eli *Olonetsin*, (Äänis-järven ympärillä), *Wolojdan* (Wienan haarain Suhonan ja Wytjsjedan seuduilla), *Novgorodin* (Ilmajärven ympärillä), *Pskovin* (Peipsenjärven luona), *Tverin*, *Jaroslavlin*, *Kostroman* ja *Nischni-Norgorodin* (ylisen Wolgan tienoilla), *Orelin* (lue: Arjolin), *Kalugan*, *Tulan*, *Moskovan*, *Wladimirin*, *Rjäsänin* ja *Tambovan* (Okan tienoilla), *Woroneschin* ja *Kurskin* (etelässä) sekä *Smolenskin* (Dnjeprin yli-osain seuduilla); 3) Vähällä Wenäjällä 4: *Kiowan* eli *Kijevin* (lännenpuolella Dnjepriä) sekä *Tchernigovan*, *Poltavan* ja *Harkovan* (idänpuolella Dnjepriä); 4) Länsi-Wenäjällä 8: *Kovnon*, *Wilnon* ja *Grodnon* (lännessä), *Witebskin*, *Mohilevan* ja *Menskin* (idässä) sekä *Wolhynian* ja *Podolian* (etelässä); 5) Puolassa 10: *Warssovan* (keskellä), *Radomin*, *Kielcen*, *Pjotskovan* ja *Kalischin* (lännenpuolella Weichseliä), *Lublinin*, *Siedlceen*, *Plotskin*, *Lomsjan* ja *Suvalkin* (idänpuolella Weichseliä); 6) Etelä-Wenäjällä 5: *Bessarabian*, (lännessä), *Hersonin* ja *Jekaterinöslavin* (pohjasessa), *Taurian* (etelässä) ja *Donin Kasakkain maa* (koillisessa); 7) Itä-Wenäjällä 10: *Permian* ja *Wjätkan* (pohjasessa), *Ufan* ja *Orenburgin* (idässä), *Kasanin*, *Simbirskin*, *Samaran*, *Saratovan* ja *Pensan* (lännessä, Wolgan keski-osan tienoilla), *Astrahanin* (Wolgan alapäässä) ja *Uralin Kasakkain maa* (Uralijoen ala-osan seuduilla).

1. Itämeren maakunnat.

Pietarin kuvernementti eli Inkerinmaa rajoittuu pohjasessa Laatokkaan, Suomeen ja Suomen-lahteen, lännessä Narowaan ja Peipsenjärween;

Wironmaa on etelänpuolella Suomen-lahtea, lännestä Narowasta, pohjaisessa Liwinmaasta, ja siihen kuuluu Hiidenmaan saari; Liwinmaa on Riianlahden, Wironmaan, Peipsenjärwen ja Wäinänjoen välillä, ja siihen kuuluu Kurensaari eli Saarenmaa; Kuurinmaa on lännenpuolella Riian-lahtea, idänpuolella Stämerta sekä lännen- ja etelänpuolella Wäinänjoeta.

Stämeren maakuntain väestö on eri sukukuntia, nimittäin Suomalaisia (Inkerisä), Wirolaisia eli Eestiläisiä (Suomalaiusten sukua, Wirosia ja osaksi Liwisiä), Lättiläisiä (Kuurisia ja osaksi Liwisiä) sekä Ruotsalaisia (wähän, Wiron ja Liwin saarisia). — Siivistyneemmät säädyt ovat enimmäkseen Saksalaisia ja waan vähäksi osaksi Wenäläisiä.

Kaupungit: 1) Inkerinmaassa: *Pietari* (750,000 asuj.), Nevajoen suussa, valtakunnan pääkaupunki ja Keisarin asunto, Euroopan komeimpia kaupunkeja; valtakunnan suurin kauppa ja monenlaisia tehtaita; yliopisto, akatemioita, taidekokouksia, kaikenlaisia kouluja. *Kronstadt*, eräässä Suomenlahden saarella (Retusaarella), lähellä Pietaria, vahvoilla linnoituksilla varustettu; pääkaupungin ulkosatama ja valtakunnan tärkein sotalaiva-satama. *Schlüsselburg* (Pähkinälinna) siinä, missä Neva lähtee Laatokasta; vanha linnoitus. *Narva*, Narovan suussa; tunnettu tappelusta Pietari Suuren ja Kaarle XII:n välillä (v. 1700). — 2) Wiron-

maassa: *Rääveli* (30,000 asuj.), Suomen-lahden rannalla, kuv. sija; linnoitettu sotasatama. *Baltischport*, Suomen-lahden luona; hyvin nouseva kauppa. — 3) Liivinmaassa: *Riika*, (100,000 asuj.), lähellä Wäinänjoen suuta, kuv. sija; on suuri merikaupunki ja harjoittaa melkoista kauppaa (vientitavaroita pellavat, hamput, vilja y. m.). *Pernau*, kauppakaupunki Riian-lahden tykönä. *Dorpat* (Tarto), sisämaassa, oikeastaan Wiron maakunnassa; yliopisto (saksalainen). *Arensburg*, Kurensaarella. — 4) Kurinmaassa: *Mitau*, sisämaassa; kuv. sija. *Libau*, kauppakaupunki Itämeren rannalla.

Pietarin suurenmoisista rakennuksista ovat mainittavat: *Iisakin kirkko* (suurin ja korkein pohjaismailla, sisäpuolelta marmorista, 56 jalan korkuisilla, yhtä kappaletta olevilla graniitipylväillä) ja *Senaatin palatsi*, molemmat Iisakin torin varrella, jota myös kaunistaa *Pietari Suuren kuvapatsas* (hirmuisen suurella, Suomesta tuodulla graniitilohkareella); *Talvipalatsi* (keisarin tavallinen asunto) ja sen yhteydessä *Eremitagi* (jossa on puutarha toisessa kerrassa ja rikas museo), joiden edustalla on 84 jalan korkeuinen *Aleksanderin kolonni* (yhdestä graniitikappaleesta), *Marmoripalatsi* (marmorista ja metalleista, ilman puunkappalettakaan), *Nevskyn-prospekti* (kaunein Pietarin pitkistä ja suorista kaduista). — Pietarin lähistössä: *Zarskoje Selo* eli Tsaarrien hovi, *Gatschino*, *Peterhof* ja *Oranjenbaum*, vähäisiä kaupunkeja keisarillisine huviloineen ja kauniine puistoineen; *Pulkova*, kuuluisa observatoriumi (tähtitorni); *Siestarjoki*, kivääritehdas (Suomenmaan alalla).

2. Iso Wenäjä.

Tämä on Wenäjän eri osista lausein ja sen rajoilla ovat Pohjainen Täämeri, Siperia, Itä-Wenäjä,

Wähä Wenäjä, Länji-Wenäjä, Itämeren maafunnat, Suomi ja Norja. — Läsä Wenäjän waltafunnan pääofassa asuu tietysti enimmästi Wenäläijä, mutta niiden ohessa myös Suomalais-kansoja, nim.: Lappalaisia Kuolan niemimaalla, Karjalaisia niiden eteläpuolella, Samojed eja tundroilla koillisessa, näistä etelässä Syrjänejä sekä Wolgan ja Okan tienoilla Mordwineja ja Tsjeremisjejä.

Kaupungit: 1) pohjaisessa osassa: *Arkangeli*, Wienan varrella, lähellä Wienan-lahtea; suuri kauppakaupunki ja pohjaisimman Wenäjän tuotteiden (tervan, talin, hylkeenrasvan, raudan, turkiksen ja metsän-tuotteiden) taltipaikka. *Petroskoi* eli Petrosavodsk, Äänisjärven länsirannalla; Aunuksen kuvernementin pääpaikka. *Kem*, Wienan-meren länsirannalla. *Kuola*, samannimisen niemimaan pohjais-puolella, Wenäjän pohjaisin kaupunki. — *Solovetskoi*, Innoitettu luostari ja pyhiinvaelluspaikka eräällä Wienan-meren saarella. — 2) eteläisessä osassa: *Novgorod*, Welhojoen tulopaikalla Ilmajärvestä, Wenäjän vanhin pääkaupunki ja entisinä aikoina suuri kauppakaupunki, nyt vähäpätöinen. *Rybinsk*, Wolgan varrella, tärkein sisäsatama ja Wolgan kanaviston keskus. *Nischni-Novgorod*, siinä kuin Oka laskee Wolgaan; pitää Wenäjän kauppaa varten Aasian kanssa suuret vuosimarkkinat, joissa käy 300 tuhatta henkeä. *Wladimir*, Okan syrjäjoen Kljäsman varrella; järjestyksessä

toinen pääkaupunki; kuuluisa tuomiokirkko. *Moskova* (600,000 ásuj.), Okaan laskevan pienen Moskovan-joen luona; järjestyksessä neljäs pääkaupunki (ennen Pietaria) ja vieläkin valtakunnan toisena pääkaupunkina pidetty sekä keisarien kruunauspaikka; lavein kaupunki, sisämaan kaupan keskus ja rautateiden yhtymäpaikka sekä suurin tehdas-kaupunki; yliopisto ja kouluja; komeita rakennuksia. *Tula*, etelään päin Moskovasta, Okaan syrjäjoen Upan varrella; valtakunnan suurimmat kivääritehtaat ja muita metallitehtaita (teekyökkit eli samovarit) sekä melkoinen kauppa. *Morschansk*, Okan syrjäjoen Tsnan varrella. *Brjānsk*, Dnjeprin sivujoen Desnan varrella. *Smolensk*, Dnjeprin varrella, vanhimpia kaupunkeja; suuri linna.

Keskellä Moskovaa on Wenäjän tsaarien vanha linna *Kreml*, sisältävä useita suuria ja kauniita linnoja, kirkkoja (Ivan Welikin torni) ja merkillisiä kokoelmia. Moskovassa on noin 400 kirkkoa (jä 600 kappelia), melkein kaikki koristetut kullatuilla tahi loistavin värein maalatuilla kuvukoilla. — Lähellä kaupunkia: koillisessa *Troitsko-Sergievin luostari*, kuuluisa pyhiinvaellus-paikka, jossa on sanomaton paljous kalleuksia; lännessä *Borodino*, tunnettu suuresta sotatappelusta (v. 1812).

3. Vähä Wenäjä.

Vähä Wenäjä, jonka etelä-osa on nimeltä Ufrāni, rajoittuu Sjoon Wenäjään, Etelä-Wenäjään ja Länssi-Wenäjään. — Ásujamet ovat n. s. Malorusseja (= Piffuryssiä); lännenpuolella Dnjepriä on paljo Puolalaisia ja Suutalaisia; etelässä Kasakoita.

Kaupungit: *Kiova* eli Kijev (70,000 asuj.), Dnjeprin varrella, ajan mukaan kolmas pääkaupunki; vahva linnoitus ja monta tehdasta; yliopisto; kuuluisa luostari ja pyhiinvaellus-paikka maanalaisilla hautaussijoilla (katakombeilla). *Harkov*, lähellä Donin sivujokea Donetsia, hyvin tärkeä kauppakaupunki (neljät suuret markkinat); yliopisto. *Poltava*, Dnjeprin sivujoen Worsklan varrella; kuuluisa sotatappelu (v. 1709). *Berditsjev*, suuri kauppakaupunki; asujamet suureksi osaksi Juutalaisia.

4. Länsi-Wenäjä.

Länsi-Wenäjään kuuluu: 1) Litwa, luoteinen ja pohjainen osa, 2) Valkea Wenäjä, koillinen ja itäinen osa, 3) Wolhynia, keskinen osa, Litwasta etelässä, ja 4) Podolia, eteläisin osa. Rajoina ovat: Kuurinmaa, Iso Wenäjä, Wähä Wenäjä, Etelä-Wenäjä, Itäwalta, Puola, Preussi ja Itämeri. — Meidän kansa on Litwasja Litwalaisia; Valkeassa Wenäjässä nimitetään asujamia Bälorusseiksi (Walkoiksi Rysjiksi), Wolhyniassa ja Podoliasja Ruteneiksi. Matelisto ja osa kaupunkilaisia ovat Puolalaisia; enimmästi kauppiaina on paljo Juutalaisia.

Kaupungit: 1) Litvassa: *Wilna* (80,000 asuj.), Njemin sivujoen Wilian varrella, Litvan entinen pääkaupunki; yliopisto. Tehdaskaupunki *Bälostok*,

lännessä; linnoitukset *Dynaburg* Väinänjoen varrella, *Bobruisk* Dnjeprin sivujoen Beresinan luona ja *Brest-Litovsk* Weichselin sivujoen Bugin tykönä. — 2) Walkeassa Wenäjässä: *Mohilev*, Dnjeprin varrella; komea kirkko. — 3) Wolhyniassa: *Schitomir*, kuv. sija, hyvä kauppa. — 4) Podoliassa: *Kamenets*, kuv. sija; vanha linna.

5. Puola.

Puola oli ennen nimeltä „Puolan kuningaskunta“ ja perustuslakien nojassa waan yhdistetty saman hallitijan alle Wenäjän kanssa, mutta on kapinoillansa menettänyt eri oikeutensa ja nykyisin täydellisesti liitetty Wenäjään. — Rajat: Länsi-Wenäjä, Itäwalta ja Preussi. — Maa on tasankoa ja Euroopan paraita viljamaita. — Usujamet ovat enimmäkseen Puolalaisia; koillisessa on Litwalaisia ja kaakossa Ruteneja; waršin paljo on Suutalaisia. — Vallitsewa uskonto on ruomalais-katolinen.

Kaupungit: *Warssova* (250,000 asuj.), keskellä maata, Weichselin kautta eroitettu *Pragan* esikaupungista; Puolan keisarillisen kenraalikuvernöörin sija; maan aimollisin kauppa- ja tehdaskaupunki; lähellä kaupunkia *Aleksanderin citadelli* (pesälinna). *Lodz*, lännessä, maan toinen tehdaskaupunki (pumpulitavaroita). *Novo-Georgievsk*, siinä kuin Bug laskee Weichseliin, linnoitus ensimmäistä laatua. *Lublin*, kaakkopuolessa;

vahva viljakauppa ja suuret markkinat. *Kielce*, vuorikaupunki rauta- ja terästehtaineen, sekä *Czenstochova* luostarineen ja Maarian-kuvineen, lounassa. *Kalisch*, kauppakaupunki lännessä.

6. Etelä-Wenäjä.

Läntisen ja suurimman osan nimenä on myös Uusi Wenäjä; itäpuolella, Donin alaosan tienoilla, on Donin Kasakkain maa; läntisin osa on Besfarabian piirikunta, eteläisin Tauria ja sen niemi Krim. Rajat: Rumänian ruhtinaskunta, Wähä Wenäjä, Itä-Wenäjä, Musta meri ja Turkin valtakunta. — Afujamet ovat Besfarabiassa enimmäiten Rumäneja, muissa osissa enimmäiten Wenäläisiä; sita paitsi on uudis-asukkaita monesta kansasta (enimmästi Saksalaisia) sekä Tatarilaisia Tauriassa ja Krimin niemellä.

Kaupungit: *Odessa*, (120,000 asuj.), Mustan meren rannalla, valtakunnan toinen merikaupunki; suuri kauppa viljalla ja karjantuotteilla. *Bendery* linnoitus, ja *Akkerman*, kauppakaupunki, molemmat Dnjestrin varrella. *Nikolajev*, lähellä Bogin suuta; sotalaivaston asema. *Herson*, kauppakaupunki, Dnjeprin suussa. *Novo-Tsherkask*, lähellä Donia, atamanin eli kasakkain maaherran asunto. *Simferopol*, Krimin sisämaalla, Taurian kuvernöörin sija. *Sevastopol*, entinen sotasatama, Krimin lou-

nais-rannalla. *Baktschisarai*, sisämaassa, entinen Krimin khanien sija.

7. Itä-Wenäjä.

Pohjaista osaa on tapana nimittää Permialksi ja Kasaniiksi sekä kaakkoista ja osaksi eteläistä Astrahaniiksi; Uralijoen alijuoksun tienoilla on Uralin Kasakkain maa; eteläisin puoli on Kaukasia. — Rajat: Iso Wenäjä, Etelä-Wenäjä, Kaukasian vuoret, Kaspien meri ja Kasian maanosat. — Asujat ovat enimmäkseen Venäläisiä; niitä paitsi löytyy monta Suomalaisista kansakuntaa (Syrjänejä, Permialaisia, Boguleja, Botjakeja, Tsjeremisfejä ja Nordwinejä), Turkkilaisia (Tatareja, Tschuwascheja, Baschfirejä ja Kirgisejä), Kalmukkeja ja Saksalaisia (suuri joukko uudis-asukaina).

Kaupungit: Wolgan varrella ovat *Kasan* (80,000 asuj.; yliopisto), *Simbirsk*, *Samara* ja *Saratov* (100,000 asuj.), jotka kaikki harjoittavat suurenmoista sisämaan ja välikauppaa (viljaa), sekä *Astrahan* (50,000 asuj.), harjoittava suurta kalastusta, niin myös kauppaa Aasian kanssa. *Orenburg*, hyvä kauppakaupunki, ja *Uralsk*, Kasakkain maan pääpaikka, molemmat Uralijoen varrella. *Jekaterinburg*, *Tagil* y. m. pääpaikkoja Uralin vuorikaivoksilla. *Sarepta*, Wolgan varrella, Saksalaisten (Herrnhutin uskon-lahkolaisten)

etevin siirtokunta; viljelee runsaasti sinappia ja tupakkaa.

Pitkin Kaspian mereen juoksevaa Terekiä ja Mustaan mereen laskevaa Kubania, joita pidetään rajajoikina, on useita Kasakkain vartioimia linnoituksia, jotka ovat olleet estämässä Kaukasian vuorikansain päällekkarkauksia. — Aasiaan luettavassa Kaukasiassa, joka on Kaukasus-vuorten täyttämää tunturimaata ja jossa asuu ulkonäöltänsä kauniita, mutta luonteeltansa rai-vokkaita vuorikansoja, on etevin kaupunki *Tiflis* (100,000 asuj.), Kaspian mereen laskeutuvan Kuurajoen varrella, alusmaan pääkaupunki. Kaspian meren rannalla olevan *Baku* nimisen kaupungin luona ovat „ijankaikkiset tulet“ (s. o. palavat kivipihka-lähteet), joiden luoksi tulenpalvelijat kulkevat pyhiinvaeltajina.

R u o t s i.

Skandinavian niemimaa jäsältää Ruotjin ja Norjan valtiot, jotka ovat yhdistetyt yhdeksi kuningaan-waltakunnaksi. Puhumme ensin Ruotjista.

Rajat: Venäjän waltakunta (Suomi), Pohjanlahti, Itämeri, Suutinrauma (eli Öresundi), Kattegatti, Skagerracki ja Norja.

Suuruus: 8,078 □pen. Pisin matka on pohjais- ja länsisuuntaa, noin 150 pen., suurin leveys 40 pen. Suuruutensa puolesta on Ruotji kuudes Euroopan valtioista.

Jäiwiä ja jokia: Torneträsk (= Tornionjärwi), josta tulee Torne=elf (= Tornionjoki), Kalix=elf (= Rainunjoki), Lule=elf (Luulajan-joki), Pite=elf (Pitimen-joki), Skellefte=elf, joka tulee Horn=

Uman järvestä, Windelelf ja sen kanssa Ume-elf, joka tulee Stor-Uman järvestä, Angerman-elf, Sndals=elf, joka tulee Storsjön järvestä, Ljungan ja Ljusnan joet sekä kaksikaarainen Dal-elf, kaikki Pohjan-lahteen laskeutuvia; Motalan-wirta, joka tulee Wetteren järvestä ja laskee Bråwifin lahteen (Stämereen); Kattegattiin laskevia jokia ovat: Lagan y. m. sekä Göta=elf, joka ensin nimellä Klarelfwen tulee Wenern järveen; tästä järvestä kaakkoa kohden on Wetteren järvi.

Lule-joen lähteissä Stora-Lulevatten järvestä syntyy Ruotsin mahtavin koski *Harsprånget*; vähän matkaa Göta-elfin lähdöstä Wenern järvestä ovat kauneudesta kuuluisat *Trollhättan* putoukset.

Kanavia: *Götan kanava*, joka alkaa eräästä Itämeren lahdesta (Slätbaken), menee muutamain pienempien järvien kautta Wetterniin ja siitä Wenerniin; *Trollhättan kanava*, joka tekee Göta-elfin purjehdittavaksi.

Saaria: Paitfi monia pienempiä saaria on Stämeresjä Slandi, jonka Kalmarin=salmi eroittaa Ruotsin mantereesta, ja Gotland, ulompana, sekä Wärmdö, Tufholmin kaupungin edustalla; Kattegatisa on myös saaria, niiden seasja Orust ja Ljörn, länsirannikon wieresjä.

Wuoria: Maa on ylimalkaan wuorista. Melkoisin yläannejako on Rööli pitkin Norjan rajaa. Tässä ja itään päin olewalla Pohjais=Ruotsin ylä-

göllä ovat korkeimmat kuffulat Sulitelma (yli 6,000 jalk.), Åreskuta, Syltoppi ja Städja. Eteläisimmästä osasta ylöspäin on Smälannin yläntö ja siinä Taberg.

Ilman-ala. Ilmaltaan ei ilmanala Ruotšissa ole niin kova kuin muualla vastaavain leveysas- tetten kohdalla. Pohjaisimmisä osissa on talwi kuitenkin hywin pitkällinen ja ankara, kesä taas lyhyt ja lämmin; mutta kuta etelämmälle tullaan, sitä lauhkeampaa on ilmanala, waršinkin meren lähistössä. Sulitelman kuffulalla on lumiraja noin neljätuhatta jalkaa ylempänä merenpintaa.

Tuotteet ja elinkeinot. Ruotšissa on suuret kivennäiskunnan warat ja wuorityö on wanhas- taan ollut pää-elinkeinoja. Taloja metalleja ei ole paljoa, mutta sitä runsaammin löytyy rautaa ja kuparia pohjais- ja keski-osassa sekä monessa kohden lyijyä, sinkkiä ja koboltia; myös on useassa paikoin kalkkia, tulikiweä eli rikkiä, alunaa ja wihtrilliä, mar- moria siellä täällä, kivihiiliä etelä-osassa.

Pohjaisessa Ruotšissa ja paikoin keskisesäkin on laaweita metsiä, ja metsäntuotteita wiedään kosolta ulkomaalle. Yleisimmin tavattawia puita ovat: koinu, leppä, haapa, mänty, kuusi, wahteri, tammi ja pyökki (etelä-puolilla) y. m. sekä useat hedelmäpuut. Tawal- lisia wiljalajeja kaswatetaan melkoista enemmän kuin tarwitaan, jonka wuoksi erinomaisen paljo laiwa- tetaan ulkomaalle, waršinkin Englantiin. Suuri- ja

pallohedelmät menestyvät myös hyvin ja ovat yleisiä.

Eläimistä tavataan pohjaisessa osassa peura sekä pohjais- ja keskivuolissa hirvi; suurimmat pedot ovat karhu ja susi. Metsästys ja kalastus ovat, etenkin pohjais-maakunnissa, hyvin tärkeitä elatuskeinoja. Karjanhoito edistyy yhä enemmän ja sen tuotteita wiedään jo melkeät määrät muihin maihin. Tehaat eli wapriikit, käsityöt ja hantwärit sekä kauppa kohoawat wuosi wuodelta ja ovat mitä tärkeimpiä sijaantulon lähteitä.

Asujamet, joiden luku nousee lähes $4\frac{1}{2}$ miljonan, kuuluvat, paitsi muutamia tuhansia Lappalaisia, Suomalaisia ja Suutalaisia, skandinawilaisheimoon germanilais-kansoista. — Meinen waltiouskonto on ewankelis-lutherinen; yleinen kansan walistus hyvällä kannalla. — Hallitusmuoto on rajoitettu yksinwaltainen; hallitsija on nimeltä kuningas, jonka neuwonantajina on waltiominiisterejä ja waltioneuwoisia. Kuninkaan walan rajoittawat waltiopäiwät, jaettuina kahteen „kamariin.“

Historiallinen silmäys. Ruotsin vanhimmat asujamet, jo ennen Kristuksen syntymää tänne tulleita, olivat mongolilaista rotua, Lappalaisten heimolaisia. Näitä vähitellen karkoitti pois muuan Tanskan saarien ylitse tullut Aasian kansa. Keltiläiset, joiden taas vuoronsa täytyi siirtää sijaa Germanilaisille, joista Göötit asuivat maan etelä-osaan ja Sveit keskiseen osaan. Näistä vähitellen muodostui yhteinen Ruotsin kansa.

Tänä vanhimpana aikana, Ruotsin *muinais-aikana* (vuoteen 1060), oli maa jaettuna vähempiin n. s. fylkkiin, joiden kunkin hallitsijana oli fylkkikuningas. Nämät ja muut ylimykset olivat keskenäisissä sodissa, ja ympärillä asuvia kansoja häiritsivät pohjolais-retkeilijät (viikingit).

Vaikka kristinuskokin levisi (*Ansgarius* sen ensimmäinen saarnaaja), oli maassa kuitenkin paljo levottomuutta Ruotsin *keski-aikanakin* (1060–1521). Tosin Ruotsin valta lisääntyi Suomen valloittamisen kautta, jonka ohessa etelä- ja länsi-rannikoilla olevat maakunnat autoutuivat Ruotsin kruunun alaisiksi, mutta pian kadotettiin nämät maakunnat sekä Gotlandin saarikin. Maata hallitsivat muukalaiset kuninkaas ja Ruotsi oli joutumaisillaan Tanskan alusmaaksi. Tässä hädässä tuli sen pelastajiksi semmoisia miehiä, kuin *Engelbrekt Engelbrektinpoika*, *Kaarle Knuutinpoika*, *Sturet* ja *Gustav Waasa*.

Gustav Waasasta, joka saarnautti puhdistettua Lutherin uskoa, alkaa *uusi-aika* (vuodesta 1521), jonka kuluessa Ruotsi on monituisien sotain ja taistelujen kautta joko nousnut taikka alennut voimansa ja laajuutensa puolesta, mutta kuitenkin sisällisesti edistynyt ja vakauttanut itsenäisyytensä. Itämeren maakunnat tulivat 16:lla ja 17:lla vuosisadalla Ruotsin alle, niin myös jälleensä Gotlandi sekä etelä- ja länsirannikkojen maakunnat, jonka lisäksi Ruotsi vielä anasti osia Saksankin aluudesta Itämeren eteläpuolelta. Suurien kuningastensa, *Gustav II Adolfin*, *Kaarle X:n* ja *Kaarle XI:n* kautta tuli Ruotsi yhdeksi Euroopan suurivalloista. Mutta tästä korkeudestansa täytyi sen astua alas aina sitä myöten kuin sen itäinen naapuri Wenäjä, *Kaarle XII:n*, n. s. vapausajan ja *Gustav IV Adolfin* onnettomain sotain kautta, kasvoi kasvamistansa voimassa ja laveudessa. Jo 18:n vuosisadan alussa tuli Ruotsin pakko luopua useimmista alusmaistansa idän- ja eteläpuolella Itämerta; saman vuosisadan keskipaikoilla kadotti Ruotsi itäisen osan Suomea ja v. 1809 koko Suomen. Vuonna 1814 tulivat vihdoin Ruotsin rajat niiksi, kuin nyt ovat, samalla kuin se ja veljes-valtakunta Norja yhdistettiin saman kuninkaan alaisiksi.

Maan jako. Historiallisessa suhteessa jakautuu Ruotsinmaa kolmeen pää-osaan, jotka ovat: Swealand (keskinen osa), Sötaland (etelä-osa) ja Norrland (pohjais-osa).

Ruvin näistä pääosista on jaettuna vähempiin osiin, maakuntiin, joita on 24. — Swealandiin luetaan 6 maakuntaa, nim.: Uppland, Södermanland, Westmanland, Nerike, Wermland ja Dalat. — Sötalandiin kuuluu 10 maakuntaa, nim.: Östergötland, Westergötland, Dal (eli Dalsland), Bohuslän, Halland, Skåne, Blekinge, Småland, Öland ja Gotland. — Norrlandi sisältää 8 maakuntaa, nim.: Gestrifland, Helsingland, Herjedal, Semtland, Medelpad, Ångermanland, Westerbotten ja Lappland.

Yleisen hallituksen ja hoidon suhteen on valtakunta jaettuna 1 *ylimaaherrakuntaan* ja 24 *läänin*, joiden kunkin hallitusmiehenä on *maaherra*. Läänit ovat jaetut *voutikuntiin* (117 luvultansa), joiden hallitusmiehinä on kruununvoudit.

Kirkollisen hallituksen ja opetustoimen puolesta on valtakunta (paitsi pääkaupunkia) jaettuna 12 *hiippakuntaan* piispoineen; hiippakunnat *kontrahteihin* ja nämät *pastoraateihin*. Tukholmin kaupunki on erityisenä kirkollis-piirinä. — Opetuslaitokset ovat *yliopistoja*, *alkeis-opistoja*, *käytäntö-kouluja* ja *kansakouluja*.

Lain käyttämisen suhteen on 3 *hovioikeutta*, joiden piirit ovat jaettuina *tuomiokuntiin*.

Läänit.

a) *Svealandissa* (7 lääniä ja 1 ylimaaherrakunta).

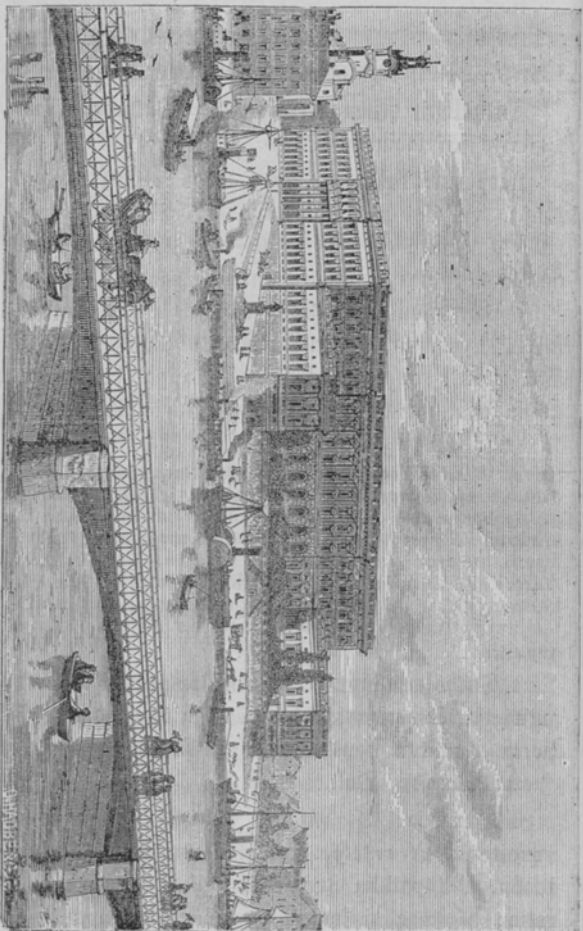
Tukholmin ylimaaherrakunta = Tukholmin kaupunki ja sen lähin ympäristö.

Kaupunki: Tukholmi, ruots. Stockholm (150,000 asuj.), valtakunnan pääkaupunki, rakennettu saarille Mälارين järven ja Itämeren välille sekä mannermaalle, on luonnon-ihanan asemansa kautta Euroopan kauneimpia kaupunkeja. Täällä on kolmatta kymmentä kirkkoa, useita akadmioita ja monenlaisia opetuslaitoksia. Kauppa ja merenkulku ovat melkoisia; vapriikit etevimpiä maassa.

Komeista rakennuksista mainittakoon: *Kuninkaan linna*, *Riddarholmin kirkko*, jossa kuningasten haudat ovat, *Kansallismuseumi*, *Ritarihuoneus*, *Tiede-akademia*, ja *Synagoga*. — Julkisilla paikoilla on kuvapatsaita, niinkuin *Birger Jarlin* (Tukholmin varsinaisen perustajan), *Gustav I:n*, *Gustav II Adolfin*, *Kaarle XII:n*, *Gustav III:n* j. n. e. — Lähellä kaupunkia: *Manilla*, kuuromykkäin ja sokeiden opisto, *Rörstrandin* posliinitehdas ja ihana *Djurgårdin* saari monine huvituspaikkoineen.

1. **Tukholmin lääni** = itäinen Upplandi (Roslagi) ja itä-osa Södermanlandia (Södertörn). — Itämeren rannikon edustalla on tässä lauea saaristo (saaret Wermdö, Dalarö y. m.).

Kaupunkeja: *Waxholm*, Tukholmin edustalla, linnoitettu, *Norrtegelge*, vanha kaupunki, ja *Grislehamn*, lähtöpaikka Suomeen, kaikki Itämeren rannalla; *Sigtuna*, sisämaassa, vanhimpia kaupunkeja;

Tukholmin linna.

Tukholmista lounaan päin on *Södertelge*, samanimisen kanavan luona, mainio kylmävesi-parannuslaitos.

Muita merkillisiä paikkoja, kaikki lähellä Tukholmia, ovat: *Haga*, *Drottningholm* ja *Ulriksdal*, kuninkaallisia huvilinnoja Mälarin ihanalla ympäristöllä; *Karlberg*, sotakoulu; *Finsta*, pyhän Birgittan kotopaikka.

2. **Upsalan lääni** = mellein koko läntinen Upp-landi.

Kaupunkeja: *Upsala* (12,500 asuj.), Fyris-joen varrella; valtakunnan arkkipiispan asunto ja läänin maaherran sija; kuuluisa yliopisto, valtakunnan suurin ja kaunein kirkko sekä rikas kirjasto (130,000 nidettä); *Enköping*, Mälarin lahden luona.

Lähellä Upsalaa on: *Vanha Upsala*, jossa paka-
nuuden aikana suuret uhrin tapahtumat ja yleisiä kerä-
jiä pidettiin; *Moran kivet*, joiden tykönä muinoin kun-
ninkaat valittiin; *Kuninkaan-kummut*, kolme suurta suku-
hautaa; *Odinslund*, kaunis puisto. — *Dannemorán* rauta-
kaivokset; *Ultunan* maanviljelys-opisto.

Södermanlandin lääni = koko Södermanlandin maafunta, paitti Södertörniä ja luoteijinta osaa. Tämä lääni on maan kauneimpia seutuja; Mälarin järvestä lounaan on Hjelmárin järvi, jonka etelänpuolista tienoota nimitetään *Wingåferikssi*.

Kaupunkeja: *Nyköping*, maaherran sija, Itämeren luona; *Eskilstuna*, Mälarin ja Hjelmárin välillä, kivääritehdas sekä suuria rauta- ja terästeoksien vapriikeja; *Strengnäs*, Mälarin lounaisrannalla, piispan asunto ja kaunis tuomiokirkko.

Mälarin etelärannalla, lähellä pientä Mariefredin kaupunkia, on *Gripsholmin linna*, jossa on suuri kokoelma muotokuvia ja jossa monta kuluksaa miestä, jopa kuninkaitakin, muinoin vankeudessa istui.

4. **Westmanlandin lääni** = itäinen puolisko Westmanlandin maakuntaa ja osa Upplandia. — Täällä valmistetaan verraten enemmän fanfirautaa kuin muualla.

Kaupunkeja: *Westerås*, Mälarin rannalla, maaherran ja piispan sija, harjoittaa melkoista merenkulkua, kauppaa ja puutarhan-hoitoa; *Sala*, jonka vieressä on Ruotsin suurin hopeakaivos.

5. **Örebron lääni** = Nerifen maakunta, läntinen osa Westmanlandia ja Karlsfogon vuoritiensuu. — Täällä on hyvin lauteita malmi-aloja.

Kaupunkeja: *Örebro* (10,000 asuj.), Hjelmanin länsi-nurkassa, maaherran sija, vilkas kauppa ja suuret markkinat; *Askersund*, pieni kaupunki Wetterin pohjais-päässä; *Linde* ja *Nora*, vuori-kaupunkeja.

Örebron linna on Birger Jarlin rakentama; Örebrossa on mainio *Karolinin-koulu*, jonka edessä on reformationin-saarnaajain *Olaus Petrin* ja *Laurentius Petrin* muistopatsas; kaupungin vanhan kirkon torilla on *Engelbrektin* kuvapatsas.

6. **Bermlandin lääni** = koko Bermlandin maakunta, paitsi Karlsfogon vuorimaakunta. — Lääni on rikas järivistä ja jokiloista; maa hyvin vuorista (*Daljääll* ja *Finnfogi*, s. o. Suomalaismettä). —

— Wermlannin ylemmillä metsämailla asuu Suomalaisia.

Kaupunkeja: *Karlstad*, Klarefin suussa Weneriin, maaherran ja piispan sija, melkoinen kauppa ja suuret markkinat; *Kristinehamn*, Wenerin koilliskulmaa lähellä, raudan hinnan määräävät markkinat; *Filipstad*, vuorikaupunki.

7. **Kopparbergin lääni** = Dalain maakunta, suurin ja pohjaisin Swealandin maakunnista. — Läällä tekivät Stäin ja Läntinen Dalelf Ruotsin isoinnan joen ja edellinen menee Siljan järven lävitse; pohjais-osa on vuorenkuffula Städjä (3,300 j.); etelä-osa Stora Kopparberget (s. o. suuri kuparivuori), joka sisältää valtakunnan vanhimman kuparikaivoksen. — Dalain maakunnan yhteinen kansa on historiasa kuuluisa.

Kaupunkeja: *Falun*, lähellä Falun kuparikaihosta, maaherran sija, etevä vuorikoulu; *Säter*, ihanan laakson kupeella; *Avestad*, kauppala, jossa osa kuparia puhdistetaan.

Falun kaivoksista saadaan paitsi kuparia myös hopeaa, punamultaa, tulikiveä sekä vähä lyijyä ja kultakin. — Gustav Waasan ajoilta muistettavia paikkoja ovat *Rankhytta* ja *Ornäs*, Runn-järven luona, jonka rannalla Falunin kaupunkikin on, sekä *Mora* y. m. Siljan-järven tykönä.

b) *Götalandissa* (12 lääninä).

8. **Östergötlandin lääni** = Östergötlandin eli Stä-Götlandin maakunta. — Keskinen osa, Stä-Göt-

Landin tafanko, on wiljamaa maata; pohjaisissa ja eteläisissä vuoriseuduissa on mitä annollisimpia kuparifaivosia.

Kaupunkeja: *Linköping*, Roxen-järven luona, maaherran ja piispan sija, komea tuomiokirkko ja vilkas kauppa; *Norrköping* (26,000 asuj.), Motalan virran laskulla Bråvikin lahteen, valtakunnan etevin tehdaskaupunki (verkaa), vilkas kauppa ja merenkulku; *Söderköping*, Götan kanavan varrella, suuri kylmävesi-parannuslaitos; *Wadstena*, Wetterin rannalla, tunnettu pitsien nypläyksestä, muinoin kuuluisa Birgittan luostari, jonka kirkko on erinomaisen kaunis.

Muuten on läänissä huomattavia: *Motala*, kauppala ja valtakunnan suurin koneellinen pajasto, siinä kuin Motalan virta ja Götan kanava lähtevät Wetteristä; *Finspong*, luoteessa Norrköpingistä, suuri rautaruukki ja valinpaja (kanuunia); *Medevi*, vanhin ja mainio terveyslähde, lähellä Wetteriä; *Reymyre*, Ruotsin suurin lasiruukki; *Åtvidaberg*, suuri kuparikaivos; *Alvastra*, lähellä Vadstena, Ombergin vuoren juurella, raunioita vanhimmasta luostarista; *Stegborgin* linnan rauniot, idässä Söderköpingistä.

9. **Skaraborgin lääni** = koillisosa Westergötlandia. — Täällä on Länsi-Götlandin tafanko, enimmästi fangen hedelmällistä maata; runsaasti alunafiveä vuorisia.

Kaupunkeja: *Mariestad*, Tidan-joen laskulla Weneriin, maaherran sija; *Lidköping*, Lidan-joen laskulla Weneriin, jyvakauppa; *Skara*, keskellä

tasankoa, ikivanha kaupunki ja tuomiokirkko. — *Karlsborg*, Ruotsin vahvimpia linnoituksia, Wetterin länsirannalla.

10. **Elfsborgin lääni** = Dalin maakunta sekä läntinen ja eteläinen osa Westergötlandia (paitti Götan joen suuseutua). — Westergötlandin eteläisessä metsäseudussa kudotaan paljo kangaita ja täältä on „fjälänfulfu=kaupan“ alku.

Kaupunkeja: *Wenersborg*, maaherran sija, kaunis kaupunki lähellä Wenerin lounaista lahtea, jonka luota Trollhätan kanava alkaa; *Alingsås* ja *Borås*, vapriiki- ja kauppakaupunkeja vähäisten jokien varsilla; *Åmål*, Wenerin rannalla, ainoa kaupunki Dalissa.

11. **Göteborgin ja Bohusin lääni** = Bohusläniin maakunta ja Kattegattiin rajoittuva osa Westergötlandia. — Bohuslänin jyrkkä rannikko on leikeltynä niemiin ja edustalla on paljo saaria (esim. *Druft* ja *Tjörn*); kauniita maisemia; asujamet oivallisia merimiehiä.

Kaupunkeja: *Göteborg* (64,000 asuj.), Göta-joen eteläisen laskuhaaran luona, Ruotsin suurin ja rikkain kauppakaupunki, erinomaisen hyvin rakennettu, täynnä kanavia ja vapriiki-laitoksia, maaherran ja pispän sija, paljo armeliaisuus-laitoksia ja mitä paraiten järjestetyt kansakoulut; *Marstrand*, saarella, tunnettu kylpypaikka, ja sen vieressä *Karlstenin linna*, vahvin valtakunnassa; *Ström-*

stad, Skagerrakin rannalla, merikravun eli hummerin kalastus, kylpylaitos.

Göteborgilla on monta esikaupunkia (Masthugget, Haga, Gamlestaden y. m.) ja sen komeista rakennuksista mainittakoon: *Börssi*, *Tuomiokirkko*, *Museumi*, *Teatteri*, *Yliälkeis-opisto* ja *Raatihuone*. — Lähistössä on: *Lindholmin* koneellis-pajasto, *Rosendalin* paperiruukki sekä *Jönseredin* pumpulitehdas ja valimo. — Rannikolla on *Lysekilin* kauppala ja kylpylaitos. Eräällä saarella Göta-joessa oli muinoin mainio *Bohusin linna*, josta koko maakunta on saanut nimensä.

12. **Hallandin lääni** = Hallandin maakunta. — Lounasja on hedelmällinen tasankomaa; kalastus on tärkeä meressä ja joissa.

Kaupunkeja: *Halmstad*, kauniilla paikkaa Nisan-joen suussa, maaherran sija, melkoinen puutavaran ja muun kauppa (Halmstadin lohi); *Warberg*, oivallinen satama ja kylpylaitos, ei kaukana Wiskan-joesta, josta (Åsklosterissa) enin osa mainioita lohia saadaan.

13. **Jönköpingin lääni** = luoteinen Smålandi, maakunnan korkeimmalla asemalla oleva ja hedelmättömin osa. — Wähän etelään päin Wetteristä on Tabergin vuori, josta saadaan erinomaisen hyvää rautamalmia.

Kaupunkeja: *Jönköping*, (12,500 asuj.), Wetterin eteläpäässä, maaherran ja Götan hovioikeuden sija, vilkas kauppa ja purjehdusliike sekä aimmollisia tehtaita (tulitikku-tehdas); *Grenna*, erittäin kauniilla paikkaa Wetterin itä-rannalla.

Täällä on Smälannin vanhin asuttu seutu, *Wärend*. Wetterissä on *Wisingsön* saari, jossa on komean Wisingsborgin linnan jäännökset. — Huomatarkoon vielä: *Munksjön* paperitehdas, *Husqvarnan* kivääritehdas ja *Adelfors*, Ruotsin ainoa kultakaivos.

14. **Kronobergin lääni** = lounainen Smälanti, ei niin ylävää kuin edellisen läänin oja.

Kaupunki: *Wexiö*, Helga-järven rannalla, maaherran ja piispan sija.

Oli muinoin uhripaikka, nimeltä *Ostrabo*; lähistössä on *Kronoberg*, ent. kuninkaankartano ja linna.

15. **Kalmarin lääni** = itäinen Smälanti ja Ölandin saari. Mannermaan rannikko on mitä ihainimpia tienoita koko Ruotsissa. Pitkin Ölandin länsi- ja itärannikoita kulkee kalli kalkkiviivi-harju.

Kaupungeja: *Kalmar* (lähes 10,000 asuj.), ikivanha kaupunki, Kalmarin salmella, maaherran ja piispan sija. vilkas kauppa ja merenkulku, kaunis tuomiokirkko; *Oskarshamn*, myös Kalmarin salmella, nuori merikaupunki; *Westervik*, meren lahden partaalla, hyvä kauppa; *Borgholm*, Ölandin länsirannalla.

Kalmarin kaupungin vieressä on muistorikas *Kalmarin linna*. — Lähellä Westervikiä on *Öfverumin* rautaruukki ja kuuluisa maanviljelys-kalujen tehdas. — Ölandissa on *Borgholmin linnan* jäännökset. Ölandin omintuinen pieni hevoslaji on loppumaisillaan.

16. **Gotlandin lääni** = Gotlandin saari, jonka pituus on 12 1/2 penikulmaa. Ilman-alaa pidetään erinomaisen terveellisenä; kalvinpolto ja kalastus ovat

pää-elinkeinoja. — Muinoin oli Gotlandi pohjaismaiden kaupan keskuksena.

Kaupunki: *Wisby*, saaren länsirannikolla, maaherran ja piispan sija, muinoin mahtava ja rikas kauppa- ja käsityö-kaupunki; nyt kuuluisa monista kirkkojen ja luostarien suurenmoisista raunioista sekä merikylvyistänsä.

17. **Blekingen lääni** = Blekingen maakunta, vähin laillisista mannermaalla, waltakunnan laillisuus-fulmassa; ihania maisemia; asujat kauniita.

Kaupungeja: *Karlskrona* (16,700 asuj.), muutamilla saarilla, oivallinen satama ja vahva kauppa, sotalaivaston pääasema; *Karlshamn*, hyvin rakennettu kaupunki meren rannalla, vilkas merikauppa.

Ronneby, samanlaisen joen varrella, parhaimmin käytyjä vesiparannus-paikkoja.

18. **Kristianstadin lääni** = pohjainen ja itäinen osa Skånen maakuntaa. — Pohjais-puoli on mäkistä, mutta muu osa kuuluu laakeaan ja viljarikkaan Skånen tasankoon; karjanhoito ja hevosten kasvatukset ovat hyvien etewiä Skånen maakunnassa, joka myös on tiheimmin asuttu koko Ruotsissa; ilman-ala on lauhkeampi kuin muualla waltakunnassa.

Kaupungeja: *Kristianstad*, lähellä Helge-joen laskua Itämereen, maaherran sija ja Hovioikeuden istuin (Skånen ja Blekingen), kauniisti rakennettu kaupunki, hyvä kauppa; *Engelholm*, liki Rönne-

joen laskua Kattegattiin (Skelderin lahteen), pieni kaupunki.

Helge-joen suussa on kauppala *Åhus*, jossa tupakkaa runsaasti kasvatetaan.

19. **Malmöhusin lääni** = lounainen osa Skånen maafuntaa (wertaa tämän edellistä lääniä).

Kaupunkeja: *Malmö* (yli 30,000 asuj.), valtakunnan kolmas kaupunki, Öresundin (eli Juutinrauman) levimmän paikan luona, maahertansija, melkoinen kauppa ja laivaliike (viljan ulosvienti) sekä muutamia tehtaita; *Landskrona* ja *Helsingborg*, vilkkaita kauppakaupunkeja (Tanskan kanssa), jälkimäinen Juutinrauman kapeimmalla kohta (vastapäätä Helsingöriä Tanskan puolella); *Ystad*, Itämeren rannalla, ei kaukana Ruotsin eteläisimmästä huipusta Skånen niemimaalla, vilkas kauppa ja meriliike; *Lund* (lähes 12,000 asuj.), ikivanha kaupunki Skånen tasangolla, valtakunnan toinen yliopisto, piispan sija, suurenmoinen tuomiokirkko, useita suurempia rakennuksia.

Läänin nimi on vanhasta *Malmöhusin* linnasta, joka nyt on rangaistusvankeus. — Lundin tuomiokirkon kuorin alla on toinen maan-alainen kirkko (Kraftskyrkan), ja lähellä kirkkoa muinainen arkkipiispan asunto, *Lundagård*, nykyjänsä kaunis tammipuisto. — Malmön ja Lundin välillä on *Alnarpin* maanviljelys-opisto. Lähellä Helsingborgia *Ramlösan* terveyslähde ja *Högånäs* kivihiili-kaivos.

c) *Norrländissa* (5 läänää).

20. **Gefleborgin lääni** = Geftriklandin ja Sel-singlandin maakunnat, jotka ovat länsipuolelta wuorijia ja wiettävät Pohjan-lahteen päin. — Sel-singlandissa kaswatetaan paljo pellawaa ja kudotaan fanfaita.

Kaupungeja: *Gefle* (lähes 17,000 asuj.), Geflen-joen laskulla Pohjan-lahteen, Norrlandin vanhin kaupunki, maaherran sija, melkoinen kauppa, merenkulku ja laivanteko; *Söderhamn* ja *Hudiksvall*, Helsinglandissa rannikolla, harjoittavat merenkulkua ja puutavaran kauppa.

21. **Jemtlandin lääni** = Herjedalin ja Jemtlandin maakunnat. — Herjedal on Ruotsin jylhimpiä ja hedelmättömimpiä seutuja; karjanhoito melkein ainoana elinkeinona. Jemtlandissa on Ruotsin suurimpia wuoria ja maan korkeuden wuoksi on ilman-ala hywin kowaa.

Kaupunki: (Jemtlandissa): *Östersund*, Storsjöjärven itärannalla, maaherran sija.

Tähän lääniin kuuluu myös n. s. *Fölingen Lappi*.

22. **Wester-Norrlandin lääni** = Medelpadin ja Ängermanlandin maakunnat. — Medelpadissa ovat pellawanwiljelys ja metsänhoito pää-elinkeinoja; korkeawuorissa Ängermanlandissa samat sekä terwanpoltto ja raudanwalmistus.

Kaupungeja: *Sundsvall*, Medelpadissa Pohjanlahden rannalla, melkoinen palttinan ja puutava-

rain kauppa; *Hernösand*, saarella Ångerman-joen suulla, maaherran ja piispan sija, hyvä kauppa.

Täällä on oivallisimman palttinan valmistuspaikka, *Nätra*.

23. **Westerbottenin lääni** = eteläinen Westerbotten sekä Åselen ja Lykselen Lapit. — Koko Westerbotteni on suurin Norrlandin maakunnista ja sen ilman-ala lauhkeampaa, kuin pohjaiseen osaan katsoen luuliji. — Ruotsiin kuuluva Lapinmaa on sen pohjaisin, suurin ja hedelmättömin maakunta, jossa on asujamia harvemmassa kuin missään muualla. Lapinmaan asujamet ovat joko Lappalaisia taikka ruotsalaisia ja suomalaisia uudis-asukkaita. Elinkeinoina ovat peurain ja muun karjan hoito, kalastus ja metsästyö.

Kaupungeja: *Umeå* (eli Uumaja), merikaupunki, pari penikulmaa merestä Ume-joen varrella, maaherran sija; *Skellefteå*, pieni kaupunki, jossa on kaunis kirkko.

Täällä ovat 1809 vuoden historiasta tunnetut paikat *Sävar* ja *Ratan*. — Åselen ja Lykselen kirkonkylät ovat samassa kauppaloita.

24. **Norrbottenin lääni** = pohjainen osa Westerbottenia sekä Pitén (Pitimen), Lulen (Luulajan) ja Tornen (Tornion) lapit. — Tämä lääni on harvimmassa asuttu kaikista lääneistä. — Westerbottenin osassa asuu enimmästi Suomalaisia. (Vertaa edell. lääniiä).

Kaupunkeja: *Piteå*, kauniilla paikkaa joen saarella (lääninhallitus) ja *Luleå*, lähellä joen suuta, molemmat hyviä kauppakaupunkeja; *Haaparanta*, Tornion-joen varrella ja Suomen rajalla, lohen ja voin kauppa.

Tornion ja Muonion jokien yhtymäpaikassa on Euroopan pohjaisin rautaruukki, *Kengis*.

Ulkomainen alusmaa on Ruotsilla pieni Länsi-Indian saari *S:t Barthelemy*, jossa on kaupunki *Gustavia*, kuvernöörin sija.

N o r j a.

Rajat: Pohjainen Täämeri, Venäjä (ja Suomi), Ruotši, Skagerraffi, Pohjan-meri ja Atlantin valtameri.

Suuruus: 5,750 □pen., pisimmältä ulottuva koillista ja lounaista suuntaa.

Lahtia: Täämerestä: Warangin wuono (Waranger-fjord), Tenon wuono (Tana-fjord), Porsangin wuono ja Alattion (Alten) wuono; Atlantin merestä: Salten-fjord ja Trondhjems-fjord; Pohjan-merestä: Sogne-fjord, Gardanger-fjord ja Stawanger-fjord; Skagerraffista: Kristiania-fjord; näitä paitsi suuri joukko pienempiä lahtia.

Jokia ja järviä: Tana-joki (Tenojoki), Täämereen; Trysfildin joki, joka syntyy Röölin wuorista (Ruotšissa), wirtaa Fämundin järwen lävitse

ja kääntyy taas Ruotsiin, jossa saa nimen Klarelf, j. n. e.; Glommen, Norjan isoin joki, Köölin vuorista, ja sen sivujoki Loughen, joka menee Mjöseen järven kautta, laskeuvat mereen lähellä Kristianin vuonoa. Paljo on muitakin pitkulaisia vuorijärviä ja koskisia jokia.

Korkein (900 j.) putous on *Vöringfoss* eräässä Hardangerin vuonoon syöksevässä rantajoessa, mutta jaloin on *Rjukandfoss* Maan-joessa.

Saaria ja niemetteitä: Koko Norjan rannikon edustalla on ääretön saaristo. — Täämeressä huomattakoon saaret: Magerö, Sörö, Senjen ja Lofotin saaret (eroitetut mantereesta West-fjordilla); Pohjaisin niemeke mannermaalla on Nordkyn, waikka tosin Nordkap, Magerön saarella, on ylempänä; läntisin on Stadland ja eteläisin Lindesnäs.

Vuoria: Enin osa maata on suuri vuori-ylämkö, jonka pohjainen osa on Kööli, keskinen Dovrefjeld ja eteläinen Langfjeld. Korkeiden harjanteiden välissä on kapeita laaksoja, joista Gulbrandsdal ja Österdal kaakkoisessa Norjassa ovat merkittävimmät.

Korkeimmat vuorihuiput ovat *Galdhöppingen* (8,700 j.) ja *Skagestøls-Tind* (7,800 j.) Langfjeldillä sekä *Sneehätten* (7,400 j.) Dovrefjeldillä. — Pohjanpuolella Sognen vuonoa on *Justedalsbräen*, Norjan lavein lumi- ja jääkenttä (*brä*).

Ilman-ala. Rannikkoseuduilla on, lämpimien merivirtain vuoksi, josseenkin suopea ilman-ala, mutta

sydänmailla sitä vastoin hyvin kylmä. Pohjaisimpia tienoita waiwaawat rajut Jäämeren myrskyt.

Suotteet ja elinkeinot. Kivennäiſistä on Norjassa hopeata, kuparia, rautaa, kalkkia, marmoria ja porfyria. Kaswit ja eläinlajit ovat melkein samat kuin Ruotſissa. Omituista on, ett'ei kuusia kaswa lännenpuolella Langfjeldiä. — Wuorityö, tehdasliike ja maanwiljelys eivät, paitſi muutamissa seuduissa, ole juuri arwoittaita; mutta sitä vastoin ovat karjanhoito, metsänkäytäntö, jahti ja kalastus, kauppa ja merenfulku tärkeitä elinkeinoja.

Norjan hevoset ovat tunnettuja nopeudesta, voimasta ja kestäväisyydestä. — Turskan ja sillin kalastus länsirannikon ulkopuolella on tavallisesti hyvin hyötyisää (useita miljoniam turskia ja monta sataa tuhatta tynnyriä silliä) ja siinä työskentelee monta tuhatta ihmistä. — Väkilukunsa suhteen on Norjalla suurin kauppalaiwasto Euroopassa.

Asujammet, joiden luku on noin 1,800,000, ovat, paitſi noin 17,000 Lappalasta (joita täällä sanotaan Suomalaiſiksi) ja 7,500 Suomalaiſta (joita täällä nimitetään Kwäneiksi, s. o. Kainulaiſiksi), samaa kansalahkoa kuin Ruotſalaiset. — Waltio-uskonto on ewangelis-lutherinen. — Hallitusmuoto on rajoitettu yksinwaltainen. Ruotſin ja Norjan yhteisen kuninkaan waltaa rajoittaa lakien säätämisesjää „Stortinget“ (Soferaſijat).

Ensin oltuansa jaettuna useihin pikku-valtoihin tuli Norja kokonaiseksi valtakunnaksi 9 vuosisadan lopulla. — Kristinusko saarnattiin 11 vuosisadalla. Lopulla 14 vuosisata yhdistettiin Norja Tanskan kanssa ja pysyi

siinä yhteydessä aina vuoteen 1814, jolloin Norjalaiset, kun Tanskan täytyi antaa heidän maansa Ruotsille, valitsivat oman kuninkaan ja rupesivat sotaan itäisen naapurinsa kanssa, mutta pian kuitenkin veljeskansat tekivät sovinnon ja ovat siitä ajoin olleet yhdistettyinä.

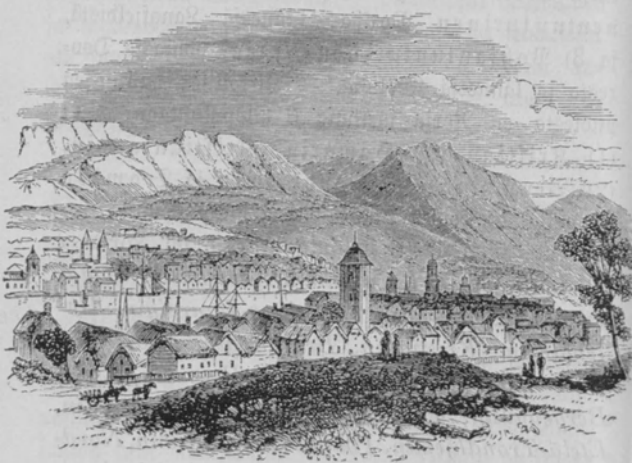
Maan jako. Luonnollisessa suhteessa on siinä kolme osaa, nim.: 1) Eteläntunturinen Norja, etelässä Dovrefjeldistä ja idässä Langfjeldistä, 2) Läntentunturinen Norja, lännessä Langfjeldistä, ja 3) Pohjantunturinen Norja, pohjassa Dovresta ja lännessä Röölistä. — Kirkollisen hallituksen puolesta on Norja jaettuna 6 hiippakuntaan, nim.: (1) Kristianian, Samarin, Kristiansandin, (2) Bergenin, (3) Trondhjemin ja Tromsön hiippakunnat, joiden kunkin päänä on piispa.

Yhteiskunnallista hallintoa varten on Norjassa 20 *amtia*, nim.: *Kristianian, Akershusin, Smaalenenin, Buskerudin, Jarlsberg-Laurvigin, Hedemarkin, Kristianin, Bratsbergin, Nedenäsin, Lister-Mandalin, Stavangerin, Bergenin, Etelä-Bergenhusin, Pohjais-Bergenhusin, Romsdalin, Etelä-Trondhjemin, Pohjais-Trondhjemin, Nordlandin, Tromsön ja Finmarkin amtit*, joita kutakin hallitsee „amtmani“ ja jotka ovat jaetut voutikuntiin.

Lain käytäntöä varten on 4 *hiippakunnan-ylioikeutta* (*Stiftsoverret*), joiden alla on alhaisempia tuomioistuimia.

Kaupunkeja on kaikkiansa 38. Etevimmit ovat seuraavat: *Kristiania* (87,000 asuj.), pääkaupunki,

erinomaisen kauniilla paikkaa, Kristianian vuonon rannalla, ja siellä on valtakunnan päävirastot, yliopisto, hiippakunnan amtmani ja piispa. — *Drammen*, Kristianian vuonolla, suuri puutavarain vienti. *Horten*, saman vuonon luona, sotalaivaston pääasema. — *Kristiansand* ja *Stavanger*, hyvin ar-

Bergen.

vokkaita kauppakaupunkeja, edellinen eteläisellä ja jälkimäinen läntisellä rannikolla valtakunnan eteläisimmässä osassa. — *Hamar*, Mjösen-järven itärannalla. — *Bergen* (30,000 asuj.), Norjan toinen kaupunki, erinomaisen kauniilla paikkaa vähäisen lahden rannalla, seitsemän korkean vuoren välissä;

amtmanin ja piispan sija, maan suurin kauppa-
paikka. — *Kristianssund*, melkoinen kauppakau-
punki, saarilla lännenpuolella Trondhjemin vuonoa.
— Sisemmässä äskenmainitun vuonon etelärannalla
on *Trondhjem* (21,000 asuj.), valtakunnan kolmas
kaupunki, muinoin nimeltä Nidaros; täällä on suuri
tuomiokirkko, jossa Norjan kuninkaas kruunataan.
— *Levanger*, saman vuonon rannalla idässä; suu-
ret markkinat Maaliskuussa. — *Tromsö*, saarella
pohjaisrannikolla. — *Hammerfest*, saarella, maa-
pallon pohjaisin kaupunki. — *Vadsö*, Varangin
vuonon luona.

Merkittäviä paikkoja ovat vielä seuraavat: *Vardö-
hus*, maapallon pohjaisin linnoitus, Norjan koillis-kul-
massa; *Kongsberg*, runsaasti antava hopeakaivos, län-
nenpuolella Kristianian vuonoa; *Röraas*, Glommen-joen
varrella, korkealla Köölin ja Dovren kulmuksessa, Nor-
jan suurin kuparipajasto; *Altengaard*, Alattion vuonon
ja joen tykönä, pohjaisin paikka maan päällä, kussa
viljaa kasvatetaan.

T a n s k a.

Rajat: Pohjan meri, Skagerraffi, Kattegatti, Suu-
tinrauma (Öresund), Itämeri ja Saksanmaa.

Suuruus: 690 □pen.

Saaria ja niemii: Tanskan valtakunnan suurin
osa on Syllandin (Suutinmaan) niemimaa, (jonka
pohjaisin kärki on nimeltä Skagen), ja tärkeitä osia
ovat saaret Sjælland (Öresundin ja Ison Beltin

wälisjä), Fyen (Fjon ja Wähän Beltin wälisjä), Langeland, Laaland (lue: Looland), Falster, Möen, Bornholm y. m.

Lahtia: Liim-wuono (pohjaisen Syllandin poifitse Kattegatiſta Pohjan mereen), Ringkjöbingin wuono (Syllandin länsirannikolla), Iſe-wuono (Själ-landin pohjaisella) ja Kjöge (ſen itäisellä rannikolla).

Särwet ja joet eivät ole ſuuria. Sofiloista mainittakoon: Gudenä, joka laſkee Randers-wuonoon Syllandin itäpuoleſſa, ja Rongea, joka on rajajokena Saksaa waſtaan ja laſkeutuu Pohjanmereen.

Wuoria. Tanska on, paifſi Bornholmia, ylimalkaan matalamäkistä alantomaata, joſſa on harwoja wuoria, niinkuin Himmelbjerg Syllandiſſa ja Rytterfnegt Bernholmiſſa.

Jyllandin luoteiſen kalkkirannikon eduſtalla on 60 jalan korkuinen alaston kallio, *Shareklit*.

Ilman-ala on lauhkeata ja joffeentſin koſteata; talwet harwoin kowin kylmiä ja keſät eivät ylen lämpimiä.

Tuotteet ja elinkeinot. Wiljaa kaſwatetaan paljoa enemmän kuin oman maan tarpeeſen; metſää, etenſin pyöſkipuita, on parhaaſtansa ſaarilla ja itäiſeſä Syllandiſſa; paifſi tawalliſia kotieläimiä, jotka owat parainta laatua, on metſäeläimiä melkein ſamoja kuin eteläiſeſä Ruotſiſſa (jäniſiä, fettuja, mäyriä, ſaukfoja, metſäwuohia, hiriwiä). — Maanwiljelys, kar-

janhoito, kauppa ja merenkulku ovat maan pää-elinkeinot. Vuosittain wiedään ulkomaille monta miljoonaa tynnyriä wiljaa sekä karjaeläimiä ja hewosia. Kalastus ja teollisuus ovat vähä-arwoisia.

Uusijamet, joiden lukumäärä on noin 1,875,000, ovat samaa kansalajia kuin Ruotsalaiset ja Norjalaiset. Kansan jiwistys on hywin korkealla kannalla. — Waltio-uskonto on ewankelis-lutherinen. — Hallitusmuoto on rajoitettu yksinwaltainen. Hallitsijana on kuningas ja kansaa edustamassa waltioapäiwät (maanferäjät ja kansanferäjät).

Vähän enemmän kuin tuhat vuotta takaperin yhdistettiin vanhat pakanalliset pikku-valtakunnat yhdeksi kokonaiseksi, johon aikaa myöten kuului Tanska ja Ruotsi sekä osia Norjasta, Saksasta ja Englannista, mutta joka yksin ajoin kuin kristinusko saarnattiin taas hajosi ja oli perikatoon joutumaisillaan sisällisten sotain tähden, kunnes se jälleen 14 vuosisadalla alkoi kohota mahtavaksi valtakunnaksi. Sitten 17 vuosisadalla menetti Tanska ruotsalaiset alusmaansa ja v. 1814 koko Norjan, saaden pitää saaret, Jyllandin ja herttuakunnat Slesvigin, Holsteinin ja Lauenburgin. Nämät herttuakunnat olivat kauvan riidan-aineena Saksan kanssa, kunnes ne v. 1864 jontuivat Itävallan ja Preussin haltuun, johon jälkimäiseen ne sittemmin yhdistettiin.

Maan jako. Tärkein jako on kirkollisessa suhteessa 7 hiippakuntaan, nimittäin: Själlandin (= Själland, Møen, Samsö ja Bornholm), Fyenin (= Fyen ja Langeland), Saalandin (Saaland ja Falster), Alborgin (= pohjainen Jylland), Wiborgin (= keskinen Jylland), Aarhusin (= kaakoinen Jylland) ja Riben (= lounainen Jylland).

— Sallinnon puolesta on valtafunta jaettuna 19
amtiin.

Kaupungit: *Kjöbenhavn* eli Kyöpenhamina (220,000
asuj.), valtakunnan pääkaupunki, Juutinrauman ran-

Kyöpenhaminan pörssi.

nalla; vahva kauppa ja merenkulku sekä melkoisia
tehtaita. — *Helsingör*, Juutinrauman kapeimmalla
kohdalla, kauppakaupunki. — *Roeskilde*, Ise-
fjordin etelänurkassa; kuningasten hautauspaikka
suuren tuomiokirkon ohessa. — *Korsör*, Själlandin

länsirannikolla, ja sen vastapäätä — *Nyborg*, Fyenissä, jossa myös on — *Odense* (18,000), valtakunnan toinen kaupunki, erään koillispuolisen lahden luona, ja — *Middelfart*, Vähän Beltin alkusalmella. — Vastapäätä on *Fredericia* Jyllandissa, jonka muita kaupunkeja ovat *Aarhus* (tärkeä kaupunkikaupunki), *Randers* ja *Aalborg* itäpuolella, *Viborg* keskimaassa ja *Ribe* lännessä, lähellä Slesvigin rajaa.

Kyöpenhamina on kaunis ja vilkasliikkeinen kaupunki, jonka yhtä, Amagerin saarelle rakennettua osaa nimitetään *Kristianshavniksi*. Merkittäviä rakennuksia ovat: kuninkaalliset linnat *Kristiansborg*, *Amalienborg* ja *Rosenborg* (jossa on kalleuksien ja muinais-kalujen kokouksia); *Thorvaldsenin museumi*; *Pörssi*, yli kolmen sadan vuoden vanha, omituiseen rakennustapaan tehty huoneus. — Lähellä kaupunkia on yleisesti tunnettu huvituspaikka *Tivoli* sekä kaunis metsikkö ja eläintarha nimeltä *Dyrehaven*.

Tanskan lisämaita ovat: *Fär-saaret*, korkeita ja alastomia kalliosaaria pohjaseen päin Skotlannista; *Islanti*, suuri saari (1,800 □pen.), luoteeseen Fär-saarista, ja siinä on korkeita lumipeitteisiä tuntureita (esim. *Klofva-Jökul*), tulta syökseviä vuoria (*Hekla*), lämpimiä kuohulähteitä (*Geysir*) ja keho kasvullisuus; *Grönlanti*, koillisessa Amerikasta, tanskalainen siirtopaikka, jossa asuu muutamia satoja Euroopalaisia ja noin kymmenen tuhatta Eskimolaista; Länsi-Indiassa pienet saaret *S:te Croix* (lue: Sängt Kroa), *S:t Thomas*, (lue: Säng Tomaa) ja *S:t Jean* (lue: Säng Schang).

Kun Islanti on metsiä vailla, käytetään siellä polttoaineeksi meren viskaamia „ajopuita.“ Pää-elinkeinoina tällä sarella, samoin kuin Fär-saarillakin, ovat lampanhoito, kalastus ja linnustus; saaren pääpaikka on *Reykjavik*. — Grönlandin ilmanala on kovin kylmää; saaren paraat tuotteet ovat hylkeenrasva, ketun- ja hylkeennahat sekä haahkan-höyhenet.

Saksanmaa.

Rajat: Pohjan-meri, Tanska ja Itämeri; Venäjä, Itävalta ja Sveitsi; Ranska, Belgia ja Hollanti.

Suuruus: 9,800 □pen.

Pohjais-rannikkoon tekee Itämeri *Danzigin poukaman* ja siinä lahdet *Frische Haff* ja *Kurische Haff*. — Sveitsin rajalla on *Boden-järvi*.

Jokia: Itämereen laskeutuvat *Oder* ja *Weichsel*; Pohjan-mereen: *Elbe*, *Weser*, *Emś* ja *Rhein*, johon juoksee monta sivujokea, joista *Main* on suurin. Paitti Rheiniä saavat Pohjan-mereen juoksevat vesistöt alkunsa keskisen Euroopan vuorilta.

Saaria: *Als* Vähässä Beltissä; *Fehmern*, *Rügen*, *Usedom*, *Wollin* ja *Swold* Itämeressä.

Alantoja ja vuoria. Pohjaisessa Saksassa on n. s. Pohjais-Saksan lakeus. Keskinen osa Saksaa on yläntömaata ja siinä useita vuorijaksia, joiden yhdySPAikka on *Fichtelgebirge*; tästä lähtee: itään *Erzgebirge* ja sen jatkot *Riesengebirge* ja *Sudeetit*, kaakkoon *Böhmerwald* ja luoteeseen *Thüringerwald*. Pohjais-Saksan lakeudella on Saks-

fanmaan pohjaisin vuori, yffinäinen Harz. Maan lounais-osassa menewät Schwarzwald ja Bogeefit.

Ilman-ala on ylimalkaan lauhkea, mutta tietysti kylmempi vuoriseuduilla.

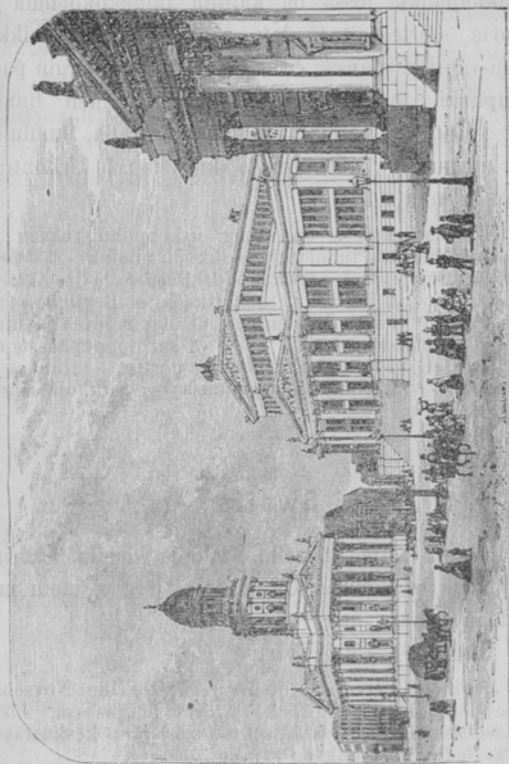
Tuotteet ja *elinkeinot* ovat tosin jotenkin erilaisia eri osissa maata, mutta melkein kaikkialla ovat maanviljelys ja karjanhoito korkealla kannalla. Rheinin varsilla on viininviljelys, vuoritienoissa vuorityö-elanto, rannikoilla merenkulku, useissa seuduissa koti- ja käsityöt sekä melkein joka paikassa kauppa ja teollisuus etevinä ansionsaannin lähteinä.

Asujamet, joiden luku on vähän yli 41 miljonan, ovat suurimmaksi osaksi Saksalaisia, mutta Juutinmaan rajan puolella enimmästi Tanskalaisia, kaakkois-seuduilla Puolalaisia ja muita Slavilais-kansoja, Ranskasta äsken valloitetuissa maakunnissa Ranskalaisia, joita paitsi muutama sata tuhatta Juutalaista on hajalla pitkin maata. — Vallitsevana uskontona on evankelis-lutherinen; mutta on katolisen ja Moseksen uskon tunnustajiakin, edellisiä 15 miljonan paikoin. Kansansivistys on korkealla kannalla. — Hallitusmuoto on rajoitettu monarkillinen, vaikka jokseenkin erilainen eri valtioissa, jotka kuitenkin nykyjensä ovat yhdistetyt n. s. Saksan valtakunnaksi, jonka korkein hallitsija on Saksan keisari, joka samalla on Preussin

kuningas ja jonka suhteen muut ruhtinaat voidaan katsoa läänitysmiesten kaltaisiksi.

Maan jako. Saksaan kuuluvat: kuningaskunnat Preussi, Saksi, Baijeri ja Wyrtembergi; juuri-herttuakunnat Meklenburgi, Oldenburgi, Saksi-Weimari, Baadi ja Hessi; herttuakunnat Braunschweigi, Saksi-Meiningi, Saksi-Altenburgi, Saksi-Koburg-Gotha ja Anhalti; ruhtinaanmaat Swartsburg-Rudolstadt, Swartsburg-Sondershausi, Waldecki, Reussi ja Lippe; vapaat kaupungit Lyypekki (Lübeck), Hampuri (Hamburg) ja Breemi (Bremen); kruununmaat Elsassi ja Lothringi.

Kaupungeja: Saksan valtakunnan pääkaupunki on *Berlin* (970,000 asuj.), erinomaisen säännöllisesti rakennettu, monilla komeilla rakennuksilla, joista erittäinkin ovat mainittavat kunink. *Kirjasto*, *Opera*, *Hedvigin-kirkko*, kunink. *Linna* y. m.; — *Breslau*, lähinnä Berliniä suurin kaupunki Preussissä; *Hannover*, entisen Hannoverin kuningaskunnan pääkaupunki; *Hampuri* (250,000 asuj.), Euroopan mannermaan tärkein kauppakaupunki; *Lyypekki*, *Stralsund* ja *Stettin*, tavallisia ylimenopaikkoja Suomeen, Wenäjälle ja Skandinaviaan; *Köln*, Eau de Cologne (lue: O dö kolonj) nimisen hajuveden alkuperäinen valmistuspaikka, ja siellä myös Saksanmaan suurin ja komein tuomiokirkko; *Dresden*, Saksin pääkaupunki, mai-

Berlin.

nioilla taidekokouksilla; *Leipzig*, suurin kirja-kauppa-paikka koko mailmassa; *München*, Baierin pääkaupunki, jossa on kalliita taidekokoelmia ja suuria oluttehtaita; *Nürnberg*, tunnettu leikkikaluvapriikeistansa; *Stuttgart*, Wyrtembergin pääkaupunki, jossa on suuri kuninkaallinen linna; *Strassburg* Elsassissa Rheinin varrella, kuuluisa korkeimmasta (490 jalkaa korkeasta) kirkontornista maan päällä.

Pohjais-Saksassa on useita uskonpuhdistuksen ja sotain historiassa tunnettuja paikkoja, niinkuin *Eisleben*, *Erfurt*, *Wittenberg*, *Breitenfeld*, *Magdeburg* ja *Lützen*. — Kaunein ja enimmin tunnettu katu Berlinissä on nimeltä „Unter den Linden“; se on hyvin leveä ja siinä on istutettuna kuusi riviä puita ja sen loppupäässä on erinomaisen kaunis Brandenburgin-portti. — *Aachen* ja *Wiesbaden* ovat kuuluisia parannuskylpy-paikkoja Rhein seuduilla.

Sveitsi.

Rajat: Saksa, Itävalta, Italia ja Ranska. Sveitsi on ainoa valtakunta Euroopassa, joka ei ulotu mihinkään mereen.

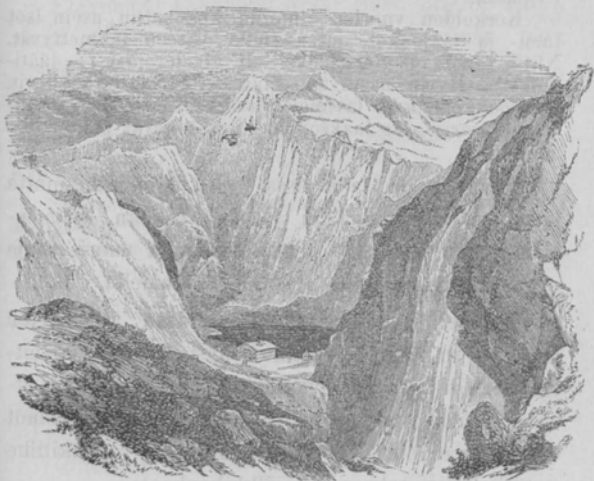
Suuruus: 750 □pen.

Järviä: *Geneven-järvi* ja *Neufchatelin* (lue: Növschatelin)-järvi lännessä, *Zürichin-järvi* pohjasessa, *Vierwaldstätterin* (lue: Firvaltschtetterin)-järvi keskustassa sekä *Boden-järvi* Saksan rajalla.

Jokia: Rhein, joka alkaa maan keskimmäisestä osasta, juoksee kaakkoista suuntaa Boden-järveen sekä

siitä sitte ensin länteen päin ja sitten pohjasta kohden Saksaan; Rhone, jonka alkua on lähellä Rheinin lähteitä sekä joka sitte juoksee Genewen-järven kautta ja menee Ranskaan.

Wuoria. Sweitsji on Euroopan korkein vuori-
maa. Luoteisella rajalla lemenewät Turamuoret;
keski- ja eteläpuolisja ovat Alpit.

S:t Bernhardin luostari Sweitsissä.

Alpit muodostavat Euroopan korkeimman vuori-
seudun. Niiden keskuksena on vuorenkukkula *S:t Gott-
hard*; itse jakautuvat ne kolmeen vuorijaksoon, nim.
Itä-Alpit, *Keski-Alpit* (= Penninin, Bernin, Lepontin
ja Rheetin alpit) ja *Länsi-Alpit*. Niiden korkeimpia
huippuja ovat: *Mont-Blanc* (Ranskassa) ja *Monte-Rosa*
eteläisimmässä Sweitsissä; *Gemmi* ja *Finsteraarhorn*

länteen päin S:t Gotthardista; *Rigi*, lähellä Vierwaldstädterin järveä, jossa vuosittain käy paljo ulkomalaisia.

Mont-Blancista vähän itään päin on *S:t Bernhard*'in vuorisola, jonka kautta tie menee Italiaan. Avuksi ja turvapaikaksi niille, jotka kulkevat tätä lumen ja sumujen tähden eksyttävää tietä, on ylös vuorelle rakennettu luostari, jossa muutamia munkkeja asuu. Tämä majatalo on korkeimmalla paikalla oleva asunto Euroopassa.

Korkeiden vuorien rinteille kokoontuu usein isot lumi- ja jääjoukot, jotka siellä yhteen jähmettyvät. Niitä sanotaan gletscheiksi eli glaciereiksi (= jäätiköiksi). Hyvin usein tapahtuu, että vuorelta suuria lumijoukkoja, n. s. laviineja eli lumivyörykkeitä, irroituu ja vierii alas laaksoihin, jossa tekevät paljon turmioita.

Ilman-ala on laaksoissa hyvin lämmintä, mutta käy, sitä myöten kuin ylemmä tullaan, kylmemmäksi, niin että isot alat korkeimpia vuoriseutuja ovat peitettyinä alati pysyvällä lumella.

Tuotteet ja elinkeinot. Laaksoissa ja vuorten rinteillä on runsas ja rehevä kasvullisuus. Sveitsin karjoja pidetään oivallisina. Vuoret ovat jokseenkin rikkaita malmeista. Maan pää-elinkeinot ovat karjanhoito (Sveitsin juusto) ja vapriikiliike (tuntikellojen tekeminen, silkkikankaat).

Asujamet, luvultaan noin 2,650,000, ovat Saksalaisia, Ranskalaisia ja Italialaisia. Isänmaanrakkautensa ja itsenäisyystuntonsa puolesta ovat he esimerkkinä muille kansoille. Uskontunnustus on eräissä osissa maata evankelis-reforminen, toisissa katolinen. Kansanvalistusta useammissa Sweit-

sin paikkakunnissa arvataan korkeimmaksi koko Euroopassa. — Hallitusmuoto on tasavaltainen; hallitusta hoitaa liitonneuvosto ja liitonpresidentti.

Maan jako ja kaupungit. Sveitsiin kuuluu 22 n. s. kantonia, jotka ovat yhdistetyt yhteiseksi valtioliitoksi (= Sveitsin valaliittofunta).

Etevimät kaupungit ovat: *Bern* (36,000 asuj.), maan pääkaupunki, jonkun matkaa itään päin Neufschatelin järvestä; *Geneve* (45,000 asuj.), maan suurin kaupunki, Geneven-järven luona; *Basel*, luoteis-osassa, Rheinin varrella; *Zürich*, kauniin Zürichin-järven rannalla.

Sveitsi on luonnon-ihanimpia maita Euroopassa ja siellä käy sentähden joka vuosi paljo matkustavaisia, jonka kautta maa saa jommoisetkin sisääntulot.

Itävalta-Unkari.

Rajat: Saksia ja Puola; Venäjä, Turkinmaa, Adrian meri ja Italia; Sveitsi ja Saksia.

Suuruus: 11,300 □pen.

Valtakunnan suurin järvi on *Platten-järvi*, läntisessä Unkarissa. Schwarzwaldista Saksassa lähtevä *Donau* joki juoksee Itävalta-Unkarin lävitse ja saa monta sivujokea. — Luoteinen ja itäinen osa ovat hyvin vuorisia; pohjais-rajalla levenevät, paitsi ennen (118 siv.) mainittuja Fichtelgebirgeä, Erzgebirgeä, Riesengebirgeä ja Sudeetejä,

suuret *Karpatien* harjanteet. Korkeiden vuorien kehässä on melkoisia ylänköjä Unkarissa ja pohjaisessa Itävallassa. Maan vaihtelevaisen luonnonlaadun vuoksi on suurta erilaisuutta ilman-alan, tuotteiden ja elinkeinojen puolesta. Useimmat vuoret, etenkin Unkarin, ovat rikkaita malmeista. Suola- ja kivihiili-kaivoksia löytyy myös. Viljan ja viinin viljelys on suuri.

Hovitori Wienissä.

Asujamet, joiden lukumäärä on lähes 36 miljoonaa, ovat melkein puoliksi Slavilais-kansoja; muutoin on Saksalaisia, Magyareja (= Unkarilaisia), Walackilaisia (eli Rumeeneja), Italialaisia y. m. — Valtio-uskonto on katolinen. Kansansivistys ei ole

aivan korkealla kannalla. Hallitusmuoto on rajoitettu yksinvaltainen.

Valtakunta on jaettu kahteen pää-osaan, nim.: 1) Itävallan keisarikunta, johon kuuluvat pohjaiset ja läntiset maat (Pyömi, Määri, Galitsia, Itävallan arkkiherttuakunta, Tirooli, Dalmatia y. m.; 2) Unkarin kuningaskunta, johon kuuluvat itäiset maat (Unkari, Siebenburgi ja Kroatia-Slavonia).

Etevimät kaupungit ovat: *Wien* (1,000,000 asuj.), Itävallan pääkaupunki, lähellä Donauta, 34 esikaupungin kanssa; *Triest*, Adrian meren koillis-kulmassa, valtakunnan tärkein merikauppa-kaupunki; *Prag*, Pyömin etevin kaupunki; *Buda-Pest* (270,000 asuj.), Unkarin pääkaupunki, kahden puolen Donauta, jonka yli on soma ketjusilta.

Keisarillinen linna ja *Pyhän Stefanin kirkko* ovat Wienin erinomaisimpia kaunistuksia. — *Teplitz*, *Marienbad*, *Karlsbad* ja *Eger* ovat kuuluisia terveyslähteitä luoteisessa Pyömissä. — *Sadova* kaakkoisessa Pyömissä, *Austerlitz* eteläisessä Määrissä ja *Wagram* kaakkoon päin Wienistä ovat sotahistoriassa merkittäviä paikkoja. — *Wieliczka* (lue: Wielitsjka), läntisessä Galitsiassa, suurin ja merkillisin suolakaivos mailmassa. — *Tokai*, koillisessa Puda-Pestistä, Unkarin parhaan viinin kasvupaikka.

Turkinmaa.

Rajat: Itävalta-Unkari ja Venäjä; Musta meri; Archipelagi ja Greikka; Adrian meri ja Itävalta.

Suuruus: alusvaltioiden kansja, 9,600 □pen.

Ympäröivät meret tekevät rannikkoihin useita lahtia, joista *Salonikin lahti* on suurin. *Dardanellin* salmen, *Marmaran* järven ja *Bosporin* salmen kautta ovat Archipelagi ja Musta meri yhdistyksessä. Pohjaisessa puolella juoksee Donau, joka Mustaan mereen laskeutuessaan muodostaa melkoisen delta- eli suisto-maan.

Validen moskea Konstantinopolissa.

Niistä monista saarista, jotka Turkkiin kuuluvat, on *Kandia* (eli *Kreetta*), Wälimeressä, tärkein. — Paitsi *Donaun laaksoa*, molemmin puolin Donauta, on maa hyvin vuorista. Luoteisosassa kulkee Alppien jatkoina useita vuoriselänteitä, joista lähtee kaksi haaraa: *Balkan* idässä

ja *Greikanmaan vuoret* lännessä. — Valtakunnan pääkaupunki on *Konstantinopeli* eli (Turkin kiel.) *Stambul* (600,000 asuj.), erinomaisen kaunis asema, useita komeita rakennuksia, esim. Sofian moskea (kirkko), Validen moskea y. m.; *Adrianopoli*, sisämaassa, on maan toinen kaupunki.

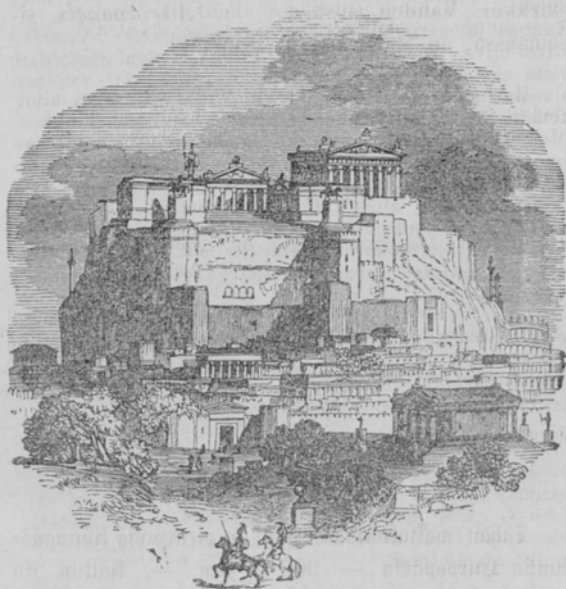
Ilman-ala Turkinmaalla eli, kuten sitä myös nimitetään, Osmanin valtakunnassa on ylimalkaan lauhkea. Maa on hedelmällistä, mutta maanviljelystä hoidetaan huonosti. Karjanhoito ja hevosten kasvatus ovat merkittäviä; silkinviljelys ja mehiläishoito samoin. — Asujamia on, kun alusmaat yhteen luetaan, lähes $14\frac{1}{2}$ miljonaa. — Valtiouskonto on Mahomettilainen; hallitusmuoto rajoittamaton yksinvaltainen. Valtion hallitsija on *Sultani* (eli Keisari); hänen asumalinnassa nimeltä *Seralji*. *Serbia* ja *Rumeenia* (= Moldau ja Walakia) ovat alusmaita koillisissa puolissa, omaan ruhtinasten alla, jotka maksavat veroa päähallitsijalle. *Montenegro*, myöskin alusvaltio, on nykyjäänsä kuitenkin itsenäiseksi katsottava.

G r e i k k a.

Tähän valtafuntaan, jota on pienempiä funingašfuntia Euroopassa — 900 □pen. —, kuuluu iso niemimaa etelänpuolella Turkinmaata sekä suuri joukko isompia ja vähempiä saaria ympärillä olevissa merissä. Länsirannikoon syväälle pistävän Lepanton lahden kautta jakautuu päämaa kahteen osaan, joista pohjainen on Livadia ja eteläinen Morea. — Eteläisin niemenkärki Morealla ja siten myös eteläisin Eu-

roopassa on Kap Matapan. — Mellein koko Greifanmaa on vuorimaata. Loet ovat vähäpätöisiä.

Pääkaupunki *Atheena* (44,000 asuj.) on rikas muinaisjäänöksistä. Erittäin mainittavia ovat esim.

Muinaisen Atheena (Akropolis ja Parthenon).

Akropolis (linnoitus), Parthenon (temppeli) ja Auguston katu vanhan-aikuisine huoneuksineen. *Sparta*, *Theba*, *Korinthi*, nämät muinoin niin mainiot kaupungit, ovat nyt vähä-arvoisia. Yleinen tur-

vallisuus maassa saa usein häiriötä ryövärijoukoilta.

Valtio-uskonto on greikkalais-katolinen; hallitusmuoto rajoitettu yksinvaltainen. — Asujamia parhaastansa Greikkalaisia ja Albanilaisia, on lähes $1\frac{1}{2}$ miljoonaa. — Kansanvalistus on alhaisella kannalla. — Kauppa ja merenkulku ovat varsin suuret. Viinejä, olivin-öljyä, viikunoita ja korintheja (eräänlaisia rusinoita eli kuivatuita viinirypäleitä, jotka ovat saaneet nimensä Korinthin kaupungista) viedään vuotuisesti ulos melkoiset määrät.

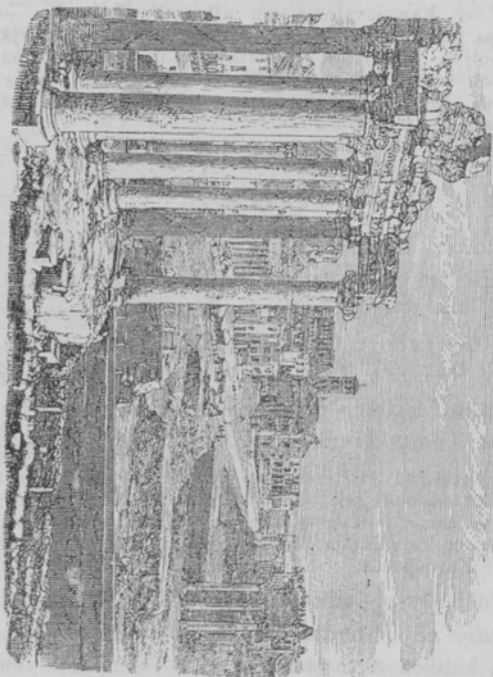
Italia.

Italian kuningaskuntana on Italian niemimaasekä Sicilian ja Sardinian saaret. Suuruus: 5,380 □pen. — Paitfi Pohjais-Italian alankoa, jossa Po-joki virtailee, on maa ylimalkaan vuorista. Genuan lahdesta alkain aina saarennon etelimpään färkeen, nimeltä Kap Spartimento, fäywät Apenninien vuorijonot.

Pohjaisessa Italiassa ovat luonnon-ihanuudestansa mailman mainiot järvet *Lago Maggiore* (lue: Madsjore), *Lago di Corno* ja *Lago di Garda*. — Niemimaan eteläosassa on *Vesuvius* ja Siciliassa *Etna*, suurimmat tulivuoret Euroopassa.

Pohjaisessa Italiassa on seuraavat kaupungit: *Venedig* eli Venezia, rakennettu saarille, ja kanavia katujen asemesta; *Turin* eli Torino (190,000 asuj.) ennen pääkaupunki; *Genua* eli Genova, *Milano* y. m. Keskisessä Italiassa: *Florens* eli Firenze, muutamat vuodet pääkaupunkina, rikas tai-

dekokoelmista; *Livorno*, hyvä kauppakaupunki; *Ruomi* eli Roma, (220,000 asuj.) valtakunnan nykyinen pääkaupunki, paljo jäännöksiä vanhoilta ajoilta, niinkuin Colosseo (suuri teateri), Forum y. m.

Ruomin forumi.

Katolisen kirkon päämies, Paavi, sijaitsee Ruomissa. Hän asuu mailman suurimmassa linnassa, *Vatikanissa*. Suurin kirkko maan päällä, *P. Pietarin kirkko*, on myös tässä taide-aarteista rikkaassa kaupungissa.

Eteläisessä Italiassa on tämän maan suurin kaupunki, *Neapeli* eli Napoli (420,000 asuj.), ei kaukana Vesuviuksesta, mitä ihanimmalla paikalla koko mailmassa, entisen Molempain Siciliain kuningaskunnan pääkaupunki. — Siciliassa on kaupungit *Messina*, *Palermo* y. m. — Sardiassa: *Cagliari* (lue: Kaljaari), suolakauppa-kuupunki.

Lähellä Vesuviusta ovat tulivuoren laavan eli tulimujun ja tuhkasateen muinoin peittämät, mutta nykyiseen aikaan jälleen esille kaivetut *Herculanumin* ja *Pompejin* kaupungit.

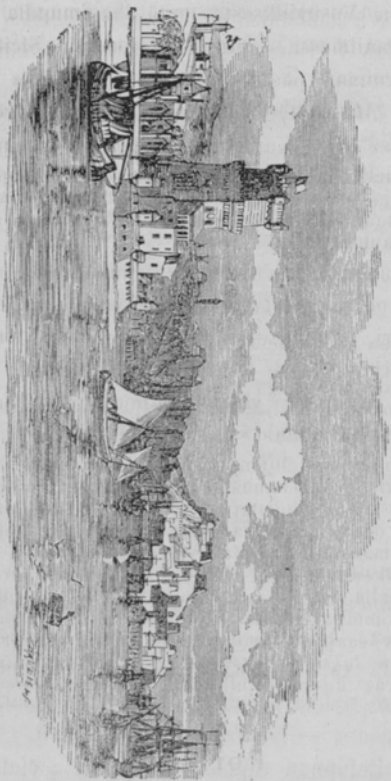
Ilman-ala on yleiseen erinomaisen lauhkeaa, paitsi pohjaisissa vuoriseuduissa. Hedelmällisyys on suuri. Pohjaisessa Italiassa harjoitetaan paljon silkinviljelystä. — Uskonto on katolinen; hallitusmuoto rajoitettu yksinvaltainen; asujamia on lähelle 27 miljonaa.

Monien taistelujen sekä niin sisällisten kuin ulko-naistenkin levottomuuksien perästä on Italian kansa vihdoin tullut yhdistetyksi yhteisen hallitsijan alle, ja Ruomi on, Paavin kadotettua maallisen valtansa ja osansa maasta, vuodesta 1870 ollut kuninkaan-valtakunnan pääkaupunkina. — Pienellä *Caprean* saarella pohjaispuolella Sardiasta asuu yksi Italian yhdistystyön innokkaimmista edistäjistä, Garibaldi. — Italian niemimaa on saappaan muotoinen, ja sen etelä-rannikolla *Taranton lahti*. — Eteläisessä Italiassa puhaltaa välistä eräs kuuma etelä-tuuli, nimeltä *Scirocco* (lue: Sjirokso).

Portugali.

Tähän funingaskuntaan, jonka laueus on 1,670 □pen., kuuluu läntinen ja lounainen osa Pyreneitten

Lissabon.

niemimaata, ja sen rajoina ovat Hispania ja Atlantin meri. Muinoin mahtava valtakunta monien muissa maanosissa olevain omistuksmaittensa kautta, on se nyt vaan vähän-arvoinen. Valtakunnan läwitse juoksevat Duero, Tago ja Guadiana. Portugalissa on vaihetellen matalia vuorijaksoja ja ylänköalajeufia.

Maan pääkaupunki on *Lissabon* (225,000 asuj.); sen hävitti maanjäristys vuonna 1755. Merkittävämpiä kaupunkeja ovat vielä: *Oporto*, Dueron suussa, tunnettu viinistänsä (Portviinistä); *Setubal* eli *S:t Yves*, suolakauppa-kaupunki.

Ilman-ala on pohjaisissa vuoriseuduissa jokseenkin kylmää ja kalseata, mutta eteläisissä osissa on erinomaisen lauhkea ja terveellinen ilmasto. — Uskonto on katolinen; hallitusmuoto rajoitettu yksinvaltainen; asujanten luku noin 4 1/4 miljoonaa.

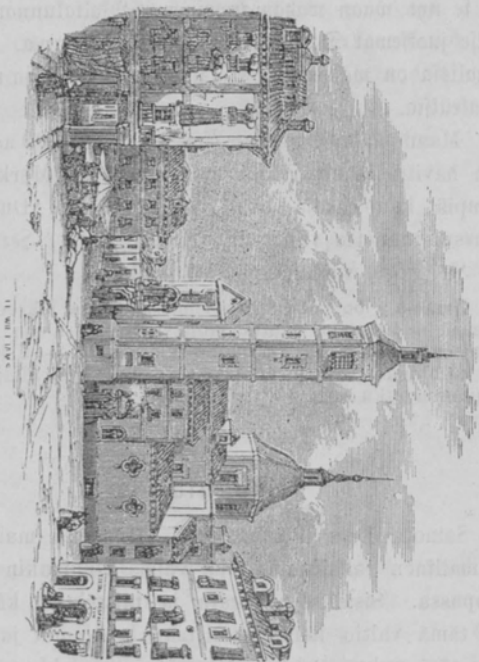
Hispania.

Samoin kuin Portugali oli Hispania muinoin voimallinen valtakunta, jopa voimallisimpiakin Euroopassa. Sisällisten riitain ja taistelujen kautta on tämä valtio heikkonemistaan heikonnut ja näkyy tätä nykyä kykenemättömäksi voimakkaammin edistymään. — Suuruus: 9,100 □pen.

Valtakunnan rajana on pohjaisessa osassa Ranska ja lännessä osassa Portugali; muutoin on sen ympärillä Biskajan-lahti, Atlantin meri ja Välimeri.

Järviä ei ole, mutta sitä vastoin monta jokea, joista, paitsi Portugalin läpi juoksevia, mainittakoon *Ebro*, joka laskeutuu Wälimereen, ja *Gua-*

Pikku kaupunki Hispaniassa.

dalquivir, Atlantin mereen. — Hispania on vuorija ylänkömaata. Ranskan rajalla ovat *Pyreneit*, joissa on 11,000 jalan korkuisiin kukkuloihin, ja niiden jatkona *Kantabrian vuoret*, joiden äärim-

mäinen pää, *Kap Finisterre*, on Euroopan läntisin niemeke. Kaakossa ovat *Iberian vuoret* ja etelässä *Sierra Nevada*. Keskimaassa levenee laaja *Kastilian ylätasanko*.

Kuningaskunnan pääkaupunki on *Madrid* (330,000 asuj.), keskellä maata; sitte on vielä *Granada* ja *Sevilla* (lue: Sevija) etelämmällä; *Jerez* (lue: Scheeres) ja *Malaga*, mainioita viini-paikkoja, etelärannikolla, sekä *Barcelona* itäran-nikolla.

Hispanian ylätasanko on metsättömimpiä seutuja Euroopassa; sitä on vaivaamassa veden puute sekä kovan pakkasen ja tukalan lämpimen äkilliset muutteet. Eteläisiä tienoita etsiskelee usein eräs polttava, Afrikasta tuleva tuuli, nimeltä *Solano*. — Paraat elinkeinot ovat: silkkiteollisuus, etelähedelmän viljelys, lampaanhoito ja vuorityöt. *Andalusian* maakunnassa on oivalisia hevosia. — Uskonto on katolinen; kansan sivistys huono; hallitusmuoto yksinvaltainen; asujamia 16¹/₂ miljoonaa.

R a n s k a.

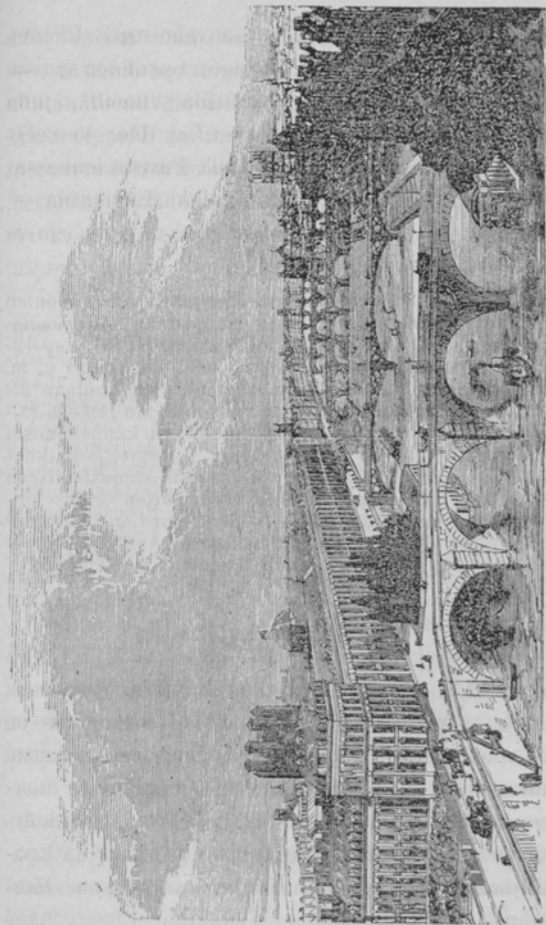
Rajat: Ranaali, Belgia; Saksa, Sweitji, Italia; Välimeri, Hispania; Atlantin valtameri. — **Suuruus:** 9,600 □pen.

Ranskan joet ovat enimmäksi osaksi purjehduskelpoisia ja edistyttävät siis sisämaan ja meren välistä yhdistystä. Suurimmat ovat: *Seine* (lue: Sään), laskeva Englannin kanaaliin; *Loire* (lue: Loar) ja *Garonne* (lue: Garón), jotka laskevat

Biskajan-lahteen; sekä *Rhone* (lue: Roon), joka laskeutuu Lyonin (lue: Liongin) poukamaan. — *Saaria*, paitsi joitakuita vähempiä länsirannikon edustalla, *Korsika* Välimeressä. — *Vuoria* tavaataan enimmästi etelä- ja itäpuolissa; suurimmat ovat: *Ardennit* pohjassa, *Jura* (lue: Schyrà) idässä, *Cevennit* ja *Pyreneit* etelässä sekä *Arée-vuoret* luoteesen ulkoutuvalta *Bretagnen* (lue: Bretanjin) niemellä.

Ilmanala on ylimalkaan lauhkeaa, etenkin Väli­meren luona olevissa maakunnissa. — Tärkeimmät tuotteet ovat: vehnä, maissi, viini, etelähedelmät ja silkki. — Pää-elinkeinot ovat: vapriikiliike (— silkin kudonta, metallitehtaat, korukalu- ja muotitavarat), kauppa, kalastus, karjanhoito ja viininviljelys. — Asujanten lukunousee 36 miljonaan. Valtio-uskonto on katolinen; hallitusmuoto tasavaltainen; rahvaan sivistys ei ole korkealla kannalla. — Viimmeisessä sodassa Preussin kanssa sai Ranska paljon kärsiä ja sen täytyi rauhanteossa v. 1871 antaa pois Elsassi ja puoli Lothringia sekä sitoutua Saksanmaalle maksamaan 5 miljardia (= 5 tuhatta miljoonaa) francia (noin yhtä monta Suomen markkaa) sotakustannus-palkkioksi.

Kaupunkeja on Ranskassa monta ja isoja. Valtakunnan pääkaupunki on *Parisi* (1,850,000 asuj.), Seinen varrella, mailman kauneimpia kaupunkeja, jossa on melkoisia vapriikeja, sangen lavea kauppa, mutta levoton ja vastuksellinen työväestö. Isoja kaupunkeja ovat myös: *Marseille* (lue: Marselj), Välimeren rannalla, valtakunnan etevin kauppa­kaupunki; *Toulon* (lue: Tulong), itään päin Mar­seillesta, sotalaiva-satama; *Lyon* (lue: Liong), maan

Tuileriat Parisissa.

tärkein vapriikikaupunki (silkinvalmistus), Rhonen varrella; *Bordeaux* (lue: Bordoo), Garonnen suussa, pitävä suurta kauppaa punaisilla viineillä, joita niillä seuduin viljellään; *Versailles* (lue: Versalj), hallituksen nykyinen sija, lähellä Parisia lounassa; *Calais* (lue: Kalää), ylimeno-paikka Englantiin. — Korsikan saarella on *Ajaccio* (lue: Ajatsjo), jossa Napoleon I syntyi.

Parisi on kahden puolen Seine-jokea. Sen monien komeiden rakennusten seassa huomataan *Kaupungin-kartano*, *Louvre* (lue: Luvr), *Invalidihotelli*, *Suuri operahuone*, tuomiokirkko *Notre Dame* (lue: Notr Dam) y. m. Parisissa on mailman suurin kirjasto. Sen kapinan aikana, joka Ranskan ja Saksan välisen sodan jälkeen rivosi Parisissa, hävitettiin useita kaupungin kauneimmista rakennuksista, esim. *Tuileries* (lue: Tyjörیات) ja kaikenlaisia sen kalliita taide-aarteita. Parisin kaunistamiseen vaikutti keisari Napoleon III varsin paljon, osaksi uusien, leveiden lehtokatujen (= boulevardien) laittamisella, osaksi suurenmoisten huoneusten rakentamisella. — Kautta maan käy ristin rastin kanavia ja rautateitä.

Belgia.

Belgiaa ympäröivät Hollanti, Saksa, Ranska ja Pohjan-meri, sen laveus on 530 □pen. ja se on siis pienimpiä kuningaskuntia Euroopassa, mutta sitä vastoin tiheimmässä asuttuja. Sen kautta juoksee koillis-suuntaa *Maas* ja *Schelde*. Kaakkoiskulmalla on matalia vuoria, rikkaita rauta- ja kivihiili-kaivoksista, mutta muutoin on Belgia alankomaata.

Etevimmät kaupungit ovat: *Brüssel* (350,000 asuj.), valtakunnan pääkaupunki, jossa monia vap-rii-keja ja melkeä kauppa; *Antwerpen*, maan ete-
vin kauppakaupunki ja vahvin linnoitus; *Lüttich*,
jossa suurenmoisia ampuase-tehtaita; *Verviers* (lue:
Vervjee), jossa on melkoisia verkatehtaita.

S:t Gudulen kirkko.

Brüssel on kauneimpia kaupunkeja Euroopassa. Sen useiden komeain rakennusten seassa on mainittava kolmannestatoista aina kuudenteentoista vuosisataan rakennettu *S:t Gudulen* (lue: Gydylin) katedrali eli tuomiokirkko, jossa on kaksi somatekoista gothilais-tornia.

Brüsselissä tehdään kallisarvoisia pitsejä ja mattoja, joita pidetään parhaina Euroopassa. — Maanviljelys on Belgiassa saatettu niin täydelliselle kannalle, että melkein koko maa on hyvin hoidetun puutarhan näköinen. Teollisuus ja vuorityö ovat myös korkealla kannalla. — Valtio-uskonto on katolinen; hallitusmuoto rajoitettu yksinvaltainen; asujamia on $5\frac{1}{3}$ miljonaan. — Rautateitä on erinomaisen runsaasti.

Hollanti.

Hollanti, jota alhais-maisen laatunsa vuoksi myös nimitetään Alankomaiksi, rajautuu Pohjanmereen, Saksaan ja Belgiaan. Sen pinta-ala ei ole täyttä 650 □pen., mutta sillä on laajoja siirtomaita eli kolonioja Euroopan ulkopuolella. — Pohjan-meri tekee pohjais- ja länsirannikolla useita lahtia, joista *Dollart* ja *Zuydersee* (lue: Söidersee) ovat isoimmat. Rheinin, Maasin ja Schelden joet muodostavat laskupaikoissaan laveat suisto- eli deltamaat. Luoteisen rannikon edustalla on vähänlaisia saaria. Suuret alat maata ovat niin alhaalla, että niitä täytyy sulkuseinillä varjella meren vedeltä. Hollanti on erinomaisen rikas kanavista, jotka risteilevät pitkin maata; rautatiet eivät ole lukuisat.

Tärkeimmät kaupungit ovat: *Amsterdam* (290,000 asuj.), pääkaupunki, suoseudussa ja sen-tähden rakennettu paaluille, useampia kanavia kuin katuja, suurenmoinen siirtomaan-tavarain kauppa;

Haag, kuninkaan äsuntoaika, länsirannikolla, ympäröity puutarhoilla; *Haarlem*, lännessä Amsterdamista, tunnettu äärettömän suuresta kukkasipulien kaupasta; *Rotterdam*, melkoinen kauppa-
paikka.

Kuninkaallinen linna Haagissa.

Ilmanalan puolesta on Hollannissa lauhkeat talvet, mutta kylmähköt kesät. Maanviljelys, karjan- ja puutarhanhoito, kauppa, merenkulku, kalastus ja teollisuus ovat ylevällä kannalla. — Valtio-uskonto on evankelisreforminen; hallitusmuoto rajoitettu yksinvaltainen. Kansasto, nouseva lähes 4 miljonaa henkeen, on vanhastaan tunnettu rauhaa rakastavaksi ja uutteraksi. Hollantilainen on myös tunnettu siitä erinomaisesta puhtaudesta ja siisteydestä, jotka hänen talossaan ja

huoneessaan vallitsevat. Kansanvalistus on korkealla kannalla. — Lähellä Amsterdamia on *Zaandam*, jonka laivaveistämössä Wenäjän Pietari Suuri teki työtä.

Englanti.

Rajat: Englantiin, jota myös nimitetään Brittein valtakunnaksi, kuuluu Euroopassa pääasiallisesti Suuri-Britannian ja Irelannin saaret, joiden ympärillä on Pohjan-meri, Englannin kanaali ja Atlantin valtameri, sekä joita erottavat Pohjaiskanaali, Irelannin meri ja P. Georgin kanaali.

Suuruus: 5,700 □ pen. Euroopassa; mutta Englannin vallan alle kuuluu muissa maanosissa niin isoja alueita, että ne yhteensä ovat toista kertaa suuremmat koko Euroopan alaa.

Lahtia: Ympäröitsevät meret tekevät monta uurrosta maahan, niinkuin *Murrayn* (lue: Murrän), *Forthin*, *Humberin* (lue: Hömberin) ja *Thamesin* (lue: Tämssin) *lahdet* Suuri-Britannian itäisellä ja *Bristolin kanaali* (lahti P. Georgin kanaalista) läntisellä rannalla sekä *Galwayn* (lue: Golvän) *lahti* Irelannin länsi-rannalla.

Jokia: Nämät eivät ole pitkiä, eivätkä runsasvetisiä, mutta ovat melkein kaikki purjehdukselle sopivia. Suurimmat ovat: *Forth*, *Humber* ja *Thames*, jotka laskeutuvat Pohjan-mereen; *Sewern* *Bristolin kanaaliin*; *Shannon* (lue: Sannen), joka

menee poikki Irelannin ja laskee Atlantin valtamereen.

Saaria: Paitsi jo mainittuja, joista Suuri-Britannia sisältää *Skotlannin* kuningaskunnan, pohjais-osana, sekä *Englannin* ja *Walesin* (lue: Uelsin) kuningaskunnan, etelä-osana, huomattakoon seuraavat isommat ja vähemmät saaret: *Skotlannin saaret*, *Orkneyn* (lue: Orknin) saaret ja *Hebridit*; *Helgolandin* Pohjan-meressä; *Man* (lue: Men) ja *Anglesey* (lue: Änglsi Irelannin meressä; *Wight* (lue: Weit) ja *Normandin saaret* Englannin kanaalissa; *Malta* eli Maltesia Välimeressä.

Vuoria: Englanti ja Irelanti ovat ylimalkaan mäkiä alanfoja; Wales ja Skotlanti ylänköjä. Melkoisimmat vuoriharjanteet ovat: Grampian (lue: Grämpien)=, Chewiot (lue: Sjewiöt)=, Peak (lue: Piik)= ja Cambrin (lue: Rämbrin) vuoret — kaikki pohjais- ja länsi-osissa Suuri-Britanniaa, jonka lounaisin niemeki on Kap Landsend.

Ilman-ala on viileätä kesällä eikä erittäin kylmää talvella, mutta hyvin kosteata ja sumuista. Sateentulo on runsaampi kuin useammassa muissa Euroopan maissa.

Tuotteet ja elinkienot. Vuoret ovat rikkaita hyödyllisistä kivennäisistä (raudasta, kuparista, tinasta, kivihiilistä); maanviljelys, rehunviljelys, kotieläinten kasvatus ja kalastus ovat korkealle saatetut. Pääelinkeinot ovat: vapriikiteollisuus — suurempi kuin

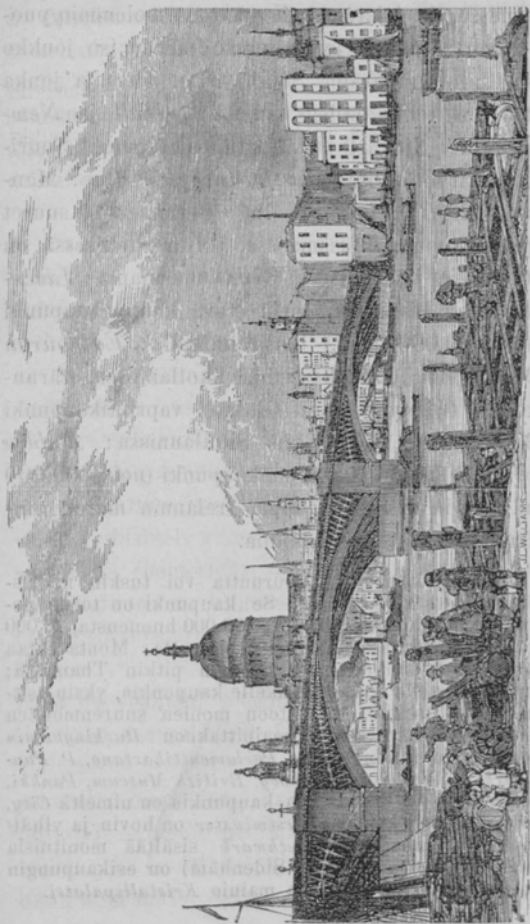
missään muussa valtakunnassa —, maanviljelys ja karjanhoito, kauppa ja merenkulku.

Ei mikään kansa maan päällä osaa tarkemmalla huolella kuin Englantilaiset käyttää maansa elantolähteitä. Teollisuudessa ja kaupassa voittavat he kaikki muut kansat. Kauppalaivastossa on enempi kuin 30,000 purje- ja 3,000 höyryalusta. Suuri joukko rautateitä risteilee maassa kaikille suunnille.

Asujamet, Englannissa ja Etelä-Skotlannissa anglosaksilaista sekä Ylä-Skotlannissa ja Irlannissa kelttiläistä sukuperää, ovat luvultansa lähes 33 (Euroopan ulkopuolella olevissa omistusmaissa enempi kuin 200) miljoonaa. Kansan opetus on eräissä paikoin, esim. Skotlannissa, hyvin järjestettynä, mutta toisissa paikoin laiminlyötynä. — Yleisin uskontunnustus on Englannissa *piispallinen* (pääasiallisesti protestantillinen oppi, mutta paljo katolisia kirkkosääntöjä = Englannin yläkirkko), Skotlannissa *presbyterinen* (= reforminen) ja Irlannissa *katolinen*. — Hallitusmuoto on rajoitettu yksinvaltainen ja kruunu perimöinen naispuolisellakin kannalla.

Maan jako: Hallinnollisessa suhteessa on tämä kuningaskunta jaettuna 117 kreivikuntaan eli n. s. Shires.

Kaupungeja: Valtakunnan pääkaupunki ja suurin kaupunki maan päällä on *Lontoo* eli oik. London, jossa on 3,450,000 eli lähes 3 1/2 miljoonaa asujamia, siis melkein kaksi vertaa kuin koko

Southwarkin silta Lontoossa.

Suomessa, ja joka on rakennettuna molemmin puolin Thames-jokea, jonka ylitse menee iso joukko komeita siltoja (esim. Southwarkin silta) ja jonka alitse on tehty kolme tunnelia; *Hull* ja *Newcastle* (lue: Njukäsl) etevät kauppakaupungit, Suuri-Britannian itärannikolla; *Manchester* (lue: Mänsestr) ja *Birmingham* (lue: Bermingäm), suuret vapriikikaupungit sisämaassa, joista edellisessä on 490,000 ja jälkimäisessä 370,000 asujanta; *Liverpool* (lue: Liverpool), hyvin etevä kauppakaupunki (noin 500,000 asuj.) länsirannikolla; *Edinburgh* (200,000 asuj.), pääkaupunki Skotlannissa, itärannikolla; *Glasgow* (lue: Gläsgo), vapriikikaupunki (530,000 asuj.), myöskin Skotlannissa: *Dublin* (lue: Döblin), Irelannin pääkaupunki (noin 300,000 asuj.), hyvin melkeä kauppa, Irelannin meren rannalla, vastapäätä Liverpoolia.

Lontoon kaupungin suuruutta voi tuskin mielessään selvästi kuvatakaan. Se kaupunki on toista penikulmaa pitkä; siinä on noin 300,000 huoneusta, 16,000 katua ja 850 kirkkoa ja rukoushuonetta. Monta sataa höyryvenettä kulkee edes takaisin pitkin Thamesiä; monta rautatietä kulkee keskelle kaupunkia, yksin osittain sen alitsekkin. — Lontoon monien suurenmoisten huonerakennusten seasta mainittakoon *Buckinghamin* (lue: Bökkin gämin) linna, *Parlamenttikartano*, *P. Paulin kirkko*, *Westminster Abbey*, *British Museum*, *Pankki*, *Tower* y. m. — Vanhin osa kaupunkia on nimeltä *City*, asioimaliikkeen keskus; *Westminster* on hovin ja ylhäisempäin asuinpaikka; *Southwark* sisältää monituisia vapriikeja; *Sydenham* (lue: Sidenhäm) on esikaupungin tapainen, jossa on mailman mainio *Kristallipalatsi*.

Muuan eteläisestä Hispaniasta ulkoutuva nie-
meke, nimeltä *Gibraltar*, kuuluu Englannille. E-
räällä korkealla kalliolla ja osaksi kalliovuoreen
hakattuna on samanniminen linnoitus, jota pide-
tään vahvimpana maan päällä.

Aasia.

Aasia on suurin maanosista, mutta siellä on werraten vähemmän asujamia kuin Euroopassa.

Rajat: Pohjainen Täämeri; Tyyni meri; Indian waltameri; Punainen meri, Wälimeri ja Euroopa.

Suuruus: lähes 815,000 □pen., ulottuen pöijimälle itä- ja länsijöuunnalla.

Lahtia ja sisämeriä: Karian meri, Obin-lahti, Okhotan meri, Japanin meri, Keltainen meri, Kiinan meri, Siamin-lahti, Bengalin-lahti, Arabian meri, Persian-lahti, Punainen meri eli Arabian-lahti ja Kaspian meri.

Salmia: *Behringin salmi* Jäämeren ja Tyynen meren välillä, *Ormuksen salmi* Arabian meren ja Persian-lahden välillä sekä *Bab el Mandeb* Arabian meren ja Punaisen meren välillä.

Järviä: *Arál*, *Balkásch* ja *Baikál*.

Jokia: *Obj*, *Jenissei* ja *Lena*, jotka laskeutuvat Jäämereen: *Amúr*, *Hoang-Ho* ja *Yang-tse-Kiang* Tyynen mereen; *Ganges* ja *Indus* eli *Sind* Indian waltamereen; pariöoet *Tigris* ja *Euftrat* Persian-lahteen.

Saaria: *Japanin saaret*, *Filippinit*, *Molukkit*, *Sunda-saaret* (= Bornéo, Celebes, Java ja Sumatra) Tyynessä meressä; *Ceylon* Indian meressä.

Niemimaita: *Kamtsjatka* ja *Koréa* itä-rannikolla, *Itäinen* ja *Läntinen Indian niemi* molemmin puolin *Bengalin-lahtea*, *Arabia* *Persian-lahden* ja *Punaisen meren välissä*, *Vähä-Aasia* *Väli-meren* ja *Mustan meren välissä*.

Niemekkeitä: *Tsjeljuskin* on *Aasian pohjaisin* ja *Romania* sen eteläisin niemenkärki.

Ylänköjä: *Aasian keskitse menee itä- ja länsisuuntaa ylänkömaa-jakso*, n. s. *Keski-Aasian ylänkö*, jonka *Bolor-tagin* ja *Suleimanin* vuoret jakavat *Itä-Aasian* ja *Länsi-Aasian ylänköihin*. Edellisessä ovat vuorijaksot *Altai* ja *Himalaja* sekä tämän kukkula *Everest*, jotka ovat korkeimmat vuoret maan päällä; jälkimäisessä *Hindukusj*, *Kaukasus*, *Ararat*, *Libanon* ja *Sinai*. Sitä paitsi on *Arabian ylänkö*, niin myös *Dekanin ylänkö* *Läntisellä Indian saarennolla*.

Alankoja: *Aasian pohjais-osana* on *Siperian tasanko*, lavein alanko maan päällä, ja sen lounainen jatko *Turanin aromaa*.

Ilman-ala: Kun tämä maanosa on kolmen ilmavyöhykkeen alalla sekä sisältää korkeimmat vuoriseudut ja matalimmat alangot maan päällä, on ilman-ala hyvin erilaista eri paikoilla.

Tuotteet: Vuorista, varsinkin etelässä olevista, saadaan jalokiviä, kultaa, hopeata, kuparia, tinaa, rautaa, elohopeata y. m. Koko maan päällä nyt tavalliset viljalajit sekä hedelmäpuut, viiniköynnös, sokeriruoko ja pumpulipensas ovat alkuansa Aasiasta. Suuri paljous ryytejä — niinkuin muskotti, kardemumma, inkivääri —, tee, kahvi, balsami, opiumi, sago, kanvartti ja monta

muuta kallisarvoista kauppatavaraa kuuluvat yksinomaisesti tai alkuperäisesti tähän maanosaan. Eläinlajit ovat erinomaisen lukuisat ja useat varsin omistuista laatua, niinkuin myskieläin, sarvikuono, elefantti, kameeli y. m.

Asujamet, joiden luku on lähes 800 miljoonaa ihmistä, kuuluvat osittain Mongolilaiseen, osittain Kaukasolaiseen, osittain Malajilaiseen rotuun eli kantalajihin. Maakauppaa harjoitetaan hyvin suuressa mitassa matkustavien kauppaseurain eli n. s. karavanien (kauppatiekkojen) kautta. Suuret joukot asujamia pitävät paimentolais-elantoa. Paikallaan asuvien seassa ovat useat hyvin eteviä kaikellaisten käsi- ja kototöiden (konstikankaiden, metalliteosten y. m.) taidossa. — Uskontunnustukseen katsoen on suurin enemmistö pakoita; mahometin-uskolaisia on kuitenkin hyvin paljo, mutta kristittyjen luku on verraten sangen vähäinen. — Hallitusmuoto on melkein kaikkialla despotinen eli ylenvaltiainen.

Maan jako: Venäjän Aasia, johon nykyjansä kuuluu koko Siperia (mahdottoman lauea, jalometalleista ja turkkieläimistä rikas ala; suurin kaupunki Irkutsk) sekä enin osa Turania (kaup. Tasjkent) ja Kaukasiaa (kaup. Tiflis); Japani (pääkaup. Jedo), jona on joukko saaria Japanin meren itäpuolella; Kiina (pääkaup. Peking), itäinen osa keskistä Aasiaa, suurempi kuin koko Euroopa; India, sijältävä osaksi Itä-Indian saaret, osaksi (itäisen) Laka-Indian ja osaksi (läntisen) Etu-Indian, sekä enimmäksi osaksi Englannin vallan alla (pääk. Kalkutta); Persia eli Irani (pääk. Teheran), Persian-lahden, Kaspien meren ja Induksen välillä; Arabia, tunnettu kahviestansa ja hyivistä hervois-

taan, Persian-lahden ja Punaisen meren välillä, jaettuna, useihin vähempiin valtioihin (pyhät kaup. Mekka ja Medina); Afrikan=puolinen Turkki, Mustan meren, Persian, Arabian ja Välimeren välillä, sisältyvä Wähän Afrikan, Armenian, Mesopotamian, Syrian ja Palestinan maakunnat.

P a l e s t i n a.

Rajat: Foinikia, Syria, Arabia, Välimeri.

Suuruus: 465 □pen., ulottuen pisimmälle pohjais- ja eteläsuunnalla.

Järviä: *Merom*, *Genezareth* (hyvin kalainen järvi, muinoin tiheässä asutut rannat) ja *Kuollut meri*.

Jokia: *Jordan*, joka jakaa maan kahteen osaan, nim. vähempään itäiseen ja isompaan läntiseen, yhdistää yllämainitut kolme järveä. Molemmiin puolin jokea, Genezaretin ja Kuolleen meren välillä, on penikulman levyinen Jordanin laakso. Vähäpätöisempiä jokia ovat: Jordaniin laskeutuvat *Hieromax* (idästä) ja *Cherith* (lännestä?); *Kidron*, juokseva Kuolleen meren luoteis-osaan; *Kison* ja *Eskol*, jotka molemmat laskeuvat Välimereen, edellinen lähempänä pohjais-rajaa, jälkimäinen etelä-rajalla.

Vuoria: Palestina on hyvin vuorista maata. Sen pohjaisen osan kautta kulkee 10,000 jalan kor-

kuinen *Libanon*, joka jakautuu kahteen haaraan, nim. luoteinen eli Varsinainen Libanon ja kaakokoinen eli Antilibanon (Pipliassa tavallisesti nimeltä Hermon). Näiden vuorien etelä-rinteillä kasvaa Raamatussa usein mainittu cederipuu. Libanonista etelässä ja Jordanista idässä on *Gileadin* seutu sekä sen vuoret *Pisga* ja *Nebo*; lännenpuolella Jordania, ei kaukana sen juoksusta ulos Genezarethista, ovat *Tabor*, *Kahdeksan autuuden vuori* ja *Karmel*; etelään päin tästä vuoresta Välimeren rantaa pitkin on ihana Saronin lakeus. Tämän lakeuden eli tasangon ja Jordanin välillä kohoaa *Efraim*, jonka tuntuimmat kukkulat ovat *Ebal* ja *Garizim*. Etelämmällä on tämä vuori nimeltä *Judan vuoret*, joissa on *Sionin*, *Morian* ja *Öljymäen* ylännteet. Näiden viimeksi mainittujen ylännteiden välillä on *Josafatin laakso*. Länteen päin Jordanista, vähän matkaa sen laskusta Kuolleeseen mereen, on muuan korkea, paljas kalliomäki, nimeltä *Qvarantania*, koska luullaan sitä siksi vuoreksi, jossa Jesus oli kiusauksessa neljäkymmentä päivää paastottuansa.

Ilmanala ei ole niin kuumaa, kuin maan eteläinen asema osoittaisi, joka taas tulee maan korkeudesta ja lähellä merta olost. Vuodenaikoja on kaksi: kuiva ja lämpimämpi sekä märkä ja kylmempi, jolloin varhainen sade Lokakuulla ja myöhäinen sade Maaliskuulla.

Tuotteet ja elinkeinot. Viljaa, öljyä, hunajaa, kalaa sekä raavaan- ja lampaanhoidon tuotteita oli muinais-

aikaan sangen runsaasti Palestinassa. Nyt sitä vastoin ovat laajat, ennen hyvin viljellyt alat autioina ja viljelemättä. Tavallisimmat kotieläimet Judalaisten ajalla olivat raavaskarja, lampaat, vuohet ja aasit.

Maan jako: Vanhan Israeliitain jaon mukaan oli Palestina jaoitettuna Israelin kahdentoista sukukunnan välillä. Ruomalaisten vallan aikana oli maa jaettuna neljään pää-osaan, nim.: *Galilea*, pohjainen osa lännenpuolella Jordania; *Samaria*, keskinen osa, ja *Judea*, eteläinen osa; sekä *Perea*, idänpuolella Jordania. — Nykyjensä asuu Palestiinassa enimmäkseen Turkkilaisia ja Arabialaisia.

Kaupungit muinaisessa Judan valtakunnassa eivät ylimalkaan olleet erin suuria, mutta kuitenkin paljon suuremmat ja useammat kuin tätä nykyä. Judeassa oli *Jerusalem*, jossa muinoin oli suuri asujanmäärä, mutta nyt ainoastaan noin 16,000; temppele ja kaikki komeat rakennukset ovat tuhkana ja raunioina, mutta kaikkialla on kuitenkin mitä muistorikkaimpia nimiä ja paikkoja; kohta itäänpäin Jerusalemistä olivat *Bethfage* ja *Bethania*, idempänä *Jeriko*; etelässä *Bethlehem*, nykyjensä vähäpätöinen kylä, ja vielä etelämmässä *Thekoa*, *Hebron*, *Gerar* ja *Beersaba*. Samariassa olivat *Silo* ja *Samaria*. Galileassa oli *Nazareth* lännenpuolella Taborin vuorta sekä *Bethsaida* ja *Kapernaum* Genezarethin järven länsirannalla. Pereassa oli *Caesarea Filippi* valtakunnan pohjais-rajalla.

A f r i k a .

Tämän maan-osan sijäpuolia ei vielä paljoa tunneta; ainoastaan ne feudut, jotka ovat lähempänä rannikkoja, ovat vähän tarkemmin tiedusteltuja. Koko Afrika on, sittenkuin Suezin kannas nykyaikaan on poikki kaimettu, suuri saari, jota ympäröivät Väli-meri, Punainen meri, Indian valtameri ja Atlantin valtameri. — Suuruus: 540,000 □pen.; pisin ulottuvaisuus luoteis- ja kaakkoisuuntaa.

Suurempia lahtia ja saarentoja ei ole. Länsirannikkoon tekee meri lavean poukaman, nimeltä *Guinean mutka*. Suurimmat tunnetut järvet ovat *Tsad*, *Viktoria-* ja *Albert-Nyansa*, *Tanganjika*, *Njassa* ja *Ngami*.

Jokia: *Nili*, Nyansan järvistä Välimereen, johon laskeutuessaan se tekee mainion *Deltan* (suis-tomaan); *Oranje*, *Kongo*, *Niger* ja *Senegal* Atlantin mereen; *Zambese* Indian mereen (*Mozambikin* salmeen).

Saaria: *Madagaskar*, jota mannermaasta eroittaa Mozambikin salmi eli kanaali; *Madeira*, kuuluva Portugaliin, *Kanarin-saaret*, kuuluvat Hispaniaan, ja *S:t Helena*, kuuluva Englantiin — kaikki nämät Atlantin valtameressä.

Afrikan itäisin niemeke eli kärki on *Kap Guardafui*, eteläisin *Hyvän Toivon Niemi*, län-

tisin *Kap Verde* eli Viheriä niemi ja Pohjaisin *Kap Bon*.

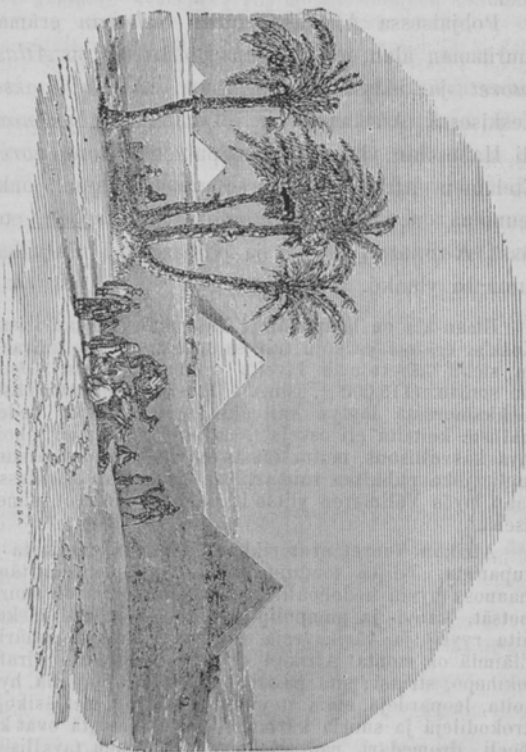
Pohjaisessa Afrikassa ottaa *Saharan* erämaa suurimman alan, jonka rajana pohjasessa on *Atlasvuoret* ja idässä hedelmällinen *Niilin laakso*. Keskisessä Afrikassa on itäpuolella *Abyssinian* eli Habeschin ylänkö ja länsipuolella *Kongvuoret*. Eteläinen Afrika on suurenmoinen kulppo, jonka reunoina on idässä *Kuunvuoret* ja *Lupata*, etelässä *Kapmaan vuoret* ja pohjasessa hyvin vähän tunnettu ylänkö.

Ilman-ala on lämpimämpi kuin muissa maan-osissa. Kosk'ei eräissä paikoin tule sadetta melkein ollenkaan, on siellä äärettömän laveita erämaita, joista *Sahara* on suurin (115,000 □pen.). Tässä hedelmättömässä hiekkameressä löytyy kuitenkin suuri joukko hedelmällisiä keitaita eli oaseja (= asunto), joissa on rehoitettava kasvullisuus, mutta tämän hävittää usein Samuntuuli, joka puhaltaa tuimasti, ei ainoastaan Afrikassa, vaan myös Välimeren ylitse Italiaankin Siroccon nimelisenä.

Afrikan vuoret ovat rikkaita kullasta, raudasta ja kuparista. Niillä seuduin, missä vettä on, on tämä maanosa hyvin hedelmällinen; dadelipalmuja on suuret metsät, kahvi- ja pumpulipensasta, sokeriruokoa, kalliita ryyti- ja värikasveja tavataan runsain määrin. Eläimiä on monta Afrikan omituista, niinkuin giraffi, jokihepo, strutsi; sitä paitsi löytyy täällä leijonia, hyenoita, leopardveja, elefanteja, buffelihärkiä, metsäsikoja, krokodileja ja suuria kärmeitä. Kotieläimistä ovat kameeli, dromedari, nautaeläimet ja hevonen tavallisimmat. Ilman kahta ensinmainittua ei olisi mahdollista kulkea aavoissa erämaissa.

Asujamet ovat Neekerejä, Malajilaisia ja Kaukasolaisia. Ensinmainitut asuvat enimmästi Afrikan sisä-

Pyramideja

Engraving by G. Schreyer

...Asijmet ovat Egeetissä Malakissa ja Kambas-
laisia. Pääasiassa: kivet, oimassa: Arianan...

puolissa, muinaisessa Etiopiassa, josta tätä kansarotua myöskin nimitetään Etiopialaiseksi. Useimmat tämän maanosan asujamista, joiden lukumäärä arvataan yli 200 miljoonan, ovat uskonnoltansa pakanoita; pohjaisessa ja keskisessä Afrikassa ovat kuitenkin Mahometilaiset jokseenkin lukuisia; kristittyjen luku on sitä vastoin hyvin vähäinen.

Tavallisesti jaetaan Afrika seuraavalla tavalla: *Berberia*, Välimeren rannikolla, sisältävä *Marokkon* sultanikunnan (kaup.: Morokko ja Fez); *Algeria* (lue: Alscheria), kuuluva Ranskalle; *Tunis*, *Tripoli*, *Egypti* (pääk. Kairo) ja *Nubia*, Turkin alusmaita; *Habesch* eli Abyssinia; *Sahara*, sisältävä suuren erämaan, jonka harvat asujamet ovat paimentolaisia eli nomadeja taikka elävät kaupalla ja ryöstämisellä; *Senegambia*, länsirannikolla, Senegalin ja Gambian jokien ympärillä, on suope räisiä, terveyttä turmelevia seutuja; *Sudan*, etelänpuolella erämaata, ja siellä sisä-osassa Tumbuh-tun kaupunki; *Guinea*, johon kuuluu *Ylä-Guinea* pohjasessa ja *Ala-Guinea* etelässä Guinean mutkasta; *Kapmaa*, eteläisin osa Afrikaa, kuuluva Englannille, ja siellä Kapkaupunki, joka on niiden tavallinen levähdys- ja ruoastelupaikka, jotka purjehtivat Hyvän Toivon Niemen ympäritse Itä-Indiaan. Itäiseen rannikkoon kuuluvat *Kafferimaa*, *Mozambik*, *Zansibar*, *Ajan*, *Somal*, *Galla* y. m. maita, joissa asuu enemmän tahi vähemmän kesytömiä ja kuljeksivia kansoja.

Enimmästä, mitä tiedetään Afrikan sisäpuolista, on kiittäminen Euroopalaisia matkustajia, joista mainittakoon Saksalainen *Barth*, Englantilaiset *Livingstone*, *Baker* ja *Cameron*, Amerikalainen *Stanley*, Ruotsalainen *Andersson* y. m.

Amerika.

Jo noin 1000 vuotta j. Kr. s. sanotaan Islantilaiten löytäneen Amerikan, mutta tieto siitä ei näy levinneen Euroopassa. Vasta v. 1492 tapasi Kolumbus jälleen tämän maanosan, jota nimitetään Uudeksi mailmaksi.

Rajat: Pohjainen Täämeri; Atlantin valtameri; Eteläinen Täämeri; Tyyni meri.

Suuruus: 740,000 □pen., pitemmälle (lähes 2,000 penif.) ulottuen pohjais- ja etelä suuntaa.

Lahtia: pohjais-rannikolla *Hudsonin* (lue: Hödsenin) lahti, itärannikolla *Lorenzon*, *Mexikon* (lue: Mesjikon), *Honduraan* ja *Guatemalan* lahdet sekä länsirannikolla *Panaman* ja *Kalifornian* lahdet.

Salmia: *Davis* (lue: Dävis)-salmi, Jäämeren ja Atlantin valtameren välillä; *Beerinjin* salmi Jäämeren ja Tyynen meren välillä.

Järviä: *Karhunjärvi*, *Orjanjärvi*, *Vinipeg*, *Ylijärvi*, *Huron* (lue: Jurön), *Michigan* (kolme viimeksi mainittua yhdessä jaksossa), *Erie* (lue: Iiri) ja *Ontario* (lue: Ontärio), joiden välillä on 160 jalkaa korkea *Niagaran* (lue: Nejägärän) koskiputous. Kaikki nämät vesistöt ovat Amerikan pohjaisessa osassa.

Jokia: *Mackenzie* (lue: Mekkensi) juoksee Jäämereen, *Lorenzo* laskeutuu samananimiseen lahteen,

Mississippi ja sen haarajoki *Missouri* (lue: Mis-suuri), jotka yhteensä tekevät maapallon pisimmän virtaveden, laskevat Mexikon lahteen; *Amazon*, suurin joki maan päällä, ja sen ohessa monta isoa sivujokea, Etelä-Amerikan pohjaisessa ja *La Plata* eteläisessä osassa, edellinen juosten itäistä ja jälkimäinen eteläistä suuntaa Atlantin valtamereen.

Kannas: *Panaman kannas*, yhdistävä Pohjais- ja Etelä-Amerikan.

Saaria: Pohjaisessa on paljo suurempia ja pienempiä saaria, joista *Grönlanti*, jota pidetään Tanskalle kuuluvana, on suurin. Idänpuolella Amerikkaa ovat: *Newfoundland* (lue: Njuföndländ), Lorenzon lahden edustalla, jonka saaren lähistössä harjoitetaan mailman suurinta turskakalan pyytöä; *Länsi-Indian saaret*, koillisessa Panaman kannaksesta, joita ovat: Bahaman saaret, Suuret Antillit (Kuba, Hayti, Jamaika ja Portoriko) ja Pienet Antillit — joista mainittakoon Ruotsille kuuluva S:t Barthelemy sekä Tanskalle kuuluvat S:t Thomas, S:te Croix (lue: Kroaa) ja S:t Jean (lue: Schang); *Falklandin* (lue: Foklandin) saaret, itään päin Magalhaenin salmesta, joka eroittaa *Tulimaan* saaren Amerikan manteresta. Etelänpuolella Beeringin salmea ovat lukuisat *Aleutin saaret*.

Niemimaita eli saarentoja: *Labrador* Hudson-

lahden, Davis-salmen ja Lorenzo-lahden välissä; *Florida*, Atlantin meren ja Mexikon lahden välissä; *Kalifornia* lännenpuolella samanimestä lahtea; *Aljaska* Tyynen meren ja Jäämeren välissä.

Niemekkeitä eli kärkiä: *Murchison* (lue: Mörtjisen) ja *Barrow* (lue: (Bärro), Amerikan pohjaisimmat paikat; *Prins Wales* läntisin niemeke Pohjais-Amerikassa; *Kap Roque* (lue: Rok) itäisin ja *Kap Hoorn* eteläisin kärki Etelä-Amerikassa.

Vuoria: Pitkin länsirannikkoa, Jäämerestä alas Tulimaahan, kulkee yhtäjaksoinen vuoriselänne, joka Pohjais-Amerikassa on nimeltä *Chipevay* eli *Kalliovuoret* ja Etelä-Amerikassa *Andit* eli *Kordillerit*. Korkeimmat kukkulat tässä vuoristossa ovat: tulivuori *Aconcagua* sekä *Sorata*, *Illimani* ja *Chimborazo* (lue: Kemborasso), kaikki enemmän kuin 20,000 jalkaa korkeita. Pohjais-Amerikan Itäpuolella ovat *Alleghany* (lue: Älligäni)-*vuoret* ja Etelä-Amerikan itäpuolella kullasta ja timanteista rikkaat *Brasilian vuoret*. — Amerikassa on noin 150 tulivuorta, joista useat ovat aina toimessaan.

Alankoja: Pohjais-Amerikan koillis-osassa leviää *Arktinen tasanko*; molemmin puolin Mississipin jokea on *Mississipin alatasanko*, äärettömän suuria, ruohoisia niittymaita eli prärioita. Etelä-Amerikassa on kolme suurta alankoa: *Llanos* (lue: Janos) pohjaispuolella, *Selvas* keskipuolella ja *Pampas* eteläpuolella. Pohjais- ja

eteläpuoliset tasangot ovat laajoja ruohomaita, keskiset äärettömiä aarniometsiä.

Ilman-ala ja tuotteet. Tämän maan-osan suuren laajuuden vuoksi pohjasta ja etelää kohden on ilman-ala hyvin erilaista, mutta ylimalkaan raitista, paitsi muutamilla matalilla rantaseuduilla. — Tämä maan-osa on erinomaisen rikas kalliista metalleista, ja etenkin — niin Pohjais- kuin Etelä-Amerikan länsirannikolla — löytyy kosolta kultaa sekä vuorissa että joissa. Maanlaji on erinomaisen hedelmällistä. Useissa paikoin koillisessa Amerikassa on runsaita vuoriöljy-lähteitä, joista saadaan fotogenia. Kasvullisuus on vahva ja vaihtelevainen. Tästä eroittuu Etelä-Amerikan eteläinen huippu, joka enimmäksi osaksi on autiota ja hedelmätöntä. Suurissa aarniometsissä kasvaa moninaisia puulajeja, niin kuin palmuja, kiinankuori-puita, mahonkipuita, mammutpuita y. m. Kesyttömät eläimet ovat lajiltaan vähempiä kuin muissa maan-osissa. Meidän tavallisia kotieläimiä ei Amerikassa ollut, kun se ensin löydettiin, mutta sittemmin tänne tuotuina menestyvät ne hyvin. Tässä maan-osassa omituisia eläimiä ovat lama, puma, jaguari, kondori, kolibri y. m. Paraat elinkeinot ovat kauppa, merenkulku ja vapriikiteollisuus Pohjais-Amerikassa sekä kahvin, sokeriruovon, pumpuli- ja ryytikasvien viljelys Keski- ja Etelä-Amerikassa.

Asujamet, joiden luku nousee lähes 85 miljoonaan ja myös alituisilla muuttamisilla toisista maan-osista yhä lisääntyy, ovat osittain kotomaalaisia (Eskimoita ja Indianeja), osittain valkoisia (alkuperäisin Euroopasta) sekä neekereitä, joita on isot aikoja Afrikasta tänne tuotu tekemään orjantyytä laveissa kasvatusmaissa eli plantageissa. Nykyjänsä on orjuus kuitenkin lakkautettuna muualla kuin Kuban saarella. — Amerikan useimmat asujamet ovat kristittyjä, ja niistä lienevät katolilaiset toista vertaa lukuisammat kuin protestantit. Hallitusmuoto on erilainen eri valtioissa, enimmästi kuitenkin tasavaltainen. Toisissa valtioissa on kansansivistys korkealla kannalla, toisissa aivan alhaisella.

Maan jako: Tämä maan-osa jakautuu ensiksikin kahteen osastoon, nim. *Pohjais-* ja *Etelä-Amerika*.

Pohjais-Amerikkaan kuuluvat: *Grönlanti* ja napaseutu-maat; *Brittiläinen Pohjais-Amerika*, sisältävä koko pohjaisimman osan, paitsi Aljaskan saarentoa, Pohjais-Amerikan manteresta sekä suuren luvun saaria pohjaisen ja itäisen rannikon ulkopuolella (New-Foundland y. m.); eteläisin osatätä Englannin vallan alaista piiriä on nimeltä Kanada, jossa kaupungit Quebec (lue: Kvibek) ja Montreal (lue: Montriol) y. m.; *Yhdys-Vallat*, Brittiläisen Pohjais-Amerikan, Atlantin valtameren, Mexikon lahden ja Tyynen meren välillä, alaltansa 170,000 □pen., jossa on noin 39 milj. asuj. ja johon kuuluu 1 liittokunnan-piiri (Kolumbia), 38 valtiota ja 10 n. s. territoriata eli aluskuntaa, sekä jonka pääkaupunki on Washington (lue: Wösingten); *Mexiko*, Tyynen meren ja Mexikon lahden välillä, ja siinä kaupunkeja: Mexiko, Vera Cruz y. m.; *Keski-Amerika*, jossa on useita itsenäisiä valtioita; *Länsi-Indian saaret*, joista Kuba (kaup. Havanna) on suurin ja jotka enimmäkseen ovat Euroopalaisten vallassa.

Yhdysvallat eli, niinkuin niitä myös nimitetään, Unioni on tärkein valtakunta Uudessa mailmassa, alaltansa melkein yhtä suuri kuin koko Euroopa. Hallitusmuoto on täällä, samoin kuin Mexikossakin, tasavaltainen. Maan yleisin kieli on englannin-kieli, koska ensimmäiset uudis-asukkaat olivat Englannista.

Niistä monista suurista kaupungeista, joita täällä on nousnut, ovat seuraavat etevimmät: *Boston*, *New-York* (lue: Njujork) (1,530,000 asuj.), *Filadelfia*, *Baltimore* (lue: Boltimor) itärannikolla; *New-Orleans* (lue: Njuorliöns), ei kaukana Mississipin suusta; *Chicago* (lue: Sikägo), Michiganjärven eteläisimmässä kulmassa, Amerikan joutuisimmin kukoistuvia kaupunkeja, v. 1871 hirmuisella tulipalolla suuresti hävitetty, mutta jälleen rakennettu; *S:t Fransisco* länsirannikolla, yhdistetty New-Yorkin kanssa n. s. Pacific-rautatiellä.

Etelä-Amerikkaan kuuluvat: tasavallat *Venezuela* (pääk. Caràcas) ja *Kolumbian yhdysvallat* (pääk. Bogota) pohjais-rannikolla; *Ekvador* (pääk. Quito), *Peeru* (pääk. Lima) ja *Chile* (pääk. Santiago) länsirannikolla; *Argentina* (pääk. Buenos Ayres) idässä Chilestä ja lännenpuolella Atlantin merta; *Uruguay* (pääk. Asuncion) koillisessa Argentinasta; *Bolivia* (pääk. Chuquisaca) pohjasessa Argentinasta; keisarikunta *Brasilia* (pääk. Rio de Janeiro — lue: Dsjanero; 275,000 asuj.), alaltansa 155,000 □pen., asujamia 10 milj., koko itäinen osa Etelä-Amerikkaa; *Guyana*, idänpuolella Venezuelaa, jaettuna Ranskan (idässä; kaup. Cayenne), Hollannin (keskellä) ja Englannin (lännessä) välillä; *Patagonia*, hedelmätön ja Indianien harvassa asuma maa, ollen etelin huippu Amerikan man-

teresta; *Tulimaa*, jossa asuu Pesjerejit, raaimpia ja sivistymättömmimpiä kansoja maan päällä.

Falklannin saaret kuuluvat Englannille, mutta niihin on siirtolaisia asettunut vähän. Summaton paljous lintuja, n. s. pinguinejä, oleskelee näillä ja muilla läheisillä saarilla.

Australia.

Tämä kaifista vähin maan-osa, alaltansa yli 160,000 □pen., myös nimeltä Polyneſia, ſijältää kaſſi pääosaa, jotka ovat: Uusi Hollanti eli Australian mannermaa ja Oceania eli Australian ſaaret, edellinen Tyynen meren ja Indian meren välillä, jälkimäinen Tyneſjä meresjä.

Varsinainen mannermaa on sisäpuoliltansa hyvin vähän tunnettu. Pohjais-rannikolla on jotenkin ſyvälle piſtävä *Karpentarian lahti* ja eteläpuoleſſa leveä *Australi-lahti*. Joista ovat *Darling* ja *Murray* suurimmat ja juokſevat kumpikin etelä-rannikolta mereen. Kaakkois-puolilla ovat n. s. *Australi-alpit* ja *Sinivuoret*.

Englantilaiset, jotka ovat omakſeen ottaneet suurimman osan Uutta Hollantia, ovat jakaneet ſen useihin piireihin, joista tutuimmat ovat: *Queenſin* (lue: Kvinsin)-maa, *Uusi Etelä-Wales* ja *Victoria*. — Isoimmat kaupungit ovat: *Sidney* (lue: Sidni) itäisellä ja *Melbourne* (lue: Melbörn) eteläisellä rannikolla.

Suurimmat tähän maan-osaan kuuluvat ſaaret ovat: *Uusi-Guinea*, *van Diemenin maa*, *Uusi Zeelanti*, *Uusi Kaledonia* ja *Sandwichin* (lue: Sändwitschin) *saaret*. Ulompana Tyynessä meressä

olevat saaret ovat pieniä, mutta luvultaan monta tuhatta ja enimmästi muodostuneita koralli-riutoista.

Asujamet, joiden lukumäärä nousee $4\frac{1}{2}$ miljonan ja jotka suurimmaksi osaksi ovat Mongolilaisista rotua, ovat useissa paikoin ruvenneet kristinuskoon ja Euroopan sivistykseen. Englannilla, Ranskalla, Hollannilla, Hispanialla ja Yhdysvalloilla on siirtokuntia eli kolonioita tässä maan-osassa.

Ilman-ala on Uuden Hollannin pohjais-osassa läm- mintä, eteläisessä lauhkeata. Eläimet ja kasvit eroavat sangen paljon muissa maan-osissa olevista. Niin on täällä esim. noukka-eläimiä, kenguruja, pussirottia, mustia joutsenia y. m.; metsäpuut ovat joko lehdettä- miä, taikka on niissä kankeat, nahkamaiset, pystyk- käävät lehdet j. n. e. — Mannermaa on rikas metalleista, muun muassa kullasta.

Rantajaffoja eräästä, luultavasti hyvin suuresta, etelänawan ympärillä olevasta mannermaasta on siellä täällä tavattu, mutta vielä ei varmasti tiedetä, min- kä laatuissa nämät feudit ovat. Niiden arvelaan ole- wan enimmäksi osaksi jäällä peitettyjä sekä eläimettä- miä ja kasvittomia. Niitä nimitetään Eteläisiksi Rapamaiksi.

I. Euroopan valtakuntain pinta-ala ja väkiluku.*

	Valtakunnat	Maantiet. neliöpenik.	Asujammet	Pääkaupungit	Asujammet
1	Wenäjä (Puolan kanssa)	91,468.3	71,731,000	Pietari (Peterburg).	750,000
2	Itävalta-Unkari	11,333.7	35,904,000	{ Wien { Buda-Pest	1,020,000 270,000
3	Saksa	9,818.3	41,061,000	Berlin	970,000
	I Preussi	6,326.3	24,656,000	München	170,000
	II Baijeri	1,377.1	4,852,000	Stuttgart	92,000
	III Wyrtembergi	354.2	1,819,000	Karlsruhe	37,000
	IV Baadi	273.7	1,462,000	Dresden	177,000
	V Saksi	272.2	2,556,000	{ Strassburg { Metz	86,000 51,000
	VI Elsass-Lotringi	263.5	1,550,000	Schwerin	27,000
	VII Meklenburgi-Swerin	241.6	558,000	Darmstadt	40,000
	VIII Hessi	139.4	853,000	Oldenburg	15,000
	IX Oldenburgi	116.1	313,000	Braunschweig	58,000
	X Braunsweigi	67	312,000	Weimar	16,000
	XI Saksi-Weimari	66	286,000	Neu-Strelitz	8,500
	XII Meklenburgi-Strelits	53.2	97,000		

* Numerot valtakuntain nimen edellä tarkoittavat niiden keskenäistä järjestystä pinta-alan mukaan ja nimien perässä olevat numerot järjestystä väkiluvun perusteella.

XIII Saksi-Meiningi . . .	XIV	44.8	188,000	Meiningen . . .	9,000
XIV Anhalti . . .	XIII	42.6	203,000	Dessau . . .	17,500
XV Saksi-Koburg-Gotha . . .	XV	35.7	174,000	Gotha . . .	20,500
XVI Saksi-Altenburgi . . .	XVI	24	142,000	Altenburg . . .	20,000
XVII Lippe-Detmoldi . . .	XVIII	20.6	111,000	Detmold . . .	6,500
XVIII Waldecki . . .	XXII	20.6	56,000	Arolsen . . .	2,400
XIX Svartsburgi-Rudolstadt . . .	XXI	17.1	76,000	Rudolstadt . . .	7,000
XX Svartsburgi-Sondershausi . . .	XXII	15.6	67,000	Sondershausen . . .	5,800
XXI Reuss (nuorempi haara)	XX	15	89,000	Gera . . .	17,900
XXII Schaumburg-Lippe . . .	XXVI	8	32,000	Bückeburg . . .	4,700
XXIII Hampuri . . .	IX	7.4	339,000	Hamburg . . .	250,000
XXIV Reuss (vanhempi haara)	XXV	5.7	45,000	Greitz . . .	11,600
XXV Lyypekki . . .	XXIV	5.1	52,000	Lübeck . . .	40,000
XXVI Breemi . . .	XVII	4.5	122,000	Bremen . . .	83,000
4 Ranska . . .	3	9,599.5	36,103,000	Paris . . .	1,850,000
5 Hispania . . .	7	9,076.2	16,552,000	Madrid . . .	330,000
6 Ruotsi . . .	10	8,078.3	4,341,000	Stockholm . . .	150,000
7 Suomi . . .	14	6,722	1,912,000	Helsinki . . .	35,000
8 Turkki . . .	8	6,611.3	8,500,000	Konstantinopel . . .	600,000
Rumänia . . .		2,197	4,500,000	Bukarest . . .	200,000
Serbia . . .		791	1,339,000		
9 Norja . . .	16	5,751.5	1,796,000	Kristiania . . .	87,000
10 Suuri-Britannia ja Irlanti . . .	5	5,726.6	32,949,000	London . . .	3,450,000

11	Italia	5,381.2	26,801,000	Roma	.	.	.	220,000
12	Portugali	1,669.6	4,250,000	Lissabon	.	.	.	225,000
13	Greikka	910.3	1,458,000	Athens	.	.	.	44,000
14	Sveitsi	749	2,669,000	Bern	.	.	.	36,000
15	Tanska	694.4	1,875,000	Kjöbenhavn	.	.	.	220,000
	Färösaaret ja Islanti	1,884.2	81,000					
16	Hollanti	643.4	3,914,000	Haag	.	.	.	98,000
17	Belgia	534.9	5,254,000	Bruxelles	.	.	.	350,000
18	Montenegro	80.4	100,000	Cettinje	.	.	.	
19	Andorra	7	12,000	Andorra	.	.	.	2,700
20	Monako	6.5	5,700	Monaco	.	.	.	700
21	Lichtensteini	3.5	8,000	Vaduz	.	.	.	
22	San Marino	1.1	7,800	Marino	.	.	.	1,000

2. Maan-osain pinta-ala ja väkiluku.

Euroopa	179,884	maantiet. neliöpen. ja	302,973,000	asuj.
Aasia	813,730	»	»	798,907,000
Afrika	543,627	»	»	206,007,000
Amerika	750,429	»	»	84,392,000
Australia	161,099	»	»	4,563,000

Maan pinta siis tasaisin luvuin **2,448,750** (noin 2½ miljoonaa) maantieteellistä neliöpenikulmaa ja maapallon asujamet **1,397,000,000** ihmistä. Meren pinta luetaan olevan **6,813,384** (melkein 7 milj.) maant. nel. pen.

3. Euroopan valtioiden ulkomaiset alueudet.*

1	Suurbritannia	1	375,643	maant. neliöp.	203,245,000	asujanta.
2	Wenäjä	4	295,333	»	12,923,000	»
3	Turkki	2	94,241	»	33,258,000	»
4	Portugali	7	33,198	»	3,635,000	»
5	Alankomaat	3	31,110	»	24,400,000	»
6	Ranska	5	17,549	»	5,776,000	»
7	Hispania	6	5,658	»	8,361,000	»
8	Tanska	8	3,490	»	129,000	»
9	Ruotsi	9	0,38	»	2,900	»

Yhteensä noin 856,220 maant. neliöp. ja 291,720,000 asujanta.

4. Muutaman ulkona Euroopasta olevain maiden pinta-ala ja väkiluku.*

Aasia.						
	Maat		Maant. neliöpenk.	Asujamet	Pääkaupungit	Asujamet
1	Aasian Wenäjä	7	295,333	12,923,000		
2	Kiina	1	186,897	424,000,000	Peking	1,650,000

* Katso alimuistutusta 170 sivulla.

3	Etumainen India . . .	2	71,515	241,000,000	Kalkutta . . .	705,000
4	Arabia . . .	9	45,537	3,700,000		
5	Takainen India . . .	5	41,308	25,500,000		
6	Itä-Indian saaret . . .	4	36,886	32,500,000		
7	Aasian Turkki . . .	8	35,000	13,000,000		
8	Persia . . .	8	29,000	5,000,000	Teheran . . .	90,000
9	Japani . . .	3	7,315	33,000,000	Tokio (Jedo) . . .	674,000
A f r i k a.						
1	Sahara . . .	2	114,600	3,700,000		
2	Egypti ja alusmaat . . .	1	40,892	8,400,000	Kairo . . .	350,000
3	Tripoli . . .	7	16,200	1,150,000	Tripoli . . .	150,000
4	Marokko . . .	5	12,210	6,000,000	Fez . . .	49,000
5	Algeria . . .	4	12,150	2,414,000	Alger . . .	39,000
6	Kapmaa . . .	8	11,390	1,080,000	Kapkaupunki . . .	
7	Habesch . . .	3	7,450	3,000,000	Gondar . . .	
8	Tunis . . .	6	2,150	2,000,000	Tunis . . .	130,000
A m e r i k a.						
1	Yhdysvallat . . .	1	169,509	38,926,000	Washington . . .	109,000
2	Brittiläinen Pohj. Amer.	5	167,143	3,881,000		
3	Brasilia . . .	2	154,657	10,196,000	Rio de Janeiro . . .	275,000
4	Argentina . . .	16	39,144	1,813,000	Buenos Ayres . . .	178,000
5	Mexiko . . .	3	34,892	9,158,000	Mexiko . . .	230,000
6	Grönlandi . . .	18	35,738	10,000		
7	Bolivia . . .	9	23,559	2,000,000	Chuquisaca . . .	

8	Peeru	8	23,677	2,500,000	Lima	160,000
9	Venezuela	11	18,968	1,784,000	Caracas	49,000
10	Patagonia ja Tulimaa	17	17,700	24,000	Bogota	50,000
11	Kolumbia	6	15,087	3,000,000	Quito	75,000
12	Ekuador	12	11,683	1,300,000	Guatemala	45,000
13	Guyana	14	8,390	300,000	Santiago	148,000
14	Keski-Amerika	7	8,860	2,605,000	Montevideo	105,000
15	Chili	10	5,929	2,074,000	Asuncion	
16	Länsi-India	4	4,460	4,195,000		
17	Uruguay	13	3,285	400,000		
18	Paraguay	15	2,668	221,000		
Australia.						
1	Austral. manner	1	138,529	1,777,000	Auckland	13,000
2	Uusi Guinea	2	12,912	1,000,000	Hobart Town	19,000
3	Uusi Zeelandi	3	4,998	275,000	Honolulu	15,000
4	Van Diemenin maa	5	1,233	68,000	Nouméa	
5	Sandw. saaret	6	359	57,000		
6	Uusi Kaledonia	4	315	135,000		

5. Vuoriharjanteet ja niiden korkeimmat huiput.

Himalaja . . . Mount Everest . . .	31,150	Suom. jalk.
Sam. . . . Dhawalagiri . . .	28,820	» »
Kordillerit . . . Sorata	25,900	» »
Sam. . . . Aconcagua	24,450	» »
Kilimandjaro	18,800	» »
Alpit Mont Blanc	16,200	» »
Sam. . . . Monte Rosa	15,950	» »
Sam. . . . Finsteraarhorn	13,000	» »
Sam. . . . Jungfrau	12,500	» »
Sam. . . . Ortle-Spitz	12,500	» »
Sierra Nevada Cerro de Mulhacen	12,150	» »
Pyreneit . . . Pic de Nethon	11,360	» »
Apenninit . . . Gran Sasso	10,100	» »
Karpatit . . . Gerlsdorfer Spitze	9,100	» »
Skandinav. ylänkö Galdhöpiggen	8,700	» »
Sam. sam. Skagestölstind	7,800	» »
Sam. sam. Snöhättan	7,400	» »
Sam. sam. Sulitelma	6,500	» »
Sam. sam. Syltoppi	6,200	» »
Riesengebürge . Schneekoppe	5,400	» »
Schwarzwald . Feldberg	5,000	» »
Suomen Lappi. Pallastunturi	2,900	» »

6. Suurimpain jokien pituus.

Niili	860	maant. p.	Volga	470	maant. p.
Amazoni	800	»	La Plata	450	»
Jenissei	700	»	Mackenzie	450	»
Missouri	660	»	Ganges	400	»
Mississippi	660	»	Euftrat	400	»
Yang-tse-kiang	650	»	Murray	370	»
Niger	650	»	Orinoco	350	»
Amur	600	»	Donau	350	»
Hoang-ho	600	»	Ohio	300	»
Lena	550	»	Tigris	250	»
Ob	550	»	Senegal	250	»
			Dnjepr	240	»

Viena	215	maant. p.	Garonne	94	maant. p.
Don	195	»	Weser	90	»
Lorenzo	180	»	Po	88	»
Rhein	175	»	Guadiana	85	»
Elbe	161	»	Seine	85	»
Rhone	140	»	Ebro	80	»
Wäinä	140	»	Guadalqui-		
Weichsel	134	»	vir	70	»
Loire	132	»	Tiber	67	»
Theiss	120	»	Klar- ja Gö-		
Tajo	120	»	tajoki	49	»
Oder	119	»	Tornionjoki	42	»
Duero	100	»			

7. Suurimmat järvet.

	m. nel. pen.		m. nel. pen.
Kaspian meri	8,008	Onega	177
Yli-järvi	1,519	Veneri	95
Aral	1,217	Peipus	63
Michigan	1,124	Päijänne	36
Huron	1,114	Vetteri	34
Baikal	634	Saimaa	32
Erie	446	Inarijärvi	24
Balkasch	374	Mälari	22
Ontario	360	Genfin-järvi	11
Laatokka	329	Boden-järvi	10

8. Suurimpain kaupunkien väkiluku.

London	3,450,000	Tientsin	930,000
Paris	1,850,000	Hangschu	800,000
Peking	1,650,000	S:t Peterburg	
Newyork	1,527,000	(Pietari)	750,000
Wien	1,020,000	Kalkutta	705,000
Kanton	1,000,000	Filadelfia	674,000
Berlin	990,000	Tokio (Jedo)	674,000

Bombay	644,000	Edinburgh	211,000
Moskva	612,000	Breslau	208,000
Konstantinopel	600,000	Bukarest	200,000
Fuschu	600,000	Milano	199,000
Glasgow	535,000	Bristol	196,000
Liverpool	516,000	Melbourne	194,000
Bangkok	500,000	Bordeaux	194,000
Manchester	492,000	Turin	192,000
Napoli (Neapel)	416,000	New Orleans	191,000
Ningpo	400,000	Barcelona	190,000
Madras	395,000	Prag	190,000
Kiotō (Miako)	374,000	Palermo	186,000
Osaka	373,000	Buenos Ayres	178,000
Birmingham	366,000	Dresden	177,000
Bryssel (Bruxel- les	355,000	Belfast	174,000
Kairo	350,000	München	170,000
Madrid	332,000	Odessa	162,000
Lyon	323,000	Lima	160,000
Dublin	315,000	Manilla	160,000
St: Louis	311,000	Lille	158,000
Amoy	300,000	Delhi	154,000
Marseille	300,000	Stockholm	150,000
Chicago	299,000	Singapore	150,000
Amsterdam	287,000	Smyrna	150,000
Leeds	285,000	Fez	150,000
Warschau	280,000	San Francisco	149,000
Shanghai	277,000	Santiago	148,000
Rio de Janeiro	275,000	Antwerpen	142,000
Buda-Pest	270,000	Newcastle	138,000
Sheffield	268,000	Sidney	135,000
Baltimore	267,000	Hull	134,000
Boston	251,000	Genua	130,000
Hamburg	250,000	Köln	129,000
Havanna	230,000	Rotterdam	129,000
Mexiko	230,000	Venezia	128,000
Lissabon	224,000	Gent	128,000
Roma	220,000	Toulouse	125,000
Kjöbenhavn	220,000	Florens (Firenze)	124,000
Cincinnati	216,000	Portsmouth	123,000
Aleksandria	212,000	Damaskus	120,000
		Tunis	120,000

Nantes	119,000	Montevideo	105,000
Liège	114,000	Rouen	102,000
Königsberg	112,000	Riga	102,000
S:t Etienne	111,000	Adrianopel	100,000
Washington	109,000	Herat	100,000
Triest	109,000	Bagdad	100,000
Leipzig	107,000	Beyrut	100,000
Montreal	107,000		

9. Suomen kaupunkien väkiluku.

Helsinki	35,000	Jyväskylä	1,600
Turku	22,000	Tammisaari	1,500
Wiipuri	13,000	Mikkeli	1,200
Oulu	8,500	Uusi Kaarlepyy	1,200
Tampere	8,400	Käkisalmi	1,100
Pori	7,300	Joensuu	1,100
Kuopio	6,000	Lappeenranta	1,100
Nikolain kaup.	5,000	Heinola	1,000
Porvoo	3,800	Savonlinna	1,000
Uusikaup.	3,700	Tornio	900
Hämeenlinna	3,500	Kaskinen	800
Raahee	3,400	Kajaani	700
Rauma	3,300	Sortavala	700
Hamina	2,600	Naantali	500
Kristiina	2,500	Maarianhamina	300
Loviisa	2,200	Hanko	
Pietarsaari	2,100	Kemi	
Kokkola	2,000		

10. Euroopan kansallisuudet.

Romanilaisia	97,200,000
Germanilaisia	93,900,000
Slavilaisia	82,150,000
Suomensukuisia kansoja	10,420,000
Juutalaisia ja Kelttiläisiä	5,000,000
Turkkilaisia, Tatarilaisia, Mongoleja	4,200,000

Kimbrejä	3,400,000
Lättiläisiä, Litvalaisia, Preussiläisiä	2,880,000
Baskeja, Armenilaisia, Mustalaisia, Maureja	1,780,000

II. Euroopan uskonnot.

Ruomalais-katoliseen kirkkoon kuuluu . .	147,800,000
Protestanttisiin kirkkoihin " »	71,800,000
Greikkalais-katoliseen kirkkoon "	69,100,000
Mahometilaisia on	6,800,000
Juutalaisia on	5,000,000

I. Euroopan kansallisuudet.

Turkkilaisia, Tarttilaisia, Mongolita	87,200,000
Gerranilaisia	43,200,000
Sialilaisia	25,150,000
Suomalaisia, Ruotsalaisia	14,500,000
Juutalaisia ja Kelttiläisiä	6,200,000
Englantilaisia, Irlantilaisia	5,200,000

318. IV. 109.

Maantied. 1.

D398

